145354

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL DİLBİLİM ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TALK SHOWLARDA SORU-YANIT SAVLAMA YAPISI

Seher DAYLAK

Danışman
Prof. Dr. Lütfiye OKTAR

- 145354 -

2004

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Türkçe tartışma programları ve talk showlarda sav kusurlu soru-yanıt yapıları" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

05 / 07 / 2004

SEHER DAYLAK

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nün 07./07./2004 tarih ve 13 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'nin .....maddesine göre Genel Dilbilim Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Seher Daylak'ın "Talk showlarda soru-yanıt savlama yapısı" konulu tezi incelenmiş ve aday ..21/07/2004 tarihinde, saat 11..' de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin .....Başarılı.....olduğuna oy....birliği..ile karar verildi.

BAŞKAN
Prof. Dr. Lütfiye Oktar
Oktar

ÜYE
Prof. Dr. Semiramis YAĞCIOĞLU

ÜYE
Y. Doç. Dr. M. Ali YAVUZ

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ/PROJE VERİ FORMU

Tez/Proje No: Konu Kodu: Üniv. Kodu

- Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez Yazarının
Soyadı: DAYLAK Adı: SEHER

Tezin/Projenin Türkçe Adı: Talk showlarda soru-yanıt savlama yapısı

Tezin/Projenin Yabancı Dildeki Adı: Question-response structures as argumentative patterns in talk shows

Tezin Yapıldığı
Üniversitesi: Dokuz Eylül Enstitü: Sosyal Bilimler Yıl: 2004

Diğer Kuruluşlar:
Tezin/Projenin Türü:

Yüksek Lisans: [X] Dili: Türkçe

Doktora: [ ] Sayfa Sayısı: 149

Tıpta Uzmanlık: [ ] Referans Sayısı: 77

Sanatta Yeterlilik: [ ]

Tez Danışmanının

Ünvanı: Prof. Dr. Adı: LÜTFİYE Soyadı: OKTAR

Türkçe Anahtar Kelimeler:
1- Ölçünlü ve ölçündışı sorular
2- Kurumsal ve yarı-kurumsal söylem
3- Savlama
4- Sav kusuru
5- Eleştirel Savlama Çözümlemesi

İngilizce Anahtar Kelimeler:
1- Standard and non-standard questions
2- Institutional and semi-institutional discourse
3- Argumentation
4- Fallacy
5- Critical Argumentation Analysis

Tarih: 05 / 07 / 2004
İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum Evet [ ] Hayır [X]

TEŞEKKÜR

Değerli tez danışmanım Lütfiye Oktar'a tezin tüm aşamalarında göstermiş olduğu yardımları, çok değerli yorumları, sonsuz anlayışı ve bitmeyen sabrı için teşekkür ediyorum. Bana olan inancı ve desteği, bu alanda çalışma yapmamı ve bu tez çalışmasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu anlamda bu çalışmayı kendisine borçluyum.

Dilbilim alanına ilgi duymamda ve bu alanda başarılı olabileceğime inanmamda en büyük katkıya sahip olan ve daima örnek alacağım değerli hocam Semiramis Yağcıoğlu'na, bu alanda farklı bakış açılarını yakalamama olanak veren değerli hocam Ayşen Cem-Değer'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezin yazım aşamasında her türlü bilgi, yardım ve desteği sağlayan Dokuz Eylül Üniversitesi Dilbilim Bölümündeki tüm arkadaşlarıma teşekkürler. Ayrıca, tezin yazım aşamasına her türlü teknik konuda her zaman yardım ettiği için D.E.Ü. Yabancı Diller Yüksekokulu Teknikeri Ali Ayyıldız'a teşekkür ediyorum.

Tezin tüm aşamasında gereksinim duyduğum kaynakları temin ederek bana büyük kolaylık sağlayan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili arkadaşım Yeşim Bektaş Çetinkaya'ya çok teşekkürler.

Son olarak, bu tez çalışması sırasında tüm çizelge ve grafikleri oluşturan eşim Semih'e, tüm metinleri bilgisayar ortamına taşıyan kardeşim Özgül'e ve hep yanımda olduğu için anneme çok teşekkürler. Ayrıca, hepsine bana gösterdikleri eşsiz sabır, anlayış, destek ve en önemlisi hiç bitmeyen sevgileri için sonsuz teşekkürler.

Bu tez çalışmasını, beni daima bir adım ileriye yönlendiren, aldığım tüm kararlarda beni cesaretlendiren ve bugün sahip olduğum her şeyi borçlu olduğum sevgili anneme adıyorum.

SEHER DAYLAK

İzmir, 2004

ÖZET

Soru-yanıt yapılarının bir sav barındırabilen savlayıcı hareketler olarak algılanmaları, bu yapıları inceleyen birçok çalışmanın ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular, soru-yanıt yapılarının sadece savlayıcı hareket olarak ele alınabileceğini göstermekle kalmamış aynı zamanda bu yapıların farklı söylem türlerinde sav kusuru olarak görülme olasılıklarının da varolduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, soru-yanıt yapılarının sav kusuru olarak kullanılmaları ile söylem türü arasında bir ilişki olduğu savlanmaktadır. Bu savı temel alarak, bu çalışmada Türkçe kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söyleminde metinlerinde soru-yanıt yapılarının dağılımı ve sav kusuru olarak görülme sıklıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda,

1. karşılıklı-konuşma söyleminin kurumsal ya da yarı-kurumsal olma özelliğinin soru-yanıt türlerinin dağılımında belirleyici olup olmadığı,
2. dağılımları belirlenen soru-yanıt yapılarının sav kusuru olarak görülme sıklıklarının, karşılıklı-konuşma söyleminin kurumsal ya da yarı-kurumsal özellik göstermesine göre farklılaşıp farklılaşmadığı

sorularının yanıtları araştırılmıştır.

Bu araştırmanın kuramsal çerçevesini, her savlama yapısının verili bilgiyle ilişkilendirilerek ve metnin taşıdığı asıl biçem korunarak eleştirel bir değerlendirmenin yapılabileceği görüşünü temel alan Durum Yönelimli yaklaşım oluşturmaktadır. Çalışmanın araştırma yöntemi olarak da, soru-yanıt yapılarını sav kusuru sergileyen ve karşılıklı-konuşmanın ideal ve kurallara uygun işleyişini bozan yapılar olarak ele alan Eleştirel Savlama Çözümleme yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın veritabanını 8 farklı televizyon programından elde edilen 32 metin oluşturmaktadır. Karşılıklı-konuşma söyleminin kurumsal ya da yarı-

kurumsal olma özelliğinin, soru-yanıt türlerinin dağılımında belirleyici rol oynadığı ve soru-yanıt yapılarının sav kusuru olarak görülme sıklıklarının karşılıklı-konuşma söylem türüyle doğrudan ilişkili olduğu savlarımız çalışmanın veritabanını oluşturan metinlerin çözümlemelerinden elde edilen bulgular ile doğrulanmıştır.

ABSTRACT

Percieving the question-answer patterns as argumentative acts has given chance to many researchers to conduct various studies on these patterns. The findings obtained from these studies demonstrated that the question-answer patterns can be analysed not only as argumentative acts but also they can exhibit fallacies in different types of conversational discourse. In this connection, it is claimed that there is a relationship between the distribution of question-answer patterns as argumentative acts and the conversational discourse type in which they occur. Based on this claim the present study aims to describe the occurence of question-answer patterns and their frequency of occurence as fallacies in Turkish institutional and semi-institutional conversational discourse. Therefore we aim to explore;

1. Whether or not the conversational type influence the occurence of question-answer patterns ?
2. Whether or not the frequency of occurence of question-answer patterns as argumentative fallacies differ in accordance with the conversational discourse type?

The Case-Oriented approach, based on the claim that any argumentative act should be analysed in the context of the given text, forms the theoretical background of this study. The corpus of the study consists of 32 spoken texts taken from 8 different television programmes. The method of Critical Argumentative Analysis is chosen as the analytic tool in the present study.

The research findings confirm that the conversational discourse type seems to be a determining factor in the distributionof question-answer patterns and that there is a correlation between the frequency of occurence of question-answer patterns as argumentative fallacies and the type of the conversational discourse.

İÇİNDEKİLER

TALK SHOWLARDA
SORU-YANIT SAVLAMA YAPILARI

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
Y.Ö.K.DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGELER VE GRAFİKLER LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM
SORU-YANIT YAPILARI

1.1. Giriş	1
1.2. Soru-yanıt yapılarının tanımlanması	2
1.2.1. Ölçünlü sorular	2
1.2.1.1. Bilgi seçici sorular	3
1.2.1.2. Yanıt seçici sorular	4
1.2.2. Ölçündışı sorular	8
1.2.2.1. Retorik sorular	8
1.2.2.2. Açıklayıcı sorular	13
1.2.2.3. Yansımalı sorular	14
1.3. Sözdizimsel ve anlambilimsel soru-yanıt yaklaşımları	16
1.3.1. Önermesel yaklaşım	18
1.3.2. Ulamsal yaklaşım	21
1.3.3. Bilgi-buyrum yaklaşımı	23
1.4. Edimbilimsel soru-yanıt yaklaşımları	25

1.4.1. Grewendorf yaklaşımı 26
1.4.2. Edimbilimsel- eytişim yaklaşımı 28
1.4.3. Durum Yönelimli Yaklaşım 30
NOTLAR 37

İKİNCİ BÖLÜM
VERİTABANI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

2.1. Veritabanının tanımlanması 38
2.1.1. Kurumsal ve kurumsal olmayan söylem özellikleri 38
2.1.1.1. Kurumsal söylem 39
2.1.1.2. Kurumsal olmayan söylem 43
2.1.1.3. Kurumsal ve kurumsal olmayan söylemlerin söylemsel özellikleri 44
2.1.1.3.1. Anlık ve amaçlı konuşma 44
2.1.1.3.2. Tartışmaya açık- denetlenen konu ve konuşma sırası 46
2.1.1.3.3. Gerçek yaşam rolleri- kurumsal roller 48
2.1.1.3.4. Konuşmacı hedefli konuşma – ileti ve dinleyici hedefli konuşma 50
2.1.1.4. Kurumsal ya da kurumsal olmayan karşılıklı-konuşma söylemi : tartışma programları ve talk showlar 52
2.1.1.4.1. Tartışma programları 52
2.1.1.4.2. Talk showlar 55
2.1.2. Veritabanını belirlemede bazı teknik konular 59
2.2. Araştırma yöntemi 59
2.2.1. Eleştirel savlama çözümlemesi yöntemi 60
2.2.1.1. İkna diyaloğu 63
2.2.1.2. İkna diyaloğunun olumsuz kuralları 70
2.2.1.3. Bir kusur olarak savlama 75
2.2.1.4. Temel savlama kusurları 76
2.2.1.4.1. Popülerlik kanıtı kusuru 78
2.2.1.4.2. Merhamet kanıtı kusuru 80
2.2.1.4.3. Baston kanıtı kusuru 82
2.2.1.4.4. Kişilik kanıtı kusuru 83

2.2.1.4.5. Bilmezlik kanıtı kusuru 85
2.2.1.4.6. Bileşik soru kusuru 87
NOTLAR 90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Giriş 91
3.2. Soru-yanıt yapıları ve söylem türleri 92
3.2.1. Ölçünlü ve ölçündışı soruların kurumsal ve yarı-kurumsal söylemde dağılımları 92
3.2.2. Ölçünlü ve ölçündışı soruların kurumsal ve kurumsal olmayan söylemde sav kusuru olarak kullanımları 100
3.2.3. Soru-yanıt yapılarının sav kusuru türlerine göre dağılımları 105
3.2.3.1. Soru-yanıt yapılarının *popülerlik kanıtı* kusuru olarak kullanımları 106
3.2.3.2. Soru-yanıt yapılarının *merhamet kanıtı* kusuru olarak kullanımları 108
3.2.3.3. Soru-yanıt yapılarının *baston kanıtı* kusuru olarak kullanımları 110
3.2.3.4. Soru-yanıt yapılarının *kişilik kanıtı* kusuru olarak kullanımları 112
3.2.3.5. Soru-yanıt yapılarının *bilmezlik kanıtı* kusuru olarak kullanımları 114
3.2.3.6. Soru-yanıt yapılarının *bileşik soru* kusuru olarak kullanımları 116
3.2.4. Soru türleri ve sav kusurlu soru yapıları 118
3.3. Tartışma 121

SONUÇ 127
KAYNAKÇA 131
EK 1. Çözümlenen Kaynaklar 141
EK 2. Sözlükçe 147

ÇİZELGELER VE GRAFİKLER LİSTESİ

Çizelge 1: Ölçünlü ve ölçündışı soruların tartışma programlarında dağılımı 95
Çizelge 2: Ölçünlü ve ölçündışı soruların talk show programlarında dağılımı 97
Çizelge 3: Tartışma programlarında soru-yanıt yapılarının sav kusuru türlerine göre dağılımları 101
Çizelge 4: Talk show programlarında soru-yanıt yapılarının sav kusuru türlerine göre dağılımı 102
Çizelge 5: Kurumsal ve yarı-kurumsal söylemde yer alan soru ve sav kusuru dağılımları 104
Çizelge 6: Tartışma programlarında sav kusurlu soru yapılarının soru türlerine göre dağılımı 118
Çizelge 7: Talk show programlarında sav kusurlu soru yapılarının soru türlerine göre dağılımı 119
Çizelge 8: Tartışma programlarında kullanılan soruların TV kanallarına göre dağılımı 120
Çizelge 9: Talk show programlarında kullanılan soruların TV kanallarına göre dağılımı 120
Grafik 1: Tartışma programlarında yer alan toplam 613 sorunun dağılımı 95
Grafik 2: Talk show programlarında yer alan toplam 1022 sorunun dağılımı 97
Grafik 3: Veritabanındaki programlarda ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımı 99
Grafik 4: Tartışma programlarında soru-yanıt yapılarının sav kusuru türlerine göre dağılımı 101
Grafik 5: Talk show programlarında soru-yanıt yapılarının sav kusuru türlerine göre dağılımı 103

EKLER LİSTESİ

EK 1 Çözümlenen Kaynaklar 141
EK 2 Sözlükçe 147

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Türkçe kurumsal ve yarı-kurumsal söylemde kullanılan soru türlerini belirlemek ve söylemin türünün soru yapılarının sav kusuru sergilemelerinde belirleyici olup olmadığını araştırmaktır.

Soru-yanıt yapıları, temel işlevleri olan bilgi alışverişinin dışında farklı işlevleri de yüklenebilen yapılar olarak ele alındığından beri birçok dilbilimcinin farklı söylem türlerinde çalışma yapması için oldukça ilginç ve elverişli bir alan olarak görülmektedir. Soru-yanıt yapılarının onaylama, bir öneriyi reddetme ya da kabul etme, eleştirme gibi farklı işlevleri yerine getirmeleri bu yapıların bir sav içermesine, dolayısıyla da birer savlayıcı hareket olmalarına olanak vermektedir (Ilie 1999). Soru-yanıt yapılarının birer savlayıcı hareket olmaları bu konuda birçok çalışmaya başlangıç oluşturmuştur. Bu çalışmalar arasında Eemeren ve Grootendorst'un (1992) çalışması töncü kabul edilen bir çalışmadır. Bu çalışmalarında Eemeren ve Grootendorst, soru-yanıt yapılarını savlayıcı söylemin bir parçası olarak ele almış ve bu savlayıcı söylemi eleştirel bir açıdan çözümleyerek değerlendirmişlerdir. Tüm bu çalışmaların temeli kabul edilen Walton'ın (1989a, 1989b) çalışmalarında ise, soru-yanıt yapılarının birer savlayıcı hareket olarak ele alınarak, farklı söylem türlerinde karşılıklı-konuşmanın hedeflerini engelleyen sav kusurları olarak incelenmeleri gerektiği öne sürülmüştür (Walton 1989b). Bu savdan yola çıkarak Walton (1989a, 1989b), karşılıklı-konuşma söyleminin ideal ve kurallara uygun yapısını bozan temel kusur yapılarını belirlemiş ve soru-yanıt yapılarının bu temel kusurları nasıl sergilediklerini incelemiştir. Benzer bir çalışma Ilie (1994) tarafından ölçünlü soruların bir grubu olan retorik sorular üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ilie (1994), bu çalışmasında, retorik soruları bir savlayıcı hareket olarak ele almış ve kurumsal söylemde bu yapıların sav kusuru sergileme biçimlerini incelemiştir. Ilie'nin (1994) çalışmasından yola çıkılarak bu çalışmada, ölçünlü ve ölçündışı soruların savlayıcı hareket olarak kurumsal ve yarı-kurumsal söylemde sav kusuru sergileme dağılımları ve bu söylem türlerinin soru-yanıt yapılarının sav kusurlu olarak kullanımlarında belirleyici olup olmadıkları incelenecektir.

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini Walton (1989a, 1989b) tarafından geliştirilen Durum Yönelimli yaklaşım oluşturmaktadır. Walton'a (1989b) göre, her savlama yapısı verili olan bilgiyle ilişkilendirilerek değerlendirilmeli daha sonra da verili metnin eleştirel değerlendirilmesi yapılmalıdır. Hiçbir savlama bağlamından bağımsız olarak düşünülemez ve yorumlanamaz. Bu nedenle savlama verildiği durumun sınırları içinde ve metnin taşıdığı asıl biçem korunarak ele alınmalıdır (Walton 1989b). Bu temele dayanarak, bu çalışmada savlayıcı hareket olarak ele alınan soru-yanıt yapılarının, verili söylemde dağılımları belirlendikten sonra Eleştirel Savlama Çözümleme yöntemi kullanılarak söylem türü ile sav kusurlu soru dağılımı arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanmıştır.

Çalışmanın inceleme alanı olarak ölçünlü sorular (bilgi seçici ve yanıt seçici) ve ölçündışı sorular (retorik, açıklayıcı ve yansımalı) ele alınmıştır. Bunun nedeni, birer savlayıcı hareket olan soru-yanıt yapılarının sav kusuru olarak görülme sıklıklarının soru türlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmektir.

Çalışmanın veritabanı olarak seçilen metinler iki farklı söylem türüolan kurumsal ve yarı-kurumsal söylem özelliği taşıyan metinlerdir. Veritabanını oluşturan metinlerin farklı iki söylem türünde seçilmesinin nedeni, söylem türünün, soru yapılarının sav kusurlu soru olarak görülme sıklığında belirleyici olup olmadığının denetlenebilmesidir. Veritabanını 8 farklı televizyon programından seçilen toplam 32 programın yazıya dökülmesiyle elde edilen metinlerden oluşmaktadır. Soru-yanıt yapılarının söylem türüne göre dağılımlarının farklılaştığı ve sav kusuru olarak görülme sıklıklarının değişiklik gösterdiği varsayımının doğrulanması, dolayısıyla da soru-yanıt yapıları ve söylem türü arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi amacıyla veritabanındaki metinlerin çözümlenmesinde Walton (1989a, 1989b) tarafından geliştirilen Eleştirel Savlama Çözümleme yöntemi kullanılmıştır.

Durum Yönelimli yaklaşım (Walton 1989b) üzerine temellendirdiğimiz bu çalışmanın amacı Türkçe kurumsal ve yarı-kurumsal söylem örneği olan tartışma programları ve talkshowlarda soru-yanıt yapılarının dağılımı ve sav kusuru olarak

görülme sıklıklarının saptanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda şu iki sorunun yanıtı aranacaktır:

1. Karşılıklı-konuşma söyleminin kurumsal ya da yarı-kurumsal olma özelliği, soru-yanıt türlerinin dağılımında belirleyici bir rol oynuyor mu?
2. Soru-yanıt yapılarının sav kusuru olarak görülme sıklıkları, karşılıklı-konuşma söyleminin kurumsal ya da yarı-kurumsal özellik göstermesine göre farklılaşıyor mu?

Bu soruların yanıtlarına ulaşmak amacıyla Giriş bölümünden sonra 1. Bölümde, soru-yanıt türleri ana hatlarıyla tanıtılacaktır. Aynı bölümde, daha sonra, soru-yanıt yapılarına ilişkin yaklaşımlar incelenecektir. Soru-yanıt yapılarına sözdizimsel ve anlambilimsel yaklaşımlar olan Önetmesel Yaklaşım, Ulamsal Yaklaşım ve Bilgi-Buyrum Yaklaşımından söz edilecektir. Edimbilimsel yaklaşımlar olarak da Grewendorf Yaklaşımına ve Edimbilimsel-Eytişim Yaklaşımına değinilecektir. Bu bölümde son olarak, bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan Durum Yönelimli Yaklaşım ayrıntılarıyla tanıtılacaktır. 2. Bölümde ise, bu çalışmanın veritabanı olarak seçilen metinlerin hangi söylem özellikleri sergilediklerinin belirlenebilmesi için kurumsal ve kurumsal olmayan söylem özellikleri tartışılacaktır. Daha sonra çalışmanın veritabanını oluşturan metinler ve veritabanını belirlerken kullandığımız ölçütler açıklanacaktır. Aynı bölümde bu çalışmada araştırma yöntemi olarak kullanılan Eleştirel Savlama Çözümleme yöntemi ayrıntılarıyla açıklanacaktır. Çalışmanın 3. bölümünde ise, çözümlemelerden elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin tartışma yer almaktadır. Aynı bölümde, son olarak, bu çalışmadan elde edilen sonuçlar değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SORU-YANIT YAPILARI

1.1. Giriş

Soru-yanıt yapıları, yazınbilimciler, düşünürler, psikologlar, sosyologlar ve dilbilimciler tarafından uzun yıllardan beri incelenmiş ve üzerinde derin çalışmalar yapılmış olan bir konudur. Bu yapıların temel amacı bir karşılıklı-konuşma içerisinde bilgi alışverişini sağlamaktır. Sorular, öncelikli olarak, bilgi isteyen ricalar olarak görülürler. Bir konuşmacı, soru yapısı ile karşı tarafın bildiğini varsaydığı bir bilgiyi ister ve karşı taraftaki katılımcı da, bir yanıt yapısı kullanarak bu bilgiyi isteyen kişiye iletir. Ancak, karşılıklı-konuşmada soruların çok çeşitli kullanım amaçları vardır. Sorular veya yanıtları, karşılıklı-konuşmayı devam ettirmek için, yeni bir konuyu duyurmak için, anlaşılmayan bir bölümün tekrar edilmesi için ya da şaşkınlık, öfke, inanmama gibi duyguları ifade etmek için kullanılabildikleri gibi, bir kişiye ya da düşünceye saldırıda bulunma, bu düşünceyi reddetme ya da onaylama gibi davranışları göstermek için de kullanılırlar (Stenström 1984:1). Görüldüğü gibi, karşılıklı-konuşma içerisinde soru-yanıt yapılarının kullanıldıkları çok farklı alanlar vardır. Bu kullanım alanlarının farklılığı, gelişen süreç içinde soruların farklı sınıflara ayrılmasına neden olmuştur. Kullanım yer ve sınırlarına ve işlevlerine göre soru-yanıt yapıları ölçünlü ve ölçündışı sorular olarak iki temel sınıfta incelenmiştir. Bu sınıflama içinde yer alan ölçündışı sorular, farklı tepki seçicilik ve savlayıcılık özellikleri gösterdiklerinden birçok dilbilimcinin farklı söylem türlerinde çalışma yapması için oldukça ilginç ve elverişli bir alan olarak görülmüştür (Ilie 1999: 975).

Bu bölümde, ilk olarak soru-yanıt yapıları ele alınacak ve çalışmanın temelini oluşturan ölçünlü ve ölçündışı sorular ayrıntılı olarak incelenecektir. Soru-yanıt yapılarına sözdizimsel ve anlambilimsel açıdan yaklaşan Önermesel Yaklaşım (Kiefer 1988:261), Ulamsal Yaklaşım (Kiefer 1988: 261) ve Bilgi-Buyrum Yaklaşımı (Kiefer 1988: 263) tartışıldıktan sonra soru-yanıt yapılarını edimbilimsel açıdan ele alan yaklaşımlar, Grewendorf Yaklaşımı (Grewendorf 1981), Edimbilimsel-Eytişim Yaklaşımı (Eemeren ve Grootendorst 1992) ve bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan Durum Yönelimli Yaklaşım (Walton 1989b) tanıtılacaktır.

1.2. Soru- yanıt yapılarının tanımlanması

Soru-yanıt yapıları üzerine yapılmış olan çalışmalar (Baumert 1977; Bublitz 1981; Fries 1978; Goffman 1976; Grewendorf 1981,1983; Groenendijk ve Stokhof 1984; Ilie 1994; Kiefer 1988) bu yapıların, belli bir yanıt isteyen ya da belli bir bilgi isteyen ve sözdizimsel olarak soru tümcesi olan tümceler biçiminde algılandığını göstermektedir. Bu anlamda, soru tümcesi olarak adlandırılan tümceler aslında yanıt seçici ya da bilgi seçici olan tümcelerdir. Çoğu zaman da, yanıt seçicilik bilgi seçicilik olarak görülür ve bir yanıt isteme, bilgi isteme olarak kabul edilir. Bu nedenle de yanıt seçici sorular ve bilgi seçici sorular ölçünlü sorular olarak tanımlanır.

(1) Sunucu: Bu sizin Türkiye'ye ilk ziyaretiniz mi?
Konuk: Hayır. Beş yıl kadar önce kızımla birlikte gelmiştik ve yaklaşık bir ay kalmıştık.

(1)'deki örnekte sunucu, yöneltmiş olduğu soruyla karşı taraftan bir yanıt istemektedir. Ancak karşı tarafın vereceği yanıt, aynı zamanda bir bilgi de içerdiğinden, yöneltilen soruya karşılık olarak hem yanıt hem de bilgi vermektedir.

Sorular bilgi verici yanıtlar dışında farklı türde yanıtlar da seçebilirler. Örneğin, onaylama, önerme, kabul etme gibi birincil amacı bilgi ya da yanıt seçmek olmayan sorular ise, ölçündışı sorular olarak adlandırılır (Ilie 1999: 979).

(2) Cüneyt: Ne dersin Gül, Sarp da bizimle gelsin mi?
Gül: O olmadan olur mu hiç?

(2)'deki örnekte Cüneyt, karşı taraftaki katılımcı Gül'e bir öneride bulunmaktadır. Gül de, altı çizili sorusuyla vermiş olduğu yanıtta bu önermeyi kabul ettiğini belirtmektedir. Gül'ün sorusu, karşı taraftan bir yanıt ya da bilgi isteyen bir soru değildir. Bu sorunun amacı bir önermeyi kabul etmektir. Bu nedenle bu soru ölçündışı bir sorudur.

1.2.1. Ölçünlü sorular

Bu çalışmanın inceleme alanını oluşturan ölçünlü ve ölçündışı soruların belirgin özellikleriyle tanımlanabilmeleri ve birbirlerinden hangi nitelikleriyle farklı

olduklarının görülebilmesi için her iki gruptaki soruların da ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu bölümde öncelikle ölçünlü sorular ele alınacaktır.

Ölçünlü sorular, sorulan soru ve alınan yanıt bakımından her durumda aynılık gösteren sorulardır. Katılımcılara, çevreye ve zamana göre farklılık göstermediklerinden ölçünlü sorular olarak adlandırılırlar. Ölçünlü soruların iki alt soru türü bulunmaktadır: bilgi seçici sorular ve yanıt seçici sorular (Ilie: 1999:977).

1.2.1.1. Bilgi seçici sorular

Bilgi seçici sorular sorulan kişiden belli bir bilgiyi isteyen sorulardır. Ancak bu bilgi sözel bir yanıt olmak zorunda değildir. İstenen bilgi farklı şekilde de verilebilir. Örneğin, kafa sallama, el kaldırma, bir şeyi işaret etme gibi eylemler de bilgi seçici sorulara yanıt olabilirler (Ilie 1999: 981).

(3) Öğretmen: Kimler bu bölümdeki alıştırmaları yaptı? El kaldırsın lütfen.
(Öğrenciler el kaldırır)

(3)'deki örnekte öğretmen, 'Kimlerin alıştırmaları yaptığı' bilgisini, öğrencilerden el kaldırarak göstermelerini istemektedir. Dolayısıyla, asıl istenen bilgi, bir eylem (el kaldırma) ile istenmektedir. Bu anlamda, bu soru hem bilgi seçici hem de eylem seçici bir soruya örnek olabilir. Aslında bir sorunun yalnızca bilgi seçici ya da yalnızca eylem seçici olması az olasılıkla ortaya çıkan bir durumdur. Ilie, bilgi seçici ve eylem seçici soruların birbirlerinden tamamen farklı olmadıklarını göstermek için terazi benzetmesini yapmıştır. Ilie, bilgi seçici soruların terazinin bir kefesinde, eylem seçici soruların da diğer kefesinde yer aldıklarını söyler (Ilie 1994:73). Bu anlamda, bilgi seçici soruların , eylem seçici soruları dışlamadıklarını, aksine, eylem seçici soruların, bir anlamda, bir tür bilgi seçici sorular olduklarını söyleyebiliriz:

(4) F.Altaylı : Bu havanın değişmesinde Amerika'nın, Irak'ta şu anda içinde bulunduğu konum etkili olmuş mudur?
A. Gül: Bu dediğiniz şeyin büyük bir katkısı var yani bugünkü durumun ciddiyetinin katkısı var. Türkiye'nin önemi de olaylara bakınca da ortaya çıkıyor. Yüzyıllarca bu bölgedeki Şii, Sünni insanları, Kürt, Türk hiç ayrım yapmadan bu bölgeyi huzur içinde yönetmiş bir ülkedir nihayetinde.
(Teke Tek 28.7.2003)

(5) M.A. Birand : Peki Süleymaniye'de ne oldu? Bunu anlatabilir misiniz?
M. S. Kirk: Öncelikle biz temel olarak teröre karşı mücadele ediyoruz. 11 Eylül'den önce Amerikalılar terör konusunda saftılar. Türkler ise terör konusunda saf değillerdi. (Manşet 31.7.2003)

(6) Sunucu: Neden kendi evinize gittiniz söyler misiniz?
Konuk: Çünkü başka seçeneğim yoktu.

(4)'deki soru karşı taraftan bir bilgi isteyen sorudur. (5) ve (6)'daki sorular da tartışmasız bilgi isteyen, yani birincil amaçları bilgi almak olan sorulardır. (5) ve (6)' daki örneklerde soruyu soran katılımcılar altı çizili olan tümcelerle sordukları bilgiyi, bir eylem ile istediklerini belirtmektedir. Dolayısıyla altı çizili bu tümceler, bilgi seçici soruların aynı zamanda eylem seçici sorular olarak da görülebileceğini ya da diğer bir deyişle, bilgi seçici ve eylem seçici soruların çoğu zaman birlikte kullanıldıklarını açık bir biçimde göstermektedir.

1.2.1.2. Yanıt seçici sorular

Yanıt seçici sorular sorulan kişiden sözel bir yanıt isteyen sorulardır. Bu sorular genellikle bilgi seçici sorularla eşanlamlı olarak ele alınırlar. Çünkü yanıt seçici bir sorunun yanıtı, soruyu soran tarafından istenen bilgiyi sağlamak durumundadır. Bu durumda verilen yanıt, bilginin taşıyıcısı olarak düşünülür. Birçok soru için durumun bu olduğunu, yani soran kişinin çoğu zaman hem bir yanıt hem de bir bilgi istediğini söyleyebiliriz. Bu durumda sorulan soru hem yanıt seçici hem de bilgi seçicidir. Çünkü verilen yanıt aynı zamanda bilginin taşıyıcısıdır (Ilie 1994:77).

(7) Burak: Final sınavını geçemeyeceğinden korkuyor musun?
Emrah: Hayır. Çünkü geçicem. Zor olsa da o sınavdan en az yetmiş alıcam.

(7)'de de görüldüğü gibi soruyu soran kişinin amacı yanıtlayanın yanıt şeklinde verdiği bilgiyi elde etmektir. Dolayısıyla istenen bilgi, verilen yanıt şeklinde olup bilgi ve yanıt aslında örtüşmektedir.

Yanıt seçici sorular çoğu zaman bilgi isteyen sorulardır ve bu bilginin derecesi de sorunun seçicilik gücüne, yani ne kadar bilgi seçici ya da ne kadar yanıt seçici olmasına göre değişiklik göstermektedir. Bir sorunun seçicilik gücü bilgi seçicilik ve

yanıt seçicilik arasında bir denge faktörü gibi görülebilir. Diğer bir deyişle, bir soru ne kadar çok bilgi seçici ise, seçicilik gücü de o kadar yüksektir ya da ne kadar az bilgi seçici ise seçicilik gücü o kadar zayıftır (Ilie 1994: 78). Yanıt seçici soruların yanıtları örnek (5)'de olduğu gibi 'tamamen bilgi verici' , örnek (8) ve (9)'da olduğu gibi 'yarı-bilgi verici' ya da örnek (10)'da olduğu gibi hiçbir şekilde 'bilgi verici olmayan', yani tamamen yanıt seçici sorulara verilmiş yanıtlar olabilir (Ilie 1994: 78):

(8) Öğrenci: Sizce bu seferki okuma sınavı, kelime ağırlıklı mı olacak?
Öğretmen: Aslında bu sınav komitesinin bileceği bir şey. Ama geçen sınavlarda ne yaptıklarını az çok gördük.

(9) F. Altaylı : Bundan sonraki ilişkilerde yine Amerika'nın bu nevi Türkiye'ye karşı hareketleri olacak mı, yoksa kapandı mı?
A. Gül: Tezkereye üzülmek ayrı kendileri açısından çünkü her ülke başka bir ülkenin kendisine daha çok müzahir olmasını, daha çok işbirliği içinde olmasını ister. (Teke Tek 28.7.2003)

(8)'deki örnekte öğrenci, öğretmenin ne düşündüğü konusunda bir bilgi seçici soru sormuştur. Öğretmenin, bu soruya karşılık olarak kendi düşüncesini bildiren bir yanıt vermesi beklenmektedir. Ancak öğretmen, bir bilgi içermeyen ama öğrencinin sorusuna dolaylı bir yaklaşım getiren bir yanıt vermiştir. Bu anlamda, öğretmenin yanıtı yarı-bilgi verici yanıt niteliğindedir. Aynı şekilde (9)'daki örnekte sorulan soru bir bilgiyi almak için sorulmuş sorudur. Ancak yanıtlayan katılımcı Gül, soruya 'Evet' ya da 'Hayır' gibi dolaysız bir yanıt vermektense, karşı tarafın yorumlayarak çıkarsaması beklenen dolaylı bir yanıt vermektedir. Bu nedenle, bu yanıt da yarı-bilgi verici bir yanıttır.

(10) Senem: Nihayet döndün mü?
Oya: Evet döndüm.

(10)'daki durumda, soruyu soran kişinin birincil amacı bir yanıt almak ve böylelikle bir sohbet başlatmaktır. Soru bilgi almak gibi bir amaç taşımamakta, yalnızca sözel bir yanıt almayı amaçlamaktadır. Soruyu soran kişi, bu soruyla soruyor göründüğü bilgiye zaten sahiptir. Bu anlamda, böyle bir sorunun yanıtı da hiçbir şekilde bilgi verici değildir.

Bilgi isteyen sorular ve yanıt isteyen sorular arasındaki farklılık göz önünde bulundurulduğunda Ilie, soruları iki sınıfta incelemek gerektiğini vurgular (Ilie 1994:81) :

(i) Yanıt seçici [+] bilgi seçici sorular: Bu sorular, örnek 6'daki gibi, hem sözel bir yanıt hem de bu yanıtla birlikte bir bilgi isteyen sorulardır.

(ii) Yanıt seçici [-] bilgi seçici sorular: Bu sorular yalnızca bir yanıt isteyen, hiçbir şekilde bilgi istemeyen sorulardır. Bu gruba örnek olarak sınav soruları verilebilir. Sınav sorularının amacı gerçekten bir bilgi gereksiniminin doldurulması değil, bir bilginin ortaya konması, gösterilmesidir. Bu anlamda, bu başlık altındaki soruların tek amacı, örnek 10'daki gibi, yanıt almaktır, bilgi almak değildir.

Yanıt seçici soruları sınıflandırırken ilk olarak oluşturulan bu iki grupta yer almayan sorular vardır. Bu soruları da, üçüncü bir grupta incelemek doğru olacaktır (Ilie 1994:82):

(iii) Yanıt seçici [+/-] bilgi seçici sorular: Bu sorular, öncelikle yanıt seçici özellik taşıyan; ancak 'tamamen bilgi seçici' ya da 'tamamen bilgi seçici olmayan' sorular olarak adlandırılamayan sorulardır. Bu gruptaki sorular için ilk iki grubun bir karması olduğunu söyleyebiliriz. Bu sorular hem yanıt hem de bilgi seçici gibi görünürler; ancak buradaki bilgi daha kısmi, daha fazla onaylayıcı nitelikli ve alt düzeyde bir bilgidir. Diğer bir deyişle, bu sorular onaylama/onaylamama ya da kabul etme/kabul etmeme amaçlı sorular olup farklı derecelerde yanıt seçici ve alt düzeyde bilgi seçici sorulardır. Bu sorulara örnek olarak onaylama isteyen sorular ve izin isteyen soruları gösterebiliriz (Ilie 1994:82):

(11) Sabiha: Benim de sizinle gelmemi ister misiniz?
Murat: Olur. Nasıl istersen.

(12) Semih: Kapıyı açsam rahatsız olur musunuz?
Özgül: Evet. Bugün hava biraz soğuk da.

(11)'deki sorunun amacı bir yanıtla sorulan sorunun onaylanıp onaylanmadığı bilgisini almaktır. Bu soruya verilen yanıt da, soruyu soran kişiyi onaylayan bir

anlam taşımakta, başka herhangi bir bilgi içermemektedir. (12)'deki soru da bir rica, bir izin sorusudur. Bu sorunun amacı istenen izne olumlu ya da olumsuz bir yanıt verilmesidir. Soran kişi aslında kapıyı açtığı zaman karşı tarafın rahatsız olup olmayacağından çok kapıyı açmaya ilişkin izin isteğinin karşı tarafça kabul edilip edilmediğini öğrenmek istemektir. Verilen yanıt da, bu izin isteğinin kabul edilmediğini göstermektedir.

Sorular arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyarken, soruların tek başına duran, bağımsız dilsel birimler olmadıklarının altını çizmeliyiz. Her soru bir başka dilsel birime eklenmiş, bir bütünün parçası durumundadır. Bu anlamda bilgi seçici, yanıt seçici ve eylem seçici soruların da birbirlerinden tamamen ayrı türde sorular olduğunu söylemek olası görünmemektedir. Bu sorular, yalnızca, farklı seçicilik dereceleri temsil eden sorulardır. Ayrıca önceki bölümlerde de açıklandığı gibi, bu soru türleri birçok yerde ve durumda iç içe geçmiş birbirinden ayrılamaz durumdadırlar. Örneğin, bilgi seçici soruların çoğu zaman yanıt seçici sorularla eşanlamlı olduğu görülmektedir. Çünkü yanıt seçici bir sorunun yanıtı, soruyu soran tarafından istenen bilgiyi sağlamak durumundadır. Yine benzer bir durum bilgi seçici ve eylem seçici sorular arasında da ortaya çıkmaktadır. Birincil amacı bir eylem seçmek olan bir sorunun seçtiği eylemin gerçekleşebilmesi için gereksinim duyduğu bilgi bu soruyu aynı zamanda bilgi seçici bir soru da yapmaktadır (Ilie 1994: 82):

(13) Sarp: Bilgisayarını kullanabilir miyim?
Ali: Tabii. Şifresi 1234.

(13)'deki örnekte Sarp, bilgisayarı kullanma eylemini gerçekleştirmek istemektedir. Ancak bu eylemi gerçekleştirmek için öncelikle bir bilgiye gereksinim duymaktadır. Bir anlamda bu bilgi olmadığı zaman Sarp'ın gerçekleştirmek istediği eylem de olanaksızlaşmaktadır. Dolayısıyla bu soru önceliği eylem seçmek olan, hem eylem seçici hem de bilgi seçici bir sorudur.

Özetle söylemek gerekirse, tepki seçicilik alanında oluşturulmuş olan farklı soru türleri birbirlerinden kopuk, bağımsız sorular değil, aksine çoğu zaman iç içe geçmiş farklı amaçlı sorulardır (Ilie 1994: 82).

Bu bölümde birçok dilbilimcinin üzerinde çalışma yaptığı ve temel özelliklerini tanımlamış olduğu ölçünlü sorular incelenmiştir. Ölçünlü soruların tanımlanması ve sınırlarının çizilmesi, ölçündışı soruların tanımlanması açısından gerekli görülmüştür. Bu nedenle bundan sonraki bölümde diğer bir soru grubunu oluşturan ölçündışı soruların özellikleri tanımlanacaktır.

1.2.2. Ölçündışı sorular

Belli kurallar çerçevesinde sistemli bir şekilde işleyen ve toplumsal düzenin bir parçası konumundaki gazete ve televizyon kuruluşlarının söylemlerinde ya da tüm bu kuralların ve sistemin dışında kalan, kişilerin özel alanları olarak kabul ettikleri ev, kafeterya, park gibi alanlarda yapılan sohbetler ve karşılıklı-konuşma söyleminde, ölçünlü soruların yanısıra büyük bir oranda ölçündışı sorular da yer almaktadır. Bu çalışmanın inceleme alanının bir bölümünü oluşturan ölçündışı sorular arasından incelemeye alınan sorular, *retorik sorular*, *açıklayıcı sorular* ve *yansımalı sorular*dır. Bu soruların çalışma alanı kapsamına alınmasının nedeni, bir savlayıcı hareket olarak incelenebilmeleri, dolayısıyla bir sav barındırabilen sorular olmalarıdır. Çünkü bir sav barındıran sorular, söylem içerisinde zaman zaman sav kusuru sergileyebilmektedir. Çalışmanın amacı, ölçünlü ve ölçündışı soruların farklı söylemlerde sav kusuru sergileyip sergilemediklerini incelemek olduğundan, savlayıcı özelliği olan bu ölçündışı sorular seçilmiştir.

Soru-yanıt yapılarını bir sav içeren ve savlayıcı olma özelliği gösteren yapılar olarak ele aldığımızda, bu yapıların bilgi isteme ve yanıt verme işlevlerinden çok daha farklı işlevleri (eleştirme, küçük düşürme, çıkarsamada bulunmaya çağırma vb.) yerine getirdiklerini görebiliriz. Soru soran kişi, hedeflediği ya da istediği her türlü davranışı bir soru yönelterek başlatabilir (Yağcıoğlu ve Cem-Değer 2001:844). Temel işlevi bilgi istemeden ya da yanıt istemeden farklı olan bu soru-yanıt yapıları ölçündışı sorulardır. Çalışmanın bu bölümünde savlayıcı hareket sergileyebilen ölçündışı sorular tanımlanacaktır.

1.2.2.1. Retorik sorular

Retorik sorular, tıpkı ölçünlü sorular adı altında incelenen bilgi seçici ve yanıt seçici sorular gibi, bir yanıtı olan sorulardır. Ancak bu yanıt bilgi seçici ve yanıt

seçici sorulara verilen yanıttan oldukça farklıdır. Retorik sorular belli bir bilgi istemezler, yani bilgi seçici değildirler. Bu sorulara verilen yanıt da aslında soruyu soran kişi tarafından bilinen bir yanıttır. Dolayısıyla bu yanıtın yeni bir bilgi iletme özelliği yoktur. Retorik soruyu soran kişinin bu soruyu sormaktaki amacı bilgi almak değil, zaten kendisinin de bildiği ve karşı tarafa sezdirdiği bir yanıtın sorulan kişi tarafından çıkarsanmasını sağlamaktır (Ilie 1994: 128).

(13) Beyaz: Bu albümden ümitli misin?
R. Karaca: Ümitli olmasan yapar mısın? (Beyaz Show 38. program)

(13)'deki altı çizili retorik soru, bilgi isteyen bir soruya yanıt olarak verilmiş bir soru niteliğindedir. Bu retorik soru ile konuşmacının amacı karşı taraftan bilgi ya da yanıt almak değil, kendi düşüncesi olan 'Ümitli olmasam yapmam' gibi bir bildiriyi iletmektir. Öte yandan retorik soru, tıpkı bir bildirim tümcesi gibi dolaylı olarak bir iddia, inkar ya da karşı çıkma, onaylamama ifade edebilir. Yani retorik sorular, bir soru tümcesi gibi görünen ancak hiçbir şekilde bilgi ya da yanıt seçici olmayan, tıpkı bildirim tümcesi gibi bildirimsel bilgi içeren sorulardır. Böyle bir soru, hem soruyu soran hem de soru sorulan tarafından bilindiği kabul edilen bir bilginin değerlendirilmesidir (Ilie 1994: 128).

(14) Sunucu: Peki kaç yaşındasınız efendim?
Konuk: Bayanlara yaş sorulur mu evladım?
Sunucu: Doğru.

(14)'deki altı çizili olan retorik soruda program konuğu, bilgi ya da yanıt seçici bir soru değil, karşı taraftan onay isteyen bir soru sormaktadır. Zaten diğer katılımcı olan program sunucusunun verdiği yanıttan ('Doğru') sorulan sorunun karşı taraftan da bir onay bekleyen soru olarak algılandığını görmekteyiz. Yani, bu soru hem soruyu soranın hem de sorulan kişinin bildiği kabul edilen bir bilginin yinelenmesidir.

Retorik sorunun en önemli özelliği, sorunun sezdirilen yanıtında bir önerme barındırmasıdır. Soruyu soran kişi kendisinin kurguladığı önermeyi retorik soruyla karşı tarafa bildirmekte ve bir farkındalık yaratmaktadır. Yanıtın içindeki sezdirimlerle soran kişinin aslında yapmak istediği şey, bir düşünceyi, bir iddiayı ya da bir inancı sürdürmek, güçlendirmek ya da reddetmek, karşı çıkmaktır (Ilie 1994: 128):

(15) Serdar: Sen de mi bizimle geliyorsun?
Sevgi: Niye gelmeyecekmişim? O filmi görmeyi hepinizden çok ben istiyorum.

(15)'deki örnekte Serdar'ın sormuş olduğu soruya karşılık olarak Sevgi, altı çizili retorik soruyla yanıt vermektedir. Ancak açıkça görüldüğü gibi, Sevgi'nin sorusu hiçbir şekilde yanıt ya da bilgi isteyen bir soru değildir. Sevgi'nin bu sorusunun amacı 'Benim de gelmeye hakkım var' düşüncesini savunmak ve güçlendirmektir.

Ilie (1994: 45), retorik soruların en belirgin ve göze çarpan özelliklerini şöyle sıralamıştır:

1. Retorik sorular soru tümceleri gibi görünen ancak aslında bir soru sormayan birer bildirim tümceleridir.

(16) Öğretmen: Sevda bugün gelmedi mi?
Taner: Hayır, gelmedi.
Öğretmen: Peki neden?
Taner: Kim bilir?

(17) E. Müftüoğlu: ....Çok önemli bir şey söyledi. Böyle bir adam var mı ya? Sanki bütün adamlar öyleymiş gibi davrandılar.
(Seyirci alkışlar) (Show Gecesi 07.11.2003)

(16)'daki altı çizili retorik soru, aslında bir yanıt almak için sorulmuş bir soru değildir. Bu soruya bir yanıt verilmemiş olması da bu durumun doğruluğunun bir sağlaması niteliğindedir. Soruyu soran kişinin bu soru tümcesiyle aslında yapmak istediği şey karşı tarafa 'Hiç kimse bilmiyor' bildirim tümcesini iletmektir. (17)'deki soruda da aynı durumu görmekteyiz. Soruyu soran kişi tarafından soru tümcesi şeklinde karşı tarafa iletilmek istenen 'Böyle bir adam çok nadir bulunur' düşüncesidir.

2. Olumlu bir retorik soru genellikle olumsuz bir ifadeyi, olumsuz bir retorik soru da olumlu bir ifadeyi sezdirir.

(18) A Bankası yetkilisi: İnsanlara kredi veriyoruz. Onların işleri görülüyor. Bundan banka olarak bizim şubemiz hiçbir kar sağlamasın mı?
B Bankası yetkilisi: Ama siz kredi faiz oranlarını düşük tutup masrafları

artırıyorsunuz. Dolayısıyla aslında bir indirim falan yapmış olmuyorsunuz.

(19) E. Müftüoğlu: Tabii çocuk şaşırıyor. Atlasları böyle açıyor, karışık kuruşuk bir türlü anlamıyor. Halbuki gösterseler şöyle, mesela atıyorum Konya, küçük küçük evler yapsalar, Afyon'u gösterse böyle masalarda kaymaklar falan. Çocuk bir daha unutur mu onu?
İ. Aydın: Ya işte bu birikenler, doğaçlama şeyler çok güzel hakikaten.
(Show Gecesi 07.11.2003)

(18)'deki örnekte olumsuz (19)'daki örnekte ise olumlu bir soru tümcesi şeklinde olan retorik sorularda iletilmek istenen asıl düşünce bu soruların tam tersi şeklindedir. Yani (18)'deki retorik soruyla karşı tarafa iletilmek istenen 'Banka olarak bizim şubemiz bir kar sağlamalıdır.' düşüncesidir. (19)'daki soruyla da 'Çocuk bir daha onu unutmaz' düşüncesi iletilmek istenmektedir.

3. Retorik soruyla ortaya çıkarılan yanıt soran kişi tarafından sezdirilir ve sorulan kişi tarafından da bu sezdiriminin anlaşılması beklenir.

(20) Öğretmen: Sen şimdi dün okula gelmedin diye ödevlerinden muaf mı sayılıyorsun? Ödevlerin senin sorumluluğundur.
Öğrenci: Evet.

(20)'deki altı çizili olan soruyla soran kişinin amaçladığı davranış, sezdirdiği düşüncenin, yani 'Sen dün okula gelmedin diye ödevlerinden muaf sayılamazsın' düşüncesinin karşı tarafca da anlaşılması ve onaylanmasıdır.

4. Retorik soruyu soran kişi bu sorunun yanıtını bilmektedir. Dolayısıyla bu soruyu soran kişinin amacı bilgi seçmek değildir. Soran kişi soruyu yönelttiği kişinin sanılarını, düşüncelerini güçlendirmek, değiştirmek ya da tamamen ortadan kaldırmak gibi bir hedefi de belirlemiştir. Retorik soruların temel söylemsel işlevleri, sorulan kişinin zihnindeki sanı, inanç ve fikirleri tetiklemek, kuvvetlendirmek ve değiştirmektir. Bu anlamda aslında nihai hedef sorunun sorulduğu kişiyi etkileyerek istenen yanıtı almaktır (Ilie 1994:128).

(21) Aysun: Sen şirketten ayrılırsan, şirket iflas mı edecek sanıyorsun? İnan bana yerini hemen doldururlar.
Vedat: Demek öyle!

(21)'deki altı çizili olan retorik soru, soruyu soran kişinin düşüncesini karşı tarafa iletmekte ve karşı taraftan da bu iletiyle aynı fikirde olduğunu göstermesini hedeflemektedir. Böylelikle soruyu soran kişi karşı tarafı etkilemiş ve istediği onayı almış olacaktır. Ancak sorunun sorulduğu kişi, dolaylı bir yanıt verdiğinden, soruyu soran kişinin ulaşmak istediği hedefini engellemiş olmaktadır.

5. Retorik sorular çok işlevli sorulardır. İlk işlevleri olan tartışmaya çağırmanın yanı sıra, uyarma, karşı çıkma, söz verme, öneride bulunma vb. işlevleri de vardır:

(22) Program katılımcısı: Eğer bu ilacın böyle bir yan etkisi olduğunu bilseydim kesinlikle kullanmazdım.
Uzman Doktor: Ama kullanmadan önce mutlaka bir doktora danışmak gerekmez mi?

(22)'deki retorik sorunun amacı bir bilgi ya da yanıt almak değil, karşı tarafa bir öneride bulunmaktır. Bu soruyu yönlendiren katılımcının amacı 'Kullanmadan önce mutlaka bir doktora danışmak gerekir' önerisini iletmektir.

Tüm bu tanımları ve anlatımları özetlersek, retorik sorular , soruyu soranın sezdirdiği yanıtı alabilmek için tartışmaya davet edici bir ifadeye dönüştürülmüş sorulardır. Bu soruların asıl amacı sorunun sorulduğu kişiyi, sorunun açıklığını, kabul edilebilirliğini ve geçerliliğini zihinsel olarak tanımasına ikna etmektir. Diğer bir deyişle, bu soruların soruyu soran tarafından sezdirilmiş ve sorulan kişi tarafından çıkarsanması beklenen bir yanıtı vardır.

Bu bölümde ölçündışı sorular grubundan retorik sorular incelendi. Bundan sonraki bölümde bir başka ölçündışı soru türü olan açıklayıcı sorular incelenecektir.

1.2.2.2. Açıklayıcı sorular

Açıklayıcı sorular, ölçündışı soruların en kısıtlı, ama en kolay tanımlanabilir soru grubudur. Bu soruların işlevi bilgi seçmek değil, dinleyiciye bilgiyi işaret etmektir. Bu anlamda tıpkı retorik sorular gibi açıklayıcı sorular da sözel yanıt istemezler. Açıklayıcı soruları diğer yanıt seçici olmayan sorulardan (retorik sorular ve yansımalı sorular) ayıran özellik kullanım biçimleridir. Bu sorular, örneğin bir televizyon programında, ağırlıklı olarak program sunucusu tarafından kullanılabilmektedir. Program sunucusu programın başında ya da konu değişimlerinde bu soruları kullanarak program hakkında bilgi vermektedir. Tıpkı retorik sorular gibi açıklayıcı sorular da soru tümcesi gibi görünmelerine rağmen asıl amaçları gündemdeki konuları dinleyiciye duyurmaktır. Bu anlamda, açıklayıcı sorular, bilgi seçici sorular olarak tanımlanamazlar, aksine amaçları sorunun yöneltildiği kişi ya da kişilerin dikkatini çekmek ve konuya dahil etmektir (Ilie 1999: 980).

(23) F. Altaylı: Peki orada Türk askerinin bir tehlike altında kalacağını düşünüyor musunuz? Amerikalılara karşı Iraklıların sert bir tavrı var,saldırıyorlar, öldürüyorlar ve Amerikan askeri orada tedirgin zaman zaman sivillere karşı da kıyım hareketi yapıyorlar. Gerçekten Türk askerinin orada varlığının bir barışa hizmet edeceğini mi düşünüyor yoksa tehlikeli bölgede Türk askerini kullanmayı mı düşünüyor?

A. Gül : Türkiye hiçbir şeye muhtaç değil. Türkiye kendi kararı için, Irak'ın bütünlüğü için önemli midir, değil midir? Ne kadar bunu yönlendirir? Diğer konularda işbirliği yapmak Türkiye'nin lehine mi değil mi? Bütün bunlar değerlendirilecektir. (Teke Tek 28.07.2003)

(23)'deki altı çizili sorularda konuşmacı Gül, program sunucusu Altaylı'nın sorusu üzerine ilerleyen zamanda açıklama yapacağı konuları başlıklar halinde sıralamaktadır. Bunu yaparken ulaşmak istediği amaç, hiçbir şekilde bilgi ya da yanıt almak değil, dinleyicinin ilgisini bu konular üzerine çekmek ve dolayısıyla dinleyiciyi konuya dahil etmektir. Bu anlamda altı çizili olan açıklayıcı soruların işlevi dinleyicinin ilgisini belli bir konuya çekmek ve dinleyiciyi konuya dahil etmektir.

Bu bölümde ölçündışı soruların en dar, ancak tanımlanması en kolay olan grubunu oluşturan açıklayıcı sorular ele alınmıştır. Bundan sonraki bölümde ölçündışı soruların en son grubu olan yansımalı sorular incelenecektir.

1.2.2.3. Yansımalı sorular

Yansımalı soruları, Hamblin (1973), Groonendijk ve Stokhof (1984), anlambilimsel odak temelinde şöyle açıklamışlardır: ' Yansımalı sorular, ses tonu ile vurgulanmış olan soru öğesinin odaklanmış bileşen öğe olduğu ve alternatif dizide sorunun anlamını oluşturan olası yanıtlar dizisidir' (aktaran Artstein Ron 2002:99).

(24) Sunucu: Ne kadar sıklıkta oluyordu bu okuldan kaçmalar?
Öğrenci: Haftada bir iki gün oluyordu diyebilirim. Ama ablamın haberi vardı.
Sunucu: Ablanın haberi vardı?
Öğrenci: Evet. Hep söylüyordum ona.

(24)'deki örnekte sunucu altı çizili olan yansımalı soruyu oluştururken bir önceki tümcenin bir bölümünü almış ve ses tonuyla vurgulayarak soru şeklinde sunmuştur. Aslında bir bildirim tümcesi gibi görünen bu soru, kendisinden önceki tümcenin kimi öğelerini odaklayarak ya da yansıtarak oluşturulmuştur.

(25) Öner: Bu kitaplar için tam iki hafta bekledim.
Tolga: İki hafta?
Öner: Evet. Neredeyse vazgeçiyordum.

(25)'deki altı çizili yansımalı soru da bir önceki tümcenin bazı öğelerini aynen taşıyarak yansıtmakta ve soru oluşturmaktadır. Bir bildirim tümcesi gibi görünen bu soru tümcesi, soruyu soran kişinin ses tonuyla vurgulanarak soru şeklinde biçimlenmiştir.

Görüldüğü gibi, yansımalı soruların oluşturulması, bir önceki tümceyle doğrudan ilişkilidir. Bir önceki tümce içinde geçen bir ya da birden fazla öğe aynen alınarak, diğer bir deyişle, yansıtılarak bu sorular oluşturulur. Biçim olarak bildirim tümcelerine benzemelerine rağmen soru tümcelerinin işlevini yerine getirdikleri için ölçünlü soru formatına ters düşerler. Bu nedenle yansımalı sorular ölçündışı sorular arasında yer almaktadırlar (Artstein Ron 2002: 99).

Bir yansımalı soru kısmen ya da tamamen önceki ifadeyi yansıtır ya da yineler. Böylelikle yansımalı sorular bir ifadenin duyulmayan ya da yanlış algılanan kısmını

açıklığa kavuşturmak amacı taşıyabileceği gibi, aynı zamanda karşı tarafın duyduğu ifade karşısında şaşkınlığını da anlatan sorulardır (Ilie 1999:980).

(26) Sunucu: Kaç çocuğun var amca?
Konuk: 9 tane.
Sunucu: 9 tane?
Konuk: Evet. 5 kız, 4 oğlan.

(27) Y. Özer: Ama son zamanlarda çok mutlu değilsiniz.
İ. Batu : Taraftarım şimdi. Sadece onun için.
Y. Özer: Taraftarsınız?
İ. Batu : Yani bir taraftar olarak mutsuzum ama yine de beni oyalıyor.....
(Kariyer Dünyası 18.08.2003)

(26)'daki altı çizili olan yansımalı soruyu soran katılımcı, kendinden önceki katılımcının ifade etmiş olduğu tümceyi aynen yansıtarak bu tümceye ilişkin şaşkınlığını göstermek için kullanmaktadır. (27)'deki yansımalı soruda ise, soruyu soran katılımcı bu yansımalı soruyla anlaşılmayan ve eksik kalan bir bilgiyi karşı tarafa sormaktadır. Dolayısıyla, yansımalı sorular şaşkınlık ifade etmek için kullanıldıkları gibi anlaşılmayan ya da eksik kalan bir bilgiyi istemek için de kullanılmaktadırlar. Bu kullanımlarının dışında yansımalı sorular, soruyu soran kişinin şaşkınlığını ya da katılımcılardan birinin söylediği ifadeyi red etme, inanmama gibi amaçlarla da kullanılabilirler (Ilie 1999: 980).

(28) Konuk 1: Bu insanlar, paralarını , birikimlerini, her şeylerini bu bankaya koyarken, devlete güvenerek koydular. Bu insanların hepsi bu milletin, bu ülkenin bankasına güvenerek emeklerini yatırdılar. Ama bu güvendikleri insanlar onları kandırdı.
Konuk 2: Kandırdı mı? Beyefendi, bahsettiğiniz bu insanlar, paralarını nereye gönderdiklerini bilmezse devlet nasıl bilsin?

Bu örnekteki soruda, 'Kandırdı mı?' sorusunu soran 2. konuk, aslında yanıt ya da bilgi isteyen bir sorudan çok 'Kimse onları kandırmadı' düşüncesini yansımalı soru şeklinde ifade etmekte ve böylelikle bu soruyu kendi savını taşıyan savlayıcı bir soru olarak kullanmaktadır. Bu amaçla kullanıldıklarında yansımalı sorular konuşmacının tartışmacı tavrını vurgulamaktadır. Bu anlamda kullanıldıklarında, diyebiliriz ki, yansımalı sorular, ölçündışı soruların bir diğer türü olan retorik sorular

gibi, konuşmacının tartışmacı tavrını ortaya koyan ve bir savlama işlevini yüklenmiş olan savlayıcı sorulardır (Ilie 1999: 990).

Bu bölümde çalışmanın veri tabanı olarak seçilen metinlerde incelenecek olan ölçünlü ve ölçündışı sorular tanımlanmıştır. Bundan sonraki bölümde soru-yanıt yapılarını farklı açılardan ele alan dilbilimsel yaklaşımlar incelenecektir.

1.3. Sözdizimsel ve anlambilimsel soru-yanıt yaklaşımları

Soru-yanıt yapıları, farklı birçok yaklaşım tarafından ele alınmış ve incelenmiştir. Bu yaklaşımlar, dilbilimin farklı çalışma alanlarında ortaya çıkmış ve soru-yanıt yapılarının sözdizimsel, anlambilimsel ve edimbilimsel alanlarda işleyişlerine ilişkin kuramların oluşmasına katkıda bulunmuşlardır (Ilie 1994:66). Bu bölümde soru-yanıt yapılarının dilbilimsel alanlar olan sözdizim, anlambilim ve edimbilim alanlarında incelenme biçimleri ve bu çalışmaların temelini oluşturan kuramlar tanıtılacaktır. Bu kuramların birbirleriyle ilişkilerinin ve farklılıklarının iyi anlaşılabilmesi için bu önemli kuramların incelenmesinden önce, Kiefer'ın (1988) 'yanıtların edimbilimselliği' üzerine yapmış olduğu çalışmadan sözetmenin faydalı olacağı düşünülmüştür.

Kiefer, yanıtların edimbilimsel uygunluğu üzerine yapmış olduğu çalışmasında, soru-yanıt yapılarının birbirlerinden ayrı olarak ele alınamayacağını, birbirlerinden bağımsız düşünülemeyeceğini ifade eder. Kiefer'a göre, kimi dilbilimciler yalnızca sorulara ya da yalnızca yanıtlara odaklanmış olsalar da sorular ve yanıtları birbirleriyle son derece ilintilidir. Soru ve yanıtı arasındaki ilişki sözdizimsel, anlambilimsel ve edimbilimsel açılardan incelenebilir (Kiefer 1988:255). Kiefer, sözdizimsel olarak bir sorunun yanıtının , eğer soru ve yanıtı arasında ulamsal uygunluk varsa iyi biçimlendirilmiş olduğunu ileri sürer (Kiefer 1988: 255). Kiefer, ulamsal uygunluk ile şunu anlatmaktadır: Bir soru, yanıt olarak istediği bilgiyi alırken bu bilginin, sorunun ait olduğu aynı sözdizimsel ulamdan olması koşuldur. Diğer bir deyişle, bir soru alacağı yanıt üzerine belli kısıtlamalar uygular ve yanıtın sözdizimsel olarak uygun olabilmesi için bu kısıtlamalara uyması gerekir (Kiefer 1988: 255). (1.3.2. bölümünde Ulamsal Yaklaşım tanımlanırken ulamsal uygunluk kavramından daha ayrıntılı bir şekilde bahsedilecektir.)

(1) Viyana'dan ne zaman geldiniz?
(1a) Dün akşam.
(1b) Dilbilim Enstitüsünde.

Örnek (1)'de verilmiş olan (1a)' daki yanıt sözdizimsel olarak iyi biçimlenmiştir; çünkü soru ve yanıt sözdizimsel ulam açısından uygundur. Ancak (1b)'deki yanıtın iyi biçimlendiğini söylemek olası görünmemektedir; çünkü soru ve yanıtın sözdizimsel ulamı uyuşmamaktadır. Bu anlamda, bir soru, eğer sözdizimsel olarak iyi biçimlenmişse ve uygun bir yanıta sahipse anlambilimsel olarak da iyi biçimlenmiştir. Ancak Kiefer, bir sorunun iyi biçimlenmiş olabilmesi için sözdizimsel olarak uygun bir ulamdan olmasının yeterli olmadığını savunur. Yanıtın aynı zamanda sorunun öngördüğü biçime de uygun olması gerektiğini vurgular (Kiefer 1988:255). 'Uygun yanıt' ile anlatılmak isteneni de şöyle açıklayabiliriz: örneğin, (1)'deki soruya yanıt olarak (1c)'deki yanıtı düşünelim;

(1c) Yarın öğleden sonra

(1c) şüphesiz sözdizimsel olarak iyi biçimlenmiş bir yanıttır, çünkü sözdizimsel ulam olarak uygundur. Yani sorulan soru (Ne zaman) ile verilen yanıt (yarın öğleden sonra) aynı sözdizimsel ulamdandır. Ancak uygun bir yanıt değildir, çünkü (1)' deki soru 'Viyana'dan bir süre önce geldin' sanısını içermektedir, dolayısıyla bu sorunun yanıtı da söz konusu sanıya uygun bir zaman noktası belirtmek durumundadır. Dolayısıyla (1)' e yanıt olarak (1a) hem sözdizimsel hem anlambilimsel olarak iyi biçimlenmiştir. Kiefer, sözdizimsel ve anlambilimsel açılardan iyi biçimlenmiş yanıtları tanımlarken şu önemli noktanın da altını çizmektedir: Bir soruya verilen uygun yanıt aynı zamanda doğru da olmak zorundadır (Kiefer 1988:256). (1)' deki soruya şöyle bir yanıt verildiğini düşünelim;

(1d) İki yüz yıl önce

(1d)'deki yanıt yalnızca sözdizimsel olarak değil anlambilimsel olarak da uygundur, çünkü geçmişte belli bir zamanı gösterir. Ancak insanın ortalama yaşam ömrünü düşünürsek bu yanıt hiçbir koşulda doğru olamaz. Bu noktada anlambilimsel olarak uygun yanıtı tanımlamak gerekmektedir. Bir yanıt, eğer anlambilimsel açıdan olası ve doğru ise, o zaman bu yanıt anlambilimsel olarak da

uygun bir yanıttır diyebiliriz (Kiefer 1988:257). Öte yandan, bir yanıt edimbilimsel olarak da uygun olmalıdır. Edimbilimsel uygunluk iki koşulu öngörür:

(i) yanıtın bilgi vericiliği

(ii) yanıtın yararlılığı

Örnek (2)'deki sorunun Paris'te sorulduğunu düşünelim;

(2) Eyfel kulesi nerededir?
(2a) Fransa'da
(2b) Paris'te

(2a) ve (2b)'deki yanıtlar anlambilimsel olarak uygun ve doğrudur; ancak bilgi verici değildir. Böyle bir soruyu Paris'te soran kişinin Eyfel'in nerede olduğunun değil aynı zamanda oraya nasıl gidilebileceğini de sorduğunu düşünebiliriz. Dolayısıyla (2c)'deki gibi bir yanıt, soruyu soran kişinin asıl almak istediği yanıttır diyebiliriz.

(2c) 18 no'lu otobüse bin. 8. durakta in.

Özetlersek, bir yanıt eğer (i) doğruysa, (ii) bilgi vericiyse ve (iii) yararlıysa edimbilimsel olarak uygundur diyebiliriz (Kiefer 1988: 258).

Kiefer, soru-yanıt yapıları üzerinde çalışılırken edimbilimsel bakış açısının gerekliliğini belirttikten sonra, üç temel 'soru kuramını' incelemiştir (1988:261). Bu kuramlardan ilki Hamblin(1976), Karttunen (1977), Bennett (1979) ve Belnap ve Steel (1976) tarafından temsil edilen *'önermesel yaklaşım'* dır. İkinci kuram Tichy (1978) ve Hausser (1980) tarafından temsil edilen *'ulamsal yaklaşım'* ve sonuncu kuram da Åqvist (1975) ve Hintikka'nın (1976, 1978, 1983) temsil ettiği *'bilgi-buyrum yaklaşımı'* dır. Bundan sonraki bölümde bu kuramlar sırasıyla incelencektir.

1.3.1. Önermesel yaklaşım

Hamblin(1976), Belnap ve Steel (1976), Karttunen (1977) ve Bennett (1979) tarafından temsil edilen Önermesel Yaklaşım, temel olarak bir sorunun belli bir dizi önermelerle eşleştiğini savunur. Önermesel Yaklaşımın öncülerinin temel olarak

ortaya koydukları düşünceye göre, bir soru kendisine uygun ve doğru yanıt olabilecek önermeler dizisini seçer ve belirler (Kiefer 1988:262). Belnap ve Steel (1976), önermesel yaklaşımda soru ve yanıt yapılarının ele alınışını şu şekilde özetlemişlerdir:

> Önermesel yaklaşımda bir soru, soyut bir yapıdır ve soru tümceleri bu soyut yapının biçimsel olarak gösterilmesidir. Bir soru iki bölümden oluşur; ilk bölüm bir dizi seçenekleri sunar, ikinci bölüm ise yanıt içinde kaç tane doğru seçenek olduğunu belirler (Belnap ve Steel 1976:3).

Mantıksal çözümlemede sorular doğal olarak karşımıza çıkarlar. Soru kendi içinde bir önerme içermez. Diğer yandan yanıt, bir önerme içeriyor gibi algılanabilir, dolayısıyla doğru ya da yanlış olarak adlandırılabilir. Bu nedenle bir sorunun anlamı yanıtı ile birlikte değerlendirilmelidir. Bir başka deyişle, bir sorunun anlamını belirlemek, hangi yanıtların o sorunun anlambilimsel yanıtı olduğunu belirlemektir. Soruların anlambilimselliğinin incelendiği bu yaklaşım '*önermesel yaklaşım*' dır. Bu yaklaşıma göre bir evet-hayır sorusu, biri diğerinin olumsuzlaması olan iki önermeli bir set olarak tanımlanır. Bir seçenek sorusu da seçenekleri temsil eden bir dizi önermedir. Soru sözcükleri ile yapılan sorular (Ne-sorusu) ise, sabit bir öğenin soru sözcüğünün yerini almasıyla ortaya çıkan önermeler dizisi olarak tanımlanır (Kiefer 1988: 262):

(3) Akşam yemeği yedin mi?

Bu evet –hayır sorusunun karşılığı şu iki önermeden biridir:

(3a) Akşam yemeği yemedim.
(3b) Akşam yemeği yedim.

Görüldüğü gibi, birbirlerinin olumsuzlaması olan (3a) ve (3b) yanıtları (3)' deki evet-hayır sorusunun iki önermesidir. Diğer bir deyişle, bu soru birbirinin olumsuzlaması olan iki önermeden oluşan bir settir.

(4) Nereye gittiniz?

'Nereye' soru sözcüğü ile yapılmış olan bu sorunun karşılığı 'nereye' soru sözcüğünün yerini alabilecek, aşağıda sıralanan tüm sabit öğeler olabilir:

(4a) Sinemaya
(4b) Dayımlara
(4c) Markete
(4d) İstanbul'a
(4e) Alış verişe

Görüldüğü gibi, (4)'deki soru gibi olan 'Ne-soruları', sabit bir öğenin soru sözcüğünün yerini almasıyla ortaya çıkan önermeler dizisidir.

Bu tanımlamalar ışığında önermesel yaklaşımın, tüm soruları bir bütün olarak ele aldığını, yani bir sorunun anlamını her zaman bir dizi önerme olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz. Sorular, bu dizinin nasıl oluşturulduğuna bağlı olarak birbirinden ayrılabilir. Bu anlamda, bir sorunun yanıtı o soru tarafından işaret edilmiş önermeler dizisine ait olan bir önermedir (Belnap ve Steel 1976: 4):

(5) Mehmet dün kiminle buluştu?

Önermesel yaklaşıma göre (5)'deki sorunun anlamını belirlemek için hangi yanıtların bu sorunun anlambilimsel yanıtı olduğunu belirlemek gerekir. Dolayısıyla bu soruya anlambilimsel açıdan uygun yanıtlar düşünüldüğünde aşağıdaki gibi bir dizi oluşturulması gerekir:

(5a) Mehmet, dün Elif'le buluştu.
(5b) Mehmet, dün Semih'le buluştu.
(5c) Beyaz sakallı bir adamla.

(5a) ve (5b)'deki yanıtlar, (5)'deki soruya uygun yanıtlar olarak tanımlanabilirken (5c)'deki yanıt Mehmet'in kiminle buluştuğu konusunda tanımlayıcı bilgi vermemekte, dolayısıyla bu bilgiyi verecek başka bir bilgiye gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle (5c) tam bir yanıt olmasa da kısmi bir yanıt niteliği taşımaktadır ve bu özelliğinden dolayı (5a) ve (5b)'den farklılık göstermektedir. Ancak önermesel yaklaşım, bu tür kısmi yanıtlara değinmemektedir. Bu anlamda, önermesel yaklaşımın soru-yanıt yapılarını çözümlemede yetersiz kaldığı düşünülmektedir (Kiefer 1988: 262). Önermesel yaklaşımda daha güçlü bir sorun olarak görülebilecek konu ise 'Ne soruları'dır. Bu tür soruların anlamını belirleyebilmek için, öncelikle bu soruların anlambilimsel açıdan uygun yanıtlarını belirlemek gerekir. Bunun için de, soruların anlambilimsel

açıdan uygun yanıtları olabilecek bir dizi önermeye gereksinim vardır. Ancak bir soru sözcüğü ile yapılan her 'Ne-sorusu' bir dizi önerme içermeyebilir (Kiefer 1988: 262):

(6) Problemi nasıl çözdün?
(7) Neden daha erken gelmedin?

(6) ve (7)'deki sorular, (5)'deki sorudan farklılık göstermektedir. Bu farklılığın nedeni, (5)'deki sorunun yanıtında soru sözcüğünün yerini alabilecek sabit öğeler sıralanabilmektedir (5a, 5b, 5c). Ancak (6) ve (7)'deki sorulardaki 'nasıl' ve 'neden' soru sözcükleri bir neden ya da sürecin tanımını istemektedir. Dolayısıyla (5)'deki gibi soru sözcüğünün yerini alan önerme dizileri üretilememektedir. Bu nedenle (6) ve (7)'deki soruların anlamlarının bir dizi önerme içerdiğini söylemek olanaksızdır. Bu anlamda, önermesel yaklaşım bir soruya neyin yanıt olduğu konusunu oldukça kısıtlı bir açıdan ele almakta ve bazı soruların yapılarının betimlenmesi konusunda eksik kalmaktadır (Kiefer 1988: 262). Önermesel yaklaşımda görülen diğer bir eksiklik ise, yanıtların edimbilimselliğidir. Önermesel yaklaşım, edimbilimsel açıdan uygun yanıt yapısının ne olduğu konusuna hiç değinmemektedir. Yanıtların yalnızca anlambilimsel olarak uygunluğu incelendiğinden, bu yaklaşım edimbilimsel açıdan yetersiz kalmaktadır (Kiefer 1988:262).

Özetlersek, soru-yanıt ilişkileri üzerine odaklanan önermesel yaklaşım, kısmi yanıtlar, Ne-sorularına verilen yanıtlar ve yanıtların edimbilimsel yönü konularında yetersiz kalmaktadır. Ancak bu yaklaşım, soru-yanıt yapılarını daha geniş olarak ele alacak yeni çalışma ve yaklaşımlara başlangıç noktası olabilecek bir yaklaşımdır (Kiefer 1988:262).

1.3.2. Ulamsal yaklaşım

Tichy (1978) ve Hausser (1980) tarafından temsil edilen ulamsal yaklaşımın temel olarak savunduğu düşünceye göre sorular, yanıtlarının ait olduğu sözdizimsel ulamlarına bağlı olarak farklı sözdizimsel ulamlara ayrılırlar. Soruların farklı sözdizimsel ulamlara ayrılması demek, bu soruların yanıtları ile aynı sözdizimsel ulamdan olmaları demektir. Yani sorular ve yanıtları arasında birebir bir eşleşme söz konusudur. Bu eşleşme ise şöyle ortaya çıkar: sorulan öğe, yanıtta yer alan öğe ile aynı sözdizimsel ulamdan ise, soru ile yanıtı arasında sözdizimsel ulamları

açısından birebir bir eşleşme ortaya çıkar. Örneğin sorulan öğe 'kim' ise bu öğenin karşılığı bir ad, sorulan öğe 'nerede' ise bu öğenin karşılığı bir yer belirteci olmak durumundadır . Diğer bir deyişle 'kim' soru sözcüğü ve bunun yanıtı 'Bengisu' aynı sözdizimsel ulamdandır (Kiefer 1988: 263).

(8) Nazlı: Kim mektup yazıyor?
Özgül: Bengisu.
Nazlı: Bengisu nerede?
Özgül: Bahçede. (Ilie 1994: 68)

Görüldüğü gibi (8)' deki soruda geçen 'kim' soru öğesine yanıt olarak 'Bengisu' (ad) verilirken, 'nerede' soru öğesine yanıt olarak bir yer belirteç öbeği olan 'bahçede' verilmiştir. 'kim' sorusu ve bu sorunun yanıtı 'Bengisu', aynı sözdizimsel ulam olan ad ulamındandır. Aynı şekilde 'nerede' sorusu ve bu sorunun yanıtı olan 'bahçede', aynı sözdizimsel ulam olan belirteç öbeği ulamındandır. Örnek (9)' daki tüm sorular farklı sözdizimsel ulamlara aittir:

(9) a. Kim mektup yazıyor?
b. Kim kimi seviyor?
c. Orhan nerede?
d. Orhan, Melda'yı ne zaman ziyaret etti?

Bu sorular şu bileşenlerle yanıtlanabilirler:

(10) a. Orhan
b. Mehmet Elif'i, Hüseyin Müjgan'ı
c. Bahçede
d. Geçen hafta

Görüldüğü gibi, bu yanıtlar, yalnızca birer sorunun yanıtı olabilirler. Bu bire-bir eşleme ile sorunun hangi sözdizimsel ulama ilişkin olduğunu, o soruya verilen yanıtın sözdizimsel ulamından çıkarsayabiliriz (Hausser 1980:87). Hausser, bu durumu soru ve yanıtın bire-bir eşlendiği örnekte şöyle göstermektedir:

(11) a. Kim geldi? Sarp.
b. Alize ne zaman geldi? Erken.
c. Cüneyt, Gül'ü kaç kez öptü? 103 kez.
(Hausser 1980: 87)

Örnek (11)'deki soruların tümünde altı çizili soru sözcüklerinin yerlerini, karşılarındaki yanıt yapıları alabilmektedir. Çünkü bu soru sözcükleri, karşı taraftaki yanıt yapıları ile aynı sözdizimsel ulamdandır .

Ulamsal uygunluk, soru-yanıt ilişkisine uygulanan tek sınırlayıcı olarak ele alındığı için ulamsal yaklaşım yanıt yapıları için uygun görülmemektedir. Bu yaklaşımın bir diğer eksik kalan yönü de, soru-yanıt ilişkisinin edimbilimsel yönünü çalışma alanı dışında tutmuş olmasıdır. Bu anlamda, ulamsal uygunluk bir yanıtın edimbilimsel olarak uygun olması için gerekli bir durum olmadığından, bu kuramın edimbilimsel açıdan uygun yanıtlar üzerine genel bir tanımlama sağlayacak kuramlara genişletilebilmesi pek de olası görülmemektedir (Kiefer 1988: 264).

1.3.3. Bilgi-buyrum yaklaşımı

Bu yaklaşımın öncüleri olan Åqvist (1975) ve Hintikka'ya (1976, 1978, 1983) göre, sorular buyrum ve bilgi ardışıklığında iç içe geçmiştir. Sorular bir buyrum (Şunu ortaya çıkar ki...) ve bir bilgi (.....biliyorum) yapısının ardışıklığına yerleştirilmiştir. Soru soranın karşı taraftan bir bilgi istediği ve bu bilgiyi ortaya çıkarması için bir buyrumda bulunduğu varsayılır. 'Şunu ortaya çıkar ki...' buyrum yapısı bu bilgi isteğini ve buyrumu ifade eder. Sorunun ikinci aşaması olan '....biliyorum' yapısı ile de, soruyu soran kişinin bu soruya alacağı yanıt sonrasında ulaşacağı konum ifade edilmektedir (Kiefer 1988:264). Bu yaklaşıma göre (12)' deki sorular (13)' de şöyle çözümlenmektedir:

(12) a. Osman burada mı?
b. Bu işle Osman mı, Ali mi ilgileniyor?
c. Bu işle kim ilgileniyor?

(13) a. Sunu ortaya çıkar ki, Osman'ın burada olduğunu biliyorum ya da Osman'ın burada olmadığını biliyorum.
b. Sunu ortaya çıkar ki, bu işle Osman'ın ilgilendiğini biliyorum ya da Ali'in ilgilendiğini biliyorum.
c. Sunu ortaya çıkar ki, bu işle kimin ilgilendiğini biliyorum.

(12a)'daki soru, (13a)'daki gibi çözümlendiğinde soruyu soran kişinin, karşı taraftan bilgi istediği ve buyrumda bulunduğu görülmektedir. Soruyu soran kişi,

'Osman'ın burada olduğunu biliyorum ya da bilmiyorum diyebileceğim duruma gelebilmek için bu bilgiyi ver' buyrumunda bulunmaktadır. Aynı şekilde (13b)'deki soruda da soruyu soran kişi, 'Bu işle Osman'ın ilgilendiğini biliyorum ya da Ali'nin ilgilendiğini biliyorum diyebileceğim duruma gelebilmek için bu bilgiyi ver' buyrumunda bulunmaktadır. (13c)'deki Ne-sorusunda da aynı şekilde bilgi isteme söz konusudur. Soruyu soran kişi, 'Bu işle kimin ilgilendiğini biliyorum durumuna ulaşabilmek için bu bilgiyi ver' buyrumunda bulunmaktadır.

Hintikka soru yapılarını 'bilgi almak için kullanılan rica yapıları' olarak tanımlar (Hintikka 1983:174). Bu tanıma göre, 'Julius Caesar'ı kim öldürdü?' sorusu aslında bir rica olarak incelenmelidir. Soruyu soran kişi, sorduğu kişiden bir durumu ortaya çıkarması için buyrumda bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle, Hintikka yukarıdaki soruyu şu şekilde açıklar:

> Şunu ortaya çıkar ki [Julius Caesar'ı kimin öldürdüğünü biliyorum.]
> (Hintikka 1983:174)

Bilgi-buyrum yaklaşımında neyin uygun bir yanıt olabileceği, bilgi vericilik açısından ele alınmaktadır. Yalnızca en açık ve en belirgin olan sözdizimsel ve anlambilimsel sınırlamaların yanıtlara uygulanmış olması bir eksiklik olarak görülebilir. Daha önceki yaklaşımlarda açıklandığı gibi, bir sorunun anlamını belirleyebilmek için hangi yanıtların bu sorunun anlambilimsel yanıtı olduğunu da belirlemek gerekir. Örneğin (13a)'daki 'Şunu ortaya çıkar ki, Osman'ın burada olduğunu biliyorum ya da Osman'ın burada olmadığını biliyorum' yapısına anlambilimsel açıdan yanıt olabilecek önermeler bulunmamaktadır. Bu anlamda, bu sorunun anlamını bulmak olanaklı görünmemektedir. Aynı zamanda (13a)'daki gibi bir sorunun hangi sözdizimsel ulama ilişkin olduğu konusunda da net bir bilgi yoktur. Bu anlamda bir sorunun yalnızca 'Şunu ortaya çıkar ki...' ve '...biliyorum' yapıları ile incelenmesi sorunun sözdizimselliği ve anlambilimselliği konusunda bilgi vermemekte ve sorunun anlamını açıklayamamaktadır. Sonuç olarak diyebiliriz ki, bilgi-buyrum yaklaşımı baskın olarak edimbilimsel olup sözdizimsel ve anlambilimsel bileşenleri çalışma alanı içine almamıştır (Kiefer 1988: 264).

Bilgi-buyrum yaklaşımını tam olarak 'edimbilimsel bir kuramdır' diye tanımlarsak, bu durumda, bu yaklaşımın yanıtların edimbilimsel yönünü yeterli bir biçimde ele almış olmasını bekleriz. Ancak, bunun yetersiz kaldığını ve bilgi-buyrum

yaklaşımının 'edimbilimsel olarak uygun yanıt' noktasını göz ardı ettiğini gözlemlemekteyiz. Bir yanıtın edimbilimsel açıdan ele alınması için öncelikle anlambilimsel ve sözdizimsel olarak incelenmesi ve bu anlamda 'uygun yanıtın' nitelenebilmesi gereklidir. Ancak bilgi-buyrum yaklaşımı, daha önceden de belirtildiği gibi, soruları anlambilimsel ve sözdizimsel açılardan incelememekte; dolayısıyla da sorunun anlamı konusuna bir açıklama getirememektedir. Bu nedenle bilgi-buyrum yaklaşımı tam olarak edimbilimsel bir kuram olarak da tanımlanamaz (Kiefer 1988: 264).

Bu bölümde sözedilen her üç soru-yanıt yaklaşımının da belli birtakım faydaları vardır. Her biri soru-yanıt ilişkisinin bazı yönlerine odaklanmış ve dikkate değer sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Ulamsal yaklaşımın en önemli faydası sözdizimsel alanda yatmaktadır, çünkü soruların ve yanıtlarının sözdizimsel biçimlerine önem verir. Diğer yandan, önermesel yaklaşım soru-yanıt yapılarının sözdizimsel yönüyle çok fazla ilgilenmez, anlambilimsel içeriğine odaklanır. Bilgi-buyrum kuramı ise, soru-yanıt ilişkisine edimbilimsel açıdan yaklaşır. Bu anlamda Kiefer, soru ve yanıtların uygun sözdizimsel ve anlambilimsel tanımlamasını gerçekleştirebilmek için ilk iki yaklaşımın birleştirilebileceğini ve böylece soru-yanıt yapılarının edimbilimsel yönünün incelenebileceği yeni bir yaklaşıma temel oluşturabileceğini savunur (Kiefer 1988: 265).

Bu bölümde sözdizimsel ve anlambilimsel soru-yanıt yaklaşımları olarak Önermesel Yaklaşım, Ulamsal Yaklaşım ve Bilgi-Buyrum Yaklaşımı örneklerle açıklanmaya çalışıldı. Bundan sonraki bölümde ise edimbilimsel soru-yanıt yaklaşımları tanıtılacaktır.

1.4. Edimbilimsel soru-yanıt yaklaşımları

Åqvist (1975), Hintikka (1976) ve Belnap ve Steel'in (1976) anlambilimsel temele dayanan kuramları, Barth ve Krabbe (1982), van Eemereen ve Grootendorst (1984) ve Walton'ın (1989a) karşılıklı-konuşma temelli olan ve mantıksal sorgulamayı kural yönetimli etkileşimsel karşılıklı-konuşma olarak gören yaklaşımları edimbilimsel yaklaşımın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Edimbilimsel yaklaşım, önermelerin, sorgulama, kabul etme, iddia etme gibi edimler olarak ele alındığı bir anlayışa geçişini temsil eder. Bu bölümde ilk olarak incelenecek

edimbilimsel yaklaşım, Grewendorf'un (1981) temsil ettiği *Grewendorf yaklaşımıdır.* İkinci yaklaşım ise, Eemeren ve Grootendorst'un (1984, 1992) temsil ettiği *edimbilimsel-eytişim yaklaşımıdır.* Son olarak incelenecek olan yaklaşım ise, bu çalışmanın da kuramsal temelini oluşturan Walton'ın (1989a, 1989b) temsil ettiği *Durum Yönelimli Yaklaşımdır.*

1.4.1. Grewendorf Yaklaşımı

Grewendorf'un edimbilimsel yaklaşımının temelinde 'doğruluk' ve 'bilgi vericilik' yatar (Grewendorf 1981: 265). Grewendorf edimbilimsel bakış açısına göre, yanlış ve bilgi verici olmayan yanıtın eksik ve yetersiz olduğunu, dolayısıyla da doğruluk koşulları ve bilgi vericilik kavramlarına ters düştüğünü belirtir.Grewendorf yanıtların bilgi vericiliğinin, soruyu soran kişinin bilgi ve inanç durumuyla ve sorunun amacıyla ilişkilendirmek yoluyla edimbilimsel olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur (Grewendorf 1981: 265). Grewendorf, yanıtları bilgi vericiliklerine göre sınıflandırırken, soruyu soran kişinin bilgi ve inanç durumunu ve sorunun amacını değerlendirir. Bu ölçütlere göre aşağıdaki üç yanıt türü Grewendorf tarafından 'bilgi verici olmayan' olarak tanımlanmıştır (Grewendorf 1981: 269):

(i) Soruyu soran kişiye zaten bildiği bir şeyi anlatan sorular:

(1) A, İzmir'de bir caddede yürüyen bir turisttir.
A: Saat kulesi nerede acaba?
B: İzmir'de.

(1)'deki soruya verilen yanıt soruyu soran kişiye istediği yanıtı veren bilgi verici bir yanıt değildir. Bu soruyu soran kişi zaten İzmir'de bulunmaktadır ve sorduğu adresin tarif edilmesini istemektedir. Ancak verilen yanıt soruyu soran kişinin bu amacını karşılamaktan oldukça uzak bir yanıttır. Dolayısıyla (1)'deki yanıt bilgi verici bir yanıt değildir.

(ii) Anlambilimsel olarak bilgi verici olmayan, gereksiz tekrarlanan ifadeler:

(2) A:Pikniğe nereye gittiniz?
B: Pikniğe gittiğimiz yere gittik.

(2)'de bilgi isteyen bir soruya karşılık olarak verilen yanıt, soruda kullanılan ifadelerden daha fazla bir bilgi içermemekte ve soruyu soran kişinin amacını karşılayamamaktadır. Bu nedenle (2)'deki yanıt bilgi verici değildir.

(iii) Doğru olma olasılığı sıfıra eşit olan, yani yanlış olan yanıtlar:

(3) Doktor, yaşlı hastaya sorar: Kaç yaşındasınız?
Hasta: 10 yaşındayım.

(3)'deki soruda doktor, dış görünüşünden yaşlı olduğu anlaşılan hastasına tam olarak kaç yaşında olduğunu sormaktadır. Fiziksel olarak yaşlı görünen bu hastanın 10 yaşında olması olanaksızdır. Dolayısıyla (3)'deki yanıt da doğru bilgi vermeyen, yanlış bir yanıttır.

Grewendorf, sorunun amacının yalnızca bilgi almak olmadığını, aynı zamanda soruyu soran kişiye ne tür bilginin uygun olduğunu yine sorunun amacının belirlediğini ileri sürmektedir (Grewendorf 1981:266).

(4) A: Yeni belediye başkanı kim seçildi?
B: Tabii ki sen değil!

Grewendorf, (4)'deki soru yapısına verilen yanıtın ilk bakıldığında ilgisiz, bilgi verici olmayan bir yanıt olarak görülebileceğini belirtir. Ancak yukarıdaki gibi bir durumda soruyu yanıtlayan kişi için bir sanı ya da varsayımın yeterli olabileceğini ifade eder. Bu nedenle (4)'deki yanıt yanlış bir yanıt değil aksine içinde bulunduğu duruma göre soruyu soran kişiye ne tür bilginin uygun olduğunu gösteren bir yanıttır (Grewendorf 1981:266).

Grewendorf'un soru-yanıt yapıları üzerine olan bu edimbilimsel yaklaşımı, sorulara verilen yanıtları bilgi vericilik ve doğruluk koşullarına göre değerlendirirken, aynı zamanda soruyu soran kişinin sorusunu sorduğu andaki bilgi ve inanç düzeyini de göz önünde bulundurduğundan özellikle yanıt yapıları üzerine yapılacak olan çalışmalara yarar sağlayacak niteliktedir. Ancak Ilie'ye göre, Grewendorf'un bu yaklaşımı, gerçek sorular dışında, örneğin retorik sorular, sınav soruları gibi sorulara uygulanmak istendiğinde eksik kalmakta ve genişletilmesi gerekmektedir (Ilie 1994: 70).

(5) A: Bu akşamki konsere gitmek ister miydin?
B: Kim istemez ki?
A: Doğru.

(5)'deki altı çizili olan soru bir retorik sorudur. Retorik sorular, gerçek sorulardan farklı olarak bilgi isteyen ya da yanıt isteyen sorular olmadıklarından, genellikle bir yanıt almayan sorulardır. Bu sorulara yanıt verildiği durumlarda ise verilen yanıtlar da bilgi verici yanıtlar değildir (Ilie 1994: 128). Bu durumda Grewendorf'un yanıtların bilgi vericiliği ve doğruluğu ile ilgili olan bu yaklaşımı retorik sorulara uygulanamamaktadır. Yanıtların bilgi vericiliği yalnızca soru soranın bilgi ve inanç durumuyla değerlendirilmemeli aynı zamanda sorunun sorulduğu kişinin bilgi ve inanç durumu da göz önüne alınmalıdır. Bu durumun gerekliliği özellikle retorik sorular söz konusu olduğunda daha da önem kazanmaktadır. Çünkü retorik sorularda altı çizilmesi gereken nokta, soruyu soran kişiden çok sorunun sorulduğu kişinin bilgi ve inanç durumudur. Bu anlamda soruyu soran kişinin ve sorunun sorulduğu kişinin konumları eşit olarak ele alınmalıdır (Ilie 1994:70).

Bundan sonraki bölümde bir başka edimbilimsel yaklaşım olan, Eemeren ve Grootendorst'un Edimbilimsel-Eytişim Yaklaşımı incelenecektir.

1.4.2. Edimbilimsel- eytişim yaklaşımı

Eemeren ve Grootendorst'un (1992) edimbilimsel- eytişim olarak adlandırılan bu yaklaşımı, soru-yanıt yapılarını savlayıcı söylemin bir parçası olarak ele alır ve bu savlayıcı söylemi eleştirel bir açıdan çözümleyerek değerlendirir. Eemeren ve Grootendorst bu yaklaşımlarını şöyle tanımlarlar:

> Savlayıcı söylemin çözümlenmesi ve değerlendirilmesi üzerine geliştirdiğimiz edimbilimsel-eytişim yaklaşımı, sözeylemleri içeren edimbilimsel anlayış ile eleştirel tartışmayı içeren eytişimsel anlayışı bir araya getiren bir yaklaşımdır (Eemeren ve Grootendorst 1992:xiii).

Eemeren ve Grootendorst (1992), savlama sürecini incelerken bu süreçte gerçekleşen iki önemli aşamadan söz etmektedir. Bu aşamalar *görüş noktası* ve *sav* olarak adlandırılır. *Görüş noktası,* bir tartışmada belli bir durumu gösteren bakış

açısını ifade eder. *Sav* ise, görüş noktası ile ortaya çıkarılmış olan durumun savunulması için harcanan çabayı anlatır.

(6) A: Şemsiye alalım, yoksa ıslanmak mı istersin?

Bu ifadenin savlama sürecinde iki önemli aşama, görüş noktası ve sav, şu şekilde yer almaktadır:

Benim görüş noktam şu ki, şemsiye almak uygundur.

Benim savım şu ki, biz ıslanmak istemeyiz. (Eemeren ve Grootendorst 1992:47)

(6)'da altı çizili soru, görüldüğü gibi, bu savlama sürecinin sav aşamasını oluşturmaktadır. Soru yapıları bu örnekteki gibi sav aşamasını oluşturabildikleri gibi, görüş noktası olarak adlandırılan aşamada da yer alabilirler:

(7) A: Ona nasıl güvenebilirsin? Aldığı hiçbir borcu geri ödemedi.

Bu savlama sürecinin aşamalarını şu şekilde inceleyebiliriz:

Benim görüş noktam şu ki, ona nasıl güvendiğini anlamak zor.

Benim savım şu ki, o aldığı hiçbir borcu geri ödemedi.

Eemeren ve Grootendorst (1992), sözeylemler kuramını biraz daha geliştirerek savlayıcı söylem ile bağdaştırmaya çalışmış, böylelikle sözeylemlere edimbilimsel bir açıklama getirmeye çalışmışlardır.

(8) Ali: Sigara sağlığına zararlıdır.
Taner: Ne demek istiyorsun?
Ali: Hasan'ın haline bak. (Eemeren ve Grootendorst1992: 46)

Örnek (8)'deki savlama sürecinde Ali'nin ilk tümcesi 'Sigara sağlığına zararlıdır' bu sürecin görüş noktasıdır ve şu şekilde incelenebilir:

Benim görüş noktam şu ki, sigara sağlığına zararlıdır.

Aynı süreçte Ali'nin ikinci tümcesi 'Hasan'ın haline bak' sav aşamasını oluşturur ve şöyle çözümlenebilir:

Benim savım şu ki, Hasan'ın sağlığı sigara yüzünden kötü.

Ali, bu tümcesinde aslında bir sözeylemi gerçekleştirmekte ve 'Hasan'ın durumuna bak ve ders al' demektedir. Bu durumda Ali'nin savı olan ikinci tümceyi şöyle yorumlayabiliriz:

> Benim savım şu ki, sağlığı sigara yüzünden kötü olan Hasan'ın durumundan ders al.

Eemeren ve Grootendorst (1992), sözeylemleri edimbilimsel-eytişim yaklaşımına göre ele alarak geniş bir açıdan incelemişlerdir. Bu çalışmalarında sözeylemleri birer sav yapısı olarak ele alarak, savlama süreci içinde hangi aşamada (görüş noktası ya da sav) olduklarını değerlendirmiş ve edimbilimsel bir açıdan yorumlamışlardır.

Eemeren ve Grootendorst'un (1992) öncülüğünü yaptığı edimbilimsel-eytişim yaklaşımı, özellikle, sözeylemlerin savlayıcı söylem içinde yer alabilmelerine ve yorumlanmalarına olanak veren bir yaklaşımdır. Bu nedenle, öncelikle sözeylemler üzerine yapılan çalışmalar için fayda sağlayabilecek bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Bundan sonraki bölümde bir başka edimbilimsel yaklaşım olan ve bu çalışmanın da kuramsal temelini oluşturan *Durum Yönelimli Yaklaşım* incelenecektir.

1.4.3. Durum yönelimli yaklaşım

Walton, çalışmalarının (1989a, 1989b) temelini oluşturan *Durum Yönelimli Yaklaşımı* 'gerçekçi savlamaya yönelik ve uygulamaya dayalı bir yaklaşım' olarak tanımlar (Walton 1989b:31). Bundan kastedilen şudur: Durum Yönelimli Yaklaşımda her savlama verili bilgiyle ilişkilendirilerek değerlendirilir. Bu değerlendirmede dikkate alınması gereken nokta, yeni savlamalar oluşturmak değil, verili metnin eleştirel değerlendirmesini yapmaktır. Bu anlamda herhangi bir durumu çözümlerken ilk olarak yapılacak şey savlamayı yorumlamaktır. Bu yorumlama işlemi de, değerlendirilecek olan karşılıklı-konuşmayı oluşturan soru ve yanıtların saptanmasından sonra bu durum içindeki savlamanın ne olduğuna karar verilerek gerçekleştirilir (Walton 1989b: 31).

(9) John Lofton: Bay Donahue'nin bu programda bir klasmanı olamaz ve bu kişiyle yemeğe gidip çek defterini çıkartmaz. Kendisi bir anti-Semit'le sosyal ilişki içine girmez. Peki ya bunları neden bir komünistle yapıyorsunuz?
Phil Donahue: Ben, başkanımın davrandığı gibi davranmak istedim. O, Raisa ve Michail Gorbachev'i yemeğe götürdü. O zaman ben niye Bay Posner'ı götüremiyorum? Fark nerede? (Walton 1989b: 247).

Örnek (9)'u inceleyebilmek için öncelikle metin içindeki savlamayı saptamak gerekmektedir. İlk konuşmacı Lofton'ın sorusuna karşılık, diğer katılımcı Donahue'nun altı çizili retorik soru ile verdiği yanıt bu metindeki savlamayı barındıran bölümdür. Bundan sonraki aşama ise, saptanmış olan sav yapısının metin içinde değerlendirilerek yorumlanmasıdır. Bir sav yapısının yorumlanması, bu sav yapısının geçerli ya da geçersiz, diğer bir deyişle 'kusurlu' olarak tanımlanmasıdır (Walton 1989b:73). Bir sav yapısının 'kusurlu' olarak nitelendirilmesi için, o sav yapısının belirli bir durumda, bilinçli olarak yanlış kullanılmış olması ve bu nedenle de karşılıklı-konuşmayı engellemiş olması gerekir. (Kusurlu sav yapılarında 2.2.1. bölümde daha ayrıntılı olarak söz edilecektir.) Durum Yönelimli Yaklaşıma göre, sav yapılarının saptanması ve geçerli ya da kusurlu olarak tanımlanabilmeleri için, soru-yanıt yapılarının bütün olarak ele alınmaları ve bağlı bulundukları durum çerçevesinde değerlendirmeleri gerekir. Yani, eğer bir savlama ya da soru eleştirilecekse ya da 'kusurlu' olarak nitelendirilecekse, bu savlamayı ya da soruyu inceleyen kişinin yorumu, verili metindeki asıl biçem temel alınarak tamamen metinsel olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmeyle genel olarak kastedilen şey, savlamanın durum ve katılımcılar açısından ele alınması ve nihai olarak da her savlama ya da sorunun karşılıklı-konuşmadaki etkileşim çizgisinde ele alınmasıdır (Walton 1989b: 32):

(10) Ebeveyn: Neden benim çocuğuma özenli bir şekilde bakmadınız?
Hastane Müdürü : Siz bir tanesine bakamazken biz 36'dan fazlasına nasıl bakabiliriz? (Walton 1989b: 243).

Örnek (10)'da bilgi isteyen bir soru olan ilk soruya (Neden benim.....?) yanıt olarak verilen ikinci soru (Siz....?) içinde bulunduğu metinsel biçem korunarak incelendiği zaman, öncelikle bu sorudaki savlamayı tanımlamak gerekir. Yanıt olarak verilen ikinci sorunun taşıdığı sav 'Siz bir tanesine bakamazken, bizim 36'dan fazlasına bakmamızı bekleyemezsiniz' dir ve bu sorunun ilk bakışta herhangi bir kusurluluk durumu görünmemektedir. Ancak bu sorunun, aslında metin

içinde geçen başka bir soruya yanıt olarak verildiğini göz önüne aldığımızda, bir kusur olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bir soruya yanıt olarak başka bir sorunun verilmesi gerçek yanıtı vermekten kaçınmak anlamına geldiği için kusur barındıran bir durumdur (Walton 1989b: 32).

Karşılıklı-konuşmada soru-yanıt yapılarını edimbilimsel açıdan çözümleyen Durum Yönelimli Yaklaşıma göre, uygun bir eleştirel inceleme savlamayı metnin içinde verilen kanıtlarla ele alarak her yönüyle incelemelidir. Çünkü hiçbir savlama, bağlamından bağımsız olarak düşünülemez ve yorumlanamaz. Bir savlama, farklı durumlarda incelendiğinde farklı algılanabilir. Bu nedenle savlama, verildiği durumun sınırları içinde ve metnin taşıdığı asıl biçem korunarak ele alınmalıdır (Walton 1989b: 32).

(11) Sunucu: İşçilere karşı bir tavır alacak mısınız?
Hükümet Sözcüsü: Şu aşamada bu bir varsayımdır. Öncelikli konumuz bu baskıyı yok etmektir. (Walton 1989b: 249).

Bu örnekte hükümet sözcüsü 'varsayım' olduğu gerekçesiyle soruyu reddetmektedir. Aslında gerçek neden, konuyu grup arkadaşlarıyla tartışmak, onların fikrini almak ve ortak bir karara varmaktır. Bir soruya yanıt vermemek ya da yanıt vermekten kaçınmak kusurlu bir davranıştır. Ancak soru sorulan kişi, bir grubu, partiyi, şirketi ya da üniversiteyi temsil ediyorsa, yani danışması gereken bir grup varsa, bu durumda yanıt vermeme, yanıttan kaçınma davranışları haklı görülebilir. Görüldüğü gibi, bir durumun kendi sınırları içinde incelenmesi ve o durumun özel olarak ele alınması farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir (Walton 1989b: 249).

Walton, sözdizimsel açıdan soru tümcelerinin bildirim tümcelerinden farklı olarak ele alındığını, ancak soru tümcelerinin ve bildirim tümcelerinin yalnızca sözdizimsel açıdan tanımlanmasının her zaman için yeterli olmayacağını belirtir. Öyle ki, bir soru sözdizimsel olarak soru tümcesi olmamasına rağmen gerçekte soru yüklü bir tümce olabilir (Walton 1989b: 249):

(12) Kanada halkı, Hükümetin yeni tüzüklere saygı duymasını ve bu tüzükleri uygulamaya koymasını arz eder. (Walton 1989b: 2)

Bu örnekte konuşmacı sözdizimsel alanda her ne kadar bir soru tümcesi kurmamış olsa da, edimbilimsel olarak bir talepte (hükümetten yeni tüzüklere saygı duyması ve bu tüzükleri uygulamaya koyması) bulunduğu ve bu tümcenin de bu ricayı taşıyan bir soru tümcesi olduğu açıktır (Walton 1989 b:2). Bu anlamda, bir bildirim tümcesi gibi görünen bu tümce aslında bir soru tümcesidir.

Anlambilimsel açıdan baktığımızda 'soru', bir önermenin eklenmesi ile kapanışı istenen bir açılıştır diyebiliriz. Yani bir soru, tıpkı boş bir kap gibi açıktır. Soruya verilmiş olan yanıt, yani sav, eğer uygun bir yanıt ise bu kabı doldurur ya da içine bir şeyler koyar (Walton 1989 b:2) :

(13) Bayan Leivers : İçecek ya da yiyecek bir şey ister misin?
Paul : Hayır, teşekkürler. (Lawrence, D. H. *Oğullar ve Sevgililer* :250)

(13)'deki örnekte karşılıklı-konuşmayı başlatan soru, içinde iki önerme barındıran bir tümcedir. Bu önermeler: 'İçecek bir şey istersin' ve 'Yiyecek bir şey istersin' önermeleridir. Bu önermelerin bulunduğu soruya verilen yanıtla birlikte önermenin sunulmasıyla açılışı yapılmış olan konuşma tamamlanmış, kapanmış olmaktadır. Edimbilimsel düzlemde ise, soru-yanıt yapıları karşılıklı-konuşmadaki açılış ve kapanış unsurlarını eşleştiren yapılardır. Bu nedenle soru kavramının edimbilimselliği, anlambilimselliğinden daha karmaşıktır. Bir soruya edimbilimsel açısından baktığımızda öncelikle mantıksal stratejinin anahatlarını belirlemek gerekmektedir (Walton 1989 b: 4). (13)'deki örneği edimbilimsel açıdan inceleyecek olursak iki önerme barındıran bu sorunun aynı zamanda bir öneri tümcesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu soruya verilen yanıtla edimbilimsel olarak amaçlanan davranış, yanıt olarak da tamamlanmıştır.

Görüldüğü gibi, soru her zaman göründüğü şey değildir. Yüzey yapıda soru bilgi isteyen basit bir rica gibi algılanabilir. Ancak savlayıcı söylemde sorular bu kadar basit ve masum değillerdir. Tipik olarak bir soru karmaşık savlayıcı stratejinin bir parçasıdır ve böylesi bir soru yalnızca onu çevreleyen karşılıklı-konuşma metninin bütünü ele alınarak uygun bir biçimde tekrar biçimlendirebilir, çözümlenebilir, anlaşılır hale getirilebilir ve yorumlanabilir. Bu yaklaşımı sağlayan ise, soru-yanıt yapılarına, sözdizimsel ve anlambilimsel olduğu kadar, edimbilimsel açıdan da yaklaşmak ve incelemektir. Çünkü, ancak edimbilimsel bir yaklaşım

karşılıklı-konuşmanın yer aldığı metne inilerek soru-yanıt yapılarının anlamlandırılmasını sağlamakta ve bu yapıların savlayıcı niteliklerini açık bir biçimde görme olanağı vermektedir (Walton 1989b:5).

(14) Sekreter, Personel Müdürüne : Genel Müdür, son personel girişleri hakkında sizden bilgi almak istiyor.

Görüldüğü gibi (14)'deki tümce sözdizimsel olarak bir bildirim tümcesi olarak tanımlanabilir. Ancak aynı tümceyi edimbilimsel açıdan incelediğimizde karşı tarafa sorulan bir soru tümcesi barındırdığını söyleyebiliriz. Bu bildirim tümcesiyle anlatılan ifade 'Müdür Bey'in son personel girişleri hakkında bilgi sorduğudur'. Görünüşte bir bildirim tümcesi olan bu tümce 'Son personel girişleri ne durumdadır?' olarak yorumlanabilecek bir soru tümcesi niteliğindedir. Bildirim tümcesi gibi görünen ancak bir soru barındıran bu tümcenin bu şekilde yorumlanabilmesine edimbilimsel bakış açısı olanak vermektedir. Bu bağlamda, diğer önemli bir çalışma alanı olan *durum* içinde inceleme konusu ortaya çıkmaktadır. Bir soru-yanıt yapısının ne derece savlayıcı olduğu, hangi sav özelliklerini taşıdığı ve birer kusur olup olmadığının anlaşılabilmesi için bu soru-yanıt yapısının kullanıldığı metin temel alınarak değerlendirilmesi gerekir. Çünkü, Walton'ın da (1989a, 1989b) altını çizdiği gibi, temel savlama kusurları belli bazı durumlarda geçerli savlama yapıları olarak karşımıza çıkabilirler. Bu nedenle her soru-yanıt yapısı metinsel olarak ait olduğu 'durum' göz önünde bulundurularak ve karşılıklı-konuşmadaki etkileşim çizgisi korunarak ele alınmalıdır.

(15) Öğretmen: Sınavda kopya çektiğini bütün okula duyurmamı ister misin?
Öğrenci: Tabii ki hayır.

(16) Öğretmen: Sınavda kopya çektiğini bütün okula duyurmamı ister misin?
Öğrenci: Sınavda kopya çekmedim.

(15) ve (16)'daki örneklerde aynı soru kullanılmaktadır. 'Sınavda kopya çektiğini bütün okula duyurmamı ister misin?' sorusu aslında iki farklı soru barındıran bir yapıdır. Bu sorulardan birincisi hiç sorulmamış olan ve doğruluğu önceden varsayılmış olan 'Sınavda kopya çektin mi?' sorusudur. Ancak örnek tümcelerde bu sorunun yanıtının 'evet' olduğu varsayılmış ve ikinci soru olan '...duyurmamı ister misin?' sorusu sorulmuştur. Dolayısıyla bu örneklerdeki 'Sınavda kopya çektiğini bütün okula duyurmamı ister misin?' sorusuna verilecek

her 'evet' ya da 'hayır' yanıtı, hiç sorulmamış olan 'Sınavda kopya çektin mi?' sorusunu peşinen 'evet' olarak yanıtlamış olacaktır. Ancak açıkça görüldüğü gibi, her iki örnek birbirinden farklı durumlarda sergilenmektedir. (15)'deki durumu incelediğimizde, bu soruya vermiş olduğu 'tabii ki hayır' yanıtından dolayı öğrencinin, sorulmamış olan ilk soruyu 'evet' olarak yanıtladığını görmekteyiz. Dolayısıyla öğretmenin sorusu, içinde bulunduğu metin ve duruma göre değerlendirildiğinde geçerli bir sav yapısı olduğu görülmektedir. Ancak aynı yorum, (16)'daki aynı soru için doğru olamaz. (12)'de öğrenci, öğretmenin sorusuna 'evet' ya da 'hayır' gibi doğrudan bir yanıt vermekten kaçınmıştır. Çünkü öğrenci, öğretmenin bu sorusuna 'evet' ya da 'hayır' gibi bir doğrudan yanıt verdiğinde kopya çektiğini kabul etmiş olacaktır. Ancak (16)'daki öğrenci için bu durum doğru değildir. Bu nedenle (15)'de geçerli bir soru olarak tanımlanan soru, (16)'da sorulmamış bir sorunun yanıtının 'evet' olduğunu kabul ettirmek için sorulmuş bir soru şekline dönüşmektedir. Bu nedenle kusurlu bir sav yapısı oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi, aynı soru farklı durum ve metinlerde yer aldığında, farklı edimleri yerine getirebilmektedir. Dolayısıyla her soruyu, bağlı bulunduğu metne ve içinde bulunduğu duruma göre incelemek güvenilir sonuçlara ulaşmak ve güvenilir yorumlar yapabilmek için çok önemlidir (Walton 1989b: 32).

Durum Yönelimli Yaklaşım, soru-yanıt yapılarını, yalnızca sözdizimsel ya da anlambilimsel açıdan ele alarak bir uygunluk tanımı ortaya çıkaran ya da bu yapıları yalnızca edimbilimsel açıdan ele alan yaklaşımlardan farklı olarak, soru-yanıt yapılarını önce sözdizimsel ve anlambilimsel açılardan incelemekte, daha sonra geniş bir biçimde edimbilimsel düzlemde tanımlamaktadır. Bu nedenle soru-yanıt yapılarını her açıdan ele alarak bir bütün olarak incelemiş olmaktadır. Öte yandan, bu yaklaşım soru-yanıt yapılarını içinde bulundukları durum çerçevesinde değerlendirmek yoluyla, karşılıklı-konuşmadaki sav yapılarını belirleyebilmekte ve yorumlayabilmektedir. Bu belirleme ve yorumlama aşamasında bir soru-yanıt yapısının bir sav içerip içermediğini incelemekte ve eğer bir sav yapısı içeriyorsa bu yapıyı geçerli ya da kusurlu olarak tanımlayabilmektedir (Walton 1989b: 32). Görüldüğü gibi, soru-yanıt yapılarını baskın olarak edimbilimsel açıdan ele alan Durum Yönelimli Yaklaşım, böylelikle soru ve yanıtların edimbilimsel açıdan yorumlanmasına olanak vermektedir. Soru-yanıt yapılarının edimbilimsel açıdan yorumlanmasına olanak verdiğinden ve farklı durumlarda bu yapıları geçerli ya da kusurlu sav yapıları olarak nitelendirdiğinden Walton'ın Durum Yönelimli Yaklaşımı,

bu çalışmadaki çözümlemelerde temel olarak alınmıştır. Bu yaklaşımın, bu çalışmada temel alınmasının iki nedeni vardır. Öncelikle, Durum Yönelimli Yaklaşım, soru-yanıt yapılarını edimbilimsel açıdan ele alan bir yaklaşımdır, bu durum da soru-yanıt yapılarının işlevsel yönünün ortaya çıkarılabilmesine olanak vermektedir. Diğer bir deyişle, soru-yanıt yapıları yalnızca sözdizimsel ya da anlambilimsel işlevleri yerine getiren yapılar olarak değil, öneride bulunma, red etme, onaylama, karşı çıkma ya da bir sav ortaya koyma, bir savı destekleme ya da karşı çıkma gibi işlevleri de yerine getiren yapılar olarak da karşılıklı-konuşmada yer alabilmektedirler. Böylelikle Durum Yönelimli Yaklaşım, bu çalışmada incelenecek olan soru-yanıt yapılarının savlayıcı işlevi yerine getiren yapılar olarak incelenmesine ve yorumlanmasına olanak vermiş olmaktadır.

İkinci olarak ise, Durum Yönelimli Yaklaşım, soru-yanıt yapılarını içinde bulundukları durum dışında değerlendirmenin yanlış sonuçlara ve yorumlamalara neden olacağını savunan bir yaklaşımdır. Bu anlamda, soru-yanıt yapılarının anlamını belirlemek için, bu yapıların içinde bulundukları durumdan bağımsız olarak ele alınmaması, bir sav taşıyan, yani bir sav yapısı olan soru-yanıt yapılarının hangi durumlarda geçerli hangi durumlarda kusurlu sayıldıkları konusunda güvenilebilir bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Çünkü, önceki bölümde de tartışıldığı gibi, aynı soru yapıları farklı durumlarda, farklı işlevler yüklenebilmekte ve farklı niteliklere bürünebilmektedirler. Bu nedenle Durum Yönelimli Yaklaşım, bir soru yapısının, karşılıklı-konuşmayı engelleyen bir kusur yapısı olup olmadığının ve eğer bir kusur yapısı ise, ne tür bir kusur sergilediğinin incelendiği bu çalışma için daha güvenilir bir bilimsel zemin hazırlamaktadır.

Bir sonraki bölümde bu çalışmada kullanılan veritabanı tanımlanacak, veritabanının belirlenmesindeki bazı teknik konulardan söz edilecek ve bu çalışmanın araştırma yöntemi olarak belirlenen Eleştirel Savlama Çözümlemesi Yöntemi ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

NOTLAR

1. 1.3. bölümde kullanılan örnekler (1), (1a), (1b), (1c), (1d), (2), (2a), (2b) ve (2c), Kiefer (1988:255-257)'den alınmıştır.

2. 1.3.1. bölümde kullanılan örnekler (5), (5a), (5b) ve (5c), Kiefer (1988: 262)' den alınmıştır.

3. 1.3.2. bölümde kullanılan örnekler (8), (9) ve (10), Kiefer (1988: 263)'den alınmıştır.

4. 1.3.3. bölümde kullanılan örnekler (8), (9) ve (10), Kiefer (1988:264)'den alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

VERİTABANI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

2.1. Veritabanının tanımlanması

2.1.1. Kurumsal ve kurumsal olmayan söylem özellikleri

Söylem, hem sosyal bilimciler hem de dilbilimciler tarafından kullanılan toplumsal bir ulamdır. Dilbilimcilerin çoğu söylem kavramıyla sözlü ya da yazılı dil kullanımını kastetmektedir. Ancak Fairclough (1992), sosyal bilimsel yaklaşımı da katmak amacıyla söylemi, sözlü ya da yazılı dilin ürünü olarak nitelenen metin üretimi; farklı sosyal durumlarda kullanılan dil; ve sosyal kuram ve çözümlemede geniş olarak kullanılan sosyal bir pratik olarak tanımlamaktadır (Fairclough 1992: 3). Söylemi toplumsal pratik olarak tanımlama, belli bir söylem olgusuyla, söylemi biçimlendiren durumlar, koşullar, kurumlar ve toplumsal yapılar arasındaki diyalektik ilişkiyi vurgulamaktadır. Bu diyalektik ilişki ile kastedilen söylemin iki yönlü oluşudur. Söylem, durumlar, koşullar, kurumlar ve toplumsal yapılarla biçimlendirilirken aynı zamanda kendisi de durumları, koşulları, kurumları ve toplumsal yapıları biçimlendirir. Bir başka deyişle söylem, toplumsal bir eylem ve etkileşim olarak algılanmakta ve pratik, sosyal ve kültürel bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Oktar 1998:282).

Söylemin alanını biraz daha daraltacak olursak kurumsal sınırlar içinde yer alan söylemden söz etmek gerekecektir. Kurum kavramı, temel anlamda, belirli düşüncelerin, davranış kalıplarının, bireylerarası ilişkilerin ve karşılıklı görevlerin oluşturduğu toplumsal örgütleşme olarak tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu 1993: 351). Kurumsal söylem ise, kurumların davranış kalıplarına, bireylerarası ilişkilerine ve görevlerine ilişkin kurallarının çizilmiş olduğu alan içinde geçen ve bu kurumun tüm kurallarını yansıtan dil kullanımı olarak ifade edilebilir. Bu anlamda kurumsal söylem, kamusal alanın temsilcisi olarak bir televizyon kurumunun ya da bir yazılı basın (gazete, dergi vb.) kurumunun kurallarını yansıtan ve bu kurumsal alana ilişkin söylemdir. Kurumsal olmayan söylem ise, hiçbir kurumun kurallarının sınırları

içinde olmayan, örneğin ev, kafeterya, arkadaş grubu gibi daha çok özel alana ilişkin söylemdir. Bu genel tanımların ışığında bundan sonraki bölümde kurumsal ve kurumsal olmayan söylem özellikleri daha ayrıntılı bir şekilde belirlenecek ve hangi söylem örneklerinin kurumsal ve kurumsal olmayan söylem yapısı sergiledikleri incelenecektir.

2.1.1.1. Kurumsal söylem

Kurumsal sınırlar içindeki karşılıklı-konuşma söylemi dediğimiz zaman, öncelikle belli bir kurumsal çevre içinde gerçekleşen sürekli bir karşılıklı-konuşmadan söz etmekteyiz. Bu karşılıklı-konuşma, gerçekleştiği kurumsal çevreden bağımsız olarak düşünülemez, temsil ettiği kurumla sürekli bir ilişki içindedir. Bir kurumsal çevre içinde gerçekleşen karşılıklı-konuşma söylemi, ait olduğu kurumun tüm özelliklerini yansıtır. Örneğin, TRT kurumu sınırları içinde geçen bir karşılıklı-konuşmada, TRT kurumunun tüm kural ve özelliklerinin sergilendiği söylem yapısının yansıtıldığını gözlemlemek olasıdır. Tıpkı söylemin kendisi gibi bu söylem içinde yer alan katılımcılar da söz konusu kurumsal çevreye ait ve onun bir parçası konumundadırlar. Kurumsal çevre içindeki karşılıklı-konuşmada yer alan bu katılımcılar kendi dil kullanımlarındaki ayrıntılarla o kurumsal çevre içindeki kurumsal kimliklerine, rollerine ve görevlerine yönelirler. Bu durumda katılımcıların söylemi ait oldukları kurumsal çevreden bağımsız olamaz. Dolayısıyla, bu katılımcıların konuşmalarında kurumsal kimliklerinin ve rollerinin izlerini açıkça gözlemleyebiliriz (Ilie 2001: 254):

(1) Geraldo: Andy, anne babandan hiç çaldın mı?
Andy: Evet.
Geraldo: Ne çaldın?
Andy: Para.
Geraldo: Kaç yaşındasın?
Andy: On altı.
Geraldo: Başladığında kaç yaşındaydın?
Andy: On iki.
Geraldo: Neyle başladın?
Andy: Marihuana ve alkolle başladım ve ben….. (Ilie 2001:220)

(2) Y.Özer: Anlıyorum, siz ne diyorsunuz?

R.Yirmibeşoğlu: Ben deminki sorunun cevabını şimdi daha fazla verebileceğim. İnsan kaynakları yöneticilerinin işi kolay. Hatta çok kolay. Ama birkaç tane şeyi var olmazsa olmazı var.

Y.Özer: Evet, neymiş?

R.Yirmibeşoğlu: Bunlardan bir tanesi başarma azminin çok güçlü olması

Y.Özer: Şunu sorsam yani mutlaka halinizden memnunsunuzdur ama, bu günkü tecrübeniz olsa yine insan kaynakları yöneticiliği yapmak ister misiniz?

R.Yirmibeşoğlu: Ben çok isterdim. (Kariyer Dünyası 25.08.2003 TRT)

(1) ve (2)'deki örnekler, katılımcıların konuşmalarında kurumsal kimliklerini ve rollerini açık bir biçimde görebildiğimiz örneklerdir. (1)'deki örnekte Geraldo, (2)'deki örnekte ise Özer, program sunucusu olarak, tüm soruları soran katılımcı konumundadırlar, çünkü kurumsal olarak etkileşimi denetleyen otoriteyi temsil etmektedirler. Diğer katılımcılar ise, sorulan tüm soruları yanıtlayan ancak soru sormayan katılımcılardır. Geraldo ve Özer'in sürekli olarak soru soran katılımcı konumunda olmaları, bu katılımcıların kurumsal otoriteyi temsil eden ve diğer katılımcılara göre üst konumda bulunan katılımcılar olduklarını göstermektedir. Öte yandan (1)'deki örnekte Andy, (2)'deki örnekte ise Yirmibeşoğlu, kendilerine sürekli olarak soru yöneltilen ve bu soruları yanıtlamaları istenen katılımcılar oldukları için program sunucusuna göre ast konumdadırlar. Diğer bir deyişle, program katılımcıları arasında asimetrik bir güç ilişkisi söz konusudur. Her iki katılımcı da, soru soran ve yanıtlayan olarak konumlanmakta ve bu asimetrik konumlarını da söylemlerine yansıtmaktadırlar.

Kurumsal söylem içinde farklı oranlarda kurumsallık taşıyan bir dizi çeşitlilik vardır. Örneğin, tartışma programları *talk show*'lardan daha kurumsal bir söylem türü olarak kabul edilir. Çünkü tartışma programları kurumsal rol dağılımı ve konuşma sırası açısından oldukça sınırlıdır ve anlık bölünmelere de pek açık değildir (Ilie 2001: 217). Ayrıca, tartışma programları ve *talk show*lar, program sunucusunun özellikleri açısından da belirgin farklılıklar sergilemektedir. Tartışma programlarının, talk showlardan daha kurumsal olduğunun en önemli göstergesi bu programların sunucularının nitelikleri ve söyleme katılış biçimleridir. Clayman, kurumsal söylem örneği olan tartışma programı sunucularının görev başında bir konuk ya da seyirci ile söyleşi yaparken tarafsız bir tutum içinde olmaları gerektiğini belirtir (Clayman 1992: 163 aktaran Bayyurt 2001:150). Ilie de, kurumsal ve kurumsal olmayan söylem üzerine yapmış olduğu çalışmasında *talk show*

sunucusu ve tartışma programı sunucusunun farklı nitelikler taşıdıklarını ve bu niteliklerini de söylemlerine yansıttıklarını belirtir (Ilie 2001: 217). Ilie'ye göre, bir tartışma programı sunucusunun en belirgin özelliği katı denecek bir biçimde kurumsal kimliğini taşımasıdır. Tartışma programı sunucusu, kendi kişisel düşünce ve tercihlerini kurumsal etkileşim alanının dışında tutar. Bunun en önemli nedeni de tartışma programı sunucusunun tarafsız olma zorunluluğudur (Ilie 2001:217).

(3) E. Aktaş: Vahit Bey, tartışmalar oldu ve görünen o ki devam edecek. Fakat bir de ortada çok ciddi bir yasal dönüşüm olan Anayasa değişikliği oldu ve yine zikredilen önemli miktarlar, önemli ölçüde araziler söz konusu. İsterseniz izleyicilerimizi de bu konu üzerine bilgilendirelim. Planınız ne ve beklentiniz ne? Net olarak bunlardan söz edelim mi biraz da?

V. Kirişçi: Şimdi evet, oraya geleceğim zaten. (Yakın Plan 30.07.2003 CNN Türk)

(3)'deki tartışma programı örneğinde ise, konuşmaya 'köy işleri komisyonu başkan vekili' olarak taşıdığı bu kurumsal kimlik ile katılmış olan program sunucusu Aktaş, program konuğuna bir soru yönlendirirken 'İsterseniz izleyicilerimizi de bu konu üzerine bilgilendirelim' ifadesini kullanarak karşılıklı-konuşmada kurumsal kimliğinden kopmadığını göstermektedir. Aktaş'ın, bu ifadesiyle, yönlendirdiği her soruyu programı izleyen kişilerin yararı için yönlendirdiği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla kişiliğini bu kurumsal alanın dışında tuttuğunu ve 'köy işleri komisyonu başkan vekili' olarak taşıdığı kurumsal kimliğinden kopmadığını söyleyebiliriz.

(4) Y.Özer: Sevgili Pelin kendi açısından kariyeriyle ilgili bazı sorunlarını ve önündeki işte olasılıklarla, engellerden söz etti. Aynı yaşta pek çok Türk genci bugün işsiz. Türkiye'nin en önemli sorunu istihdam.

İ.Batu: Evet.

Y.Özer: 'Kariyer Dünyası' olduğu için bu bulunduğumuz program en önemli sorunu diyebiliyorum, demek istiyorum. Sizin muhalefet partisi ve sizin bulunduğunuz konumda neler yapıyorsunuz, neler yapmayı planlıyorsunuz?

İ.Batu: Şimdi muhalefette olsun, iktidarda olsun her politikacının kapısını maalesef en çok işsizler çalıyor. (Kariyer Dünyası 18.08.2003 TRT)

Bu örnekte program sunucusu Özer, karşı taraftaki katılımcı Batu'ya sormak istediği soruyu yöneltmeden önce 'Kariyer Dünyası olduğu için bu bulunduğumuz program en önemli sorunu diyorum....' ifadesini kullanmaktadır. Bu ifadeyle Özer, program sunucusu olarak ve içinde bulundukları programı ve kurumu temsil ederek bu soruyu sorduğunu karşı tarafa belirtmektedir. Dolayısıyla bu tartışma programı

örneğinde, program sunucusunun, kurumsal kimliğine sıkı bir biçimde bağlı kaldığını söyleyebiliriz. Ilie'ye göre, bir *talk show* sunucusu ise, tartışma programı sunucusuna göre, daha esnek davranabilme özelliğine sahiptir. Bir *talk show* sunucusu, programı denetleyen ve yönlendiren katılımcı olmasının yanısıra, kimi zaman da eğlendirici, moral verici, tavsiyede bulunan ya da terapist gibi rolleri de yüklenebilir. Bunun sonucu olarak da kendi kişisel tercihlerini, kısmen bilerek ya da bilmeyerek, açığa çıkarabilir. Dolayısıyla, *talk show* sunucusu, tartışma programı sunucusu kadar katı bir biçimde kurumsal kimliğini taşımayabilir (Ilie 2001:217).

(5) O. Bayülgen : Şarkısını beğendin mi? Nasıl buldun Lara?
Lara: Bence çok güzel.
O. Bayülgen : Çok güzel.
Lara: Evet güzel.
O. Bayülgen: Bu çok hinoğlu hin kız. Ben anladım. (Zaga Show 100. program Kanal D)

(5)'deki örnekte program sunusu Bayülgen, eğlendirici ve eleştirici bir rol yüklenerek, başka bir katılımcı hakkında 'Bence çok güzel' ifadesini kullanarak tamamen öznel olan fikrini sunabilmektedir. Sunucu bu davranışıyla tamamen kendi kişiliğini yansıtmakta, kişiliğini kurumsal alanın dışında tutma çabasına girmemektedir.

(6) M.Serezli: Büyülü şehir, büyülü köy burası. Bu kadar uğraş, yollar, fakat bozamıyorlar. Görüyorsunuz işte, şu iskelelere bakın, şu tek katlı evlerin beyazlığına, güzelliğine bakın.
G.Müjde: Bir de kahverengi evler başlattılar şimdi ki buna şiddetle karşıyız.
M.Serezli: Kahverengi evler bir yerde başladı, başka yerde başlamadı daha Allah'a şükür.
G.Müjde: Kahverengi evleri yapmamak lazım çünkü Bodrum'un-
M.Serezli: Buranın beyazlığı güzel. (Gündem Dışı 05.08.2003 NTV)

Bu örnekte program sunucusu Müjde, konuğuyla bir konu üzerine sohbet etmektedir. Bu karşılıklı-konuşma sırasında program sunucusu Müjde '...buna şiddetle karşıyız' ve 'kahverengi evleri yapmamak lazım...' ifadelerini kullanmaktadır. Son derece öznel olan bu ifadeler, Müjde'nin kendi kişisel tercihlerini açığa çıkaran ifadelerdir. Bu anlamda, bu *talk show* programı örneğinde, program sunucusunun programı denetleyen katılımcı olmasının yanısıra diğer katılımcılar gibi kendi düşüncelerini açıkça ifade edebilen katılımcı olduğunu,

böylelikle katı bir biçimde kurumsal kimliğini taşımadığını söyleyebiliriz. Görüldüğü gibi, kurumsal söylem, içinde geçtiği kurumun niteliklerini taşıyan söylem olarak belirgin özellikler sergilemektedir. Bu özelliklerin saptanması, söylemi kurumsal olarak tanımlayabilmek için önemlidir. Bundan sonraki bölümde kurumsal olmayan söylem özellikleri tartışılacak ve temel olarak, kurumsal söylemi kurumsal olmayan söylemden ayıran özellikler incelenecektir.

2.1.1.2. Kurumsal olmayan söylem

Kurumsal olmayan söylem, kurumsal söylemin aksine belli bir kurumsal çerçevede değil, özel alan içinde, örneğin arkadaş ortamı, aile ortamı vb., gerçekleşen katılımcıların kurumsal kimlikleri, rolleri ve görevlerinden farklı olarak arkadaş, akraba vb. ilişkilerde kullanılan karşılıklı-konuşma söylem biçimidir. Bu söylemin bir diğer adı da 'sohbetsel konuşmadır' (Ilie 2001: 218).

Kurumsal olmayan söylem, diğer adıyla sohbetsel konuşma, bir kurum çerçevesinde geçmeyen, dolayısıyla katılımcıların da bir kurumsal kimlik taşımadıkları karşılıklı-konuşma söylem biçimidir. Buradaki roller ve kimlikler doktor, avukat, program sunucusu, emniyet genel müdürü, bakan vb. kimliklerden farklı olarak hiçbir kuruma bağlı olmayan roller ve kimliklerdir. Bu kimlikler anne, baba, arkadaş, komşu, kardeş gibi aile ya da arkadaş ortamına ilişkin kimlikler olabilir. Katılımcıların bu kimliklerle katıldıkları konuşma da, genellikle bir sohbet ortamında gerçekleşen konuşmadır. Bu karşılıklı-konuşma söylem türünde katılımcılar birbirleriyle eşit konumda olan katılımcılardır. Bu nedenle tüm katılımcılar eşit konuşma haklarına sahiptirler (Ilie 2001:218).

(7) Baba: Eee çocuklar, anlatın bakalım bugün neler yaptınız?
Ayşe: Yüzmeye gittik. Sonra da bahçede top oynadık. Sen neler yaptın baba?
Baba: Ben çok çalıştım her zamanki gibi.
Cem: Niye bu kadar çok çalışıyorsun baba?
Anne: Çünkü her gün dondurma yemek istiyorsunuz. Başka türlü her gün dondurma nasıl alırız?

Bu konuşma görüldüğü gibi, bir aile ortamında geçmektedir. Katılımcılar bir kurumsal kimlikten uzak, anne, baba ve çocuk kimliklerini taşımaktadırlar. Aynı zamanda tüm katılımcılar eşit konumda ve eşit konuşma haklarına sahip

durumdadırlar. (1)'deki örneğin tersine, soru sorma hakkı tüm konuşmacılara eşit olarak verilmiştir. Dolayısıyla hiçbir katılımcı diğerinden üstün değildir. Bu nedenle (7)'deki örnek kurumsal olmayan söyleme örnek olabilir.

Kuşkusuz, kurumsal ve kurumsal olmayan söylem arasındaki farklılıklar yalnızca söylemin gerçekleştiği çevre boyutuyla sınırlandırılamaz. Bu iki önemli söylem türünün ayırıcı özellikleri söylemsel özellikleridir (Ilie 2001: 220). Bu nedenle kurumsal ve kurumsal olmayan söylemin söylemsel farklılıklarını incelemek yararlı olacaktır:

2.1.1.3. Kurumsal ve kurumsal olmayan söylemlerin söylemsel özellikleri:

Heritage ve Greatbatch (1991), televizyon programları, mahkeme salonundaki konuşmalar gibi kurumsal nitelik taşıyan konuşmaların, günlük konuşmalardan pek çok açıdan farklı olduğunu ifade eder. Bu nedenle, kurumsal bir konuşmada katılımcılar, bildirilerini karşı taraftaki katılımcıya iletmek için bulundukları durumun kurumsal niteliklerini söylemlerinde vurgularlar (Heritage ve Greatbatch 1991 aktaran Bayyurt 2001: 147). Dolayısıyla, kurumsal ve kurumsal olmayan söylem, daha önceki bölümlerde belirtilen farklılıklarının yanı sıra, bazı söylemsel farklılıklar da sergilemektedir. Ilie (2001), kurumsal söylemi kurumsal olmayan söylemden ayıran söylemsel özellikleri, konuşma seyri, tartışma konusu ve konuşmacı sırası, katılımcıların rolleri ve konuşmanın hedefi açısından ele almıştır. Ilie'nin yapmış olduğu bu belirlemeden yola çıkarak kurumsal ve kurumsal olmayan söylem arasındaki farklılıkları daha da netleştirmek için bu iki söylem türünün özelliklerini birbirleriyle olan konumlarına göre karşılaştırarak inceleyelim. Bu incelemedeki amaç, çalışmanın veritabanı olarak seçilen metinleri sonraki bölümlerde kurumsal ya da kurumsal olmayan söylem olarak tanımlayabilmektir. Bu anlamda, bundan sonraki bölümde karşılıklı-konuşmanın kurumsal ya da kurumsal olmayan söylem olarak tanımlanabilmesine olanak veren söylemsel özellikler incelenecektir.

2.1.1.3.1. Anlık ve amaçlı konuşma

Kurumsal ve kurumsal olmayan söylem arasındaki söylemsel farklılıklar öncelikle konuşmanın seyri konusunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü konuşmanın anlık bir konuşma ya da önceden planlanmış amaçlı bir konuşma olması, bu

konuşmanın ne tür bir söylem örneği olabileceği konusunda bilgi vermektedir. Anlık konuşma önceden planlanmamış, katılımcıların etkileşim anındaki ifadelerinden oluşan karşılıklı-konuşmadır. Böyle bir karşılıklı-konuşma, tahmin edilebileceği gibi kurumsal olmayan söylem biçimi olarak nitelendirilmektedir. Amaçlı konuşma ise, tartışılacak, hakkında konuşulacak konunun önceden belirlenmesiyle başlayan ve verili konuya ilişkin söylenecek hemen hemen tüm ifadelerin de önceden planlanmış, hazırlanmış olmasını öngören bir karşılıklı-konuşmayı tanımlar. Bu şekilde ön hazırlıktan geçmiş karşılıklı-konuşma da, yine her şeyin kurumsal anlamda çerçevelendiği (katılımcı ve sunucu rol ve kimlikleri) kurumsal söylem içerisinde yer alır (Ilie 2001: 220):

(8) O. Bayülgen: Hayır , hayır. Peki bu bom şiki biraz mırıldanır mısın bize? Çünkü programın notasına alıcaz şarkıyı.
Banu: (şarkıyı mırıldanır)
O.Bayülgen: Dur, peki bu Arap ülkeleri nesine bayılıyor bunun?
Banu: Şimdi şöyle, bu sanat müziği çıktı ve bu Arap vokallerle ritim ağırlıklı-
O.Bayülgen: Nasıl vokaller var mesela bunda?
Banu: Arap müziğinin en ünlü solisti Cevat El Ali'yle birlikte evet.
O.Bayülgen: Cevat El Ali.
Banu: Evet, yani bu normalde söylenebilecek gibi bir şarkı değil, daha çok orayı yakalaması için böyle bir nakarat yaptırdı zaten.
O.Bayülgen: Arapları yakalamak istiyorsun sen
Banu: Evet, orda çok farklı geldi ama-
O.Bayülgen: Bu kadar çok var, yakalasana birkaç tane yani.
Seyirci: (alkışlar) (Zaga 101. program Kanal D)

Yukarıdaki *talk show* program örneğinde gerçekleşen karşılıklı-konuşmanın konuları, program sunucusu olan Bayülgen'in ya da başka bir katılımcının önceden planlamış olduğu konuşma konuları değildir. Karşılıklı etkileşime göre yön bulan karşılıklı-konuşmada, zaman zaman şarkı yer alabilirken, zaman zaman da konuşma seyircinin alkışlaması ile bölünebilmektedir.

(9) Y. Özer: Bu hafta arada bir seçtiğimiz çok önemli olduğunu düşündüğümüz bir konuyu yine gündeme getirmek istiyoruz. İnsan kaynakları. Konuklarım Türkiye ekonomisine yön veren, özel sektörde büyük iki kuruluşun insan kaynakları üst düzey yöneticisi. Kendilerinden alacağımız çok değerli bilgiler var. (Kariyer Dünyası:25.08.2003 TRT)

(9)'daki örnekte yer alan tartışma programı örneğinde ise, program sunucusunun anlatımından o program içinde konuların ve konukların önceden belirlenmiş olduğu anlaşılabilmektedir. Bu anlamda (8) ve (9)' daki örnekler Ilie 'nin anlık ve amaçlı söylem tanımlamasına uymaktadır (Ilie 2001: 220). Bu nedenle, (8)'deki örneğin anlık söylem, (9)'daki örneğin ise amaçlı söylem olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda, *talk show* programlarındaki gibi, tartışma konularının katılımcılar tarafından önceden belirlenmemiş olması, konuşmanın doğal bir akış içinde gerçekleştiğini ve hiçbir katılımcının konu belirlenmesinde söz sahibi olmadığını, tüm katılımcıların konu belirlenmesinde eşit güce sahip olduklarını göstermektedir. Öte yandan, tartışma programlarında tartışma konularının önceden belirlenmiş olması tüm katılımcıları eşit güç sahibi yaparken, konuları önceden belirlemiş olan söz konusu kurumu tüm katılımcılardan, hatta dinleyicilerden de üstün ve güçlü kılmakta ve aynı zamanda karşılıklı-konuşma söyleminin izlediği yolda hiçbir şekilde esnekliğe ya da belirsizliğe olanak vermemektedir. Bu anlamda (8)'deki örneği anlık konuşma özelliği taşıyan kurumsal olmayan söylem, (9)'daki örneği amaçlı konuşma özelliği taşıyan kurumsal söylem olarak tanımlayabiliriz.

Bu bölümde söylem özelliklerinin anlık ya da amaçlı olma özellikleri incelenmiştir. İkinci olarak incelenecek özellik ise tartışma konusu ve konuşma sırasının belirlenmesidir.

2.1.1.3.2. Tartışmaya açık - denetlenen konu ve konuşma sırası

Kurumsal olmayan söylem, genellikle önceden belirlenmiş bir yön izlemez. Bu karşılıklı-konuşma söyleminin konuları ve alt konuları konuşma ilerledikçe katılımcılar tarafından tartışılır ve yönlendirilir. Konular ve konu değişimleri hiçbir zaman önceden zamanlanmış değildir. Öte yandan, kurumsal söylem, bir katılımcının (bu katılımcı genellikle program sunucusudur) denetimi altında gerçekleşir. Bu katılımcı sorular sorarak ve yorumlar yaparak konuşmanın büyük bir bölümünü denetim altında tutar. Bu denetim, kurumsal gündem kısıtlamaları tarafından da desteklenir. Konuşma esnasında hangi katılımcının ne zaman konuşma sırasını alacağı da denetleyici görevini yürüten katılımcı tarafından belirlenir. Bu katılımcı, diğer katılımcılara soru sorarak konuşma sırasını belirler (Ilie 2001:225).

(10) Oprah: Birçok kadın sen evlendiğinden beri siyah kolluk takıyor.
Selleck: Vakti gelmişti.
Oprah: Bunu sorucam. Bir ara vericez bu arada sen de bir çay alabilirsin.
Selleck: Ballı ve limonlu.
Oprah: Ballı ve limonlu çayla sesini aç çünkü neden evlendiğini bilmek istiyorum. Kısa bir aradan sonra burada olucaz. (Ilie 2001: 224)

(11) Y.Özer: Var bir şey anladım. O zaman orda biraz ara verelim. Ben David Jackson'a geçeyim. Ve siz de şu iş dünyasıyla ilgili bilgilerinizi de birazdan alayım, olmaz mı?
T.Yamamoto: Peki, hay hay. (Kariyer Dünyası:01.09.2003 TRT)

(12) Taki: İşte böyle başladı.
Pfeifer: Evet, işte böyle- işte böyle başladı kesinlikle.
Taki: Oprah, eğer- bölebilir miyim seni, eğer yazın, Fransanın güneyine gidersen, Riviera denilen yere yani, tam tersi durumu görürsün. Birçok yaşlı kadın ve yanlarında genç erkeklerle dolu bir cehennem görürsün. (Ilie 2001: 228)

(10)'daki örnekte, program sunucusu Oprah, soru sormak istediğini bildirerek ve programın akışını denetleyerek konuşmanın genelini denetim altında tutmak istemektedir. (11)'deki örnekte de, program sunucusu Özer, bir başka konuya geçmek istediğini bildirerek diğer katılımcıyı durdurmaktadır. Bu anlamda kurumsal söylemin denetlenen konu ve konuşma sırası özelliğine uymaktadır. Ancak (12)'deki örnekte konuşmanın sırası, herhangi bir katılımcı tarafından yer değiştirebilmiş ve böylelikle kurumsal olmayan söylemin tartışmaya açık konu ve konuşmacı sırası özelliğine bir örnek oluşturmuştur. Bu anlamda, kurumsal söylemin bir özelliği olarak karşımıza çıkan tartışma konularının ve konuşma sırasının denetleniyor olması, söylemin geçtiği kurumun, karşılıklı-konuşma sırasında tüm denetimi ve gücü elinde tuttuğunun, hiçbir esnekliğe izin vermediğinin göstergesidir. Öte yandan, kurumsal olmayan söylemde konu ve konuşmacı sırasının tartışmaya açık olma özelliği, bu karşılıklı-konuşmada katılımcıların eşit güç ilişkileri sergilediğini ve konuşmanın önceden sınırlandırılmış bir çerçevede değil, daha doğal bir ortamda geçtiğini göstermektedir. Dolayısıyla, bu tanımlamalara göre (10) ve (11)'deki örnekleri denetlenen konu ve konuşma sırasına göre kurgulanan kurumsal söylem, (12)'deki örneği ise tartışmaya açık konu ve konuşmacı sırasına göre kurgulanan kurumsal olmayan söylem olarak tanımlayabiliriz.

Bu bölümde tartışma konusu ve konuşma sırası, söylemsel özellik olarak incelenmiştir. Bundan sonraki söylem özelliği ise katılımcıların kurumsal ve gerçek yaşam rolleridir.

2.1.1.3.3. Gerçek yaşam rolleri-kurumsal roller

Kurumsal olmayan karşılıklı-konuşma söyleminin katılımcıları gerçek yaşamlarındaki kimlikleri ve rolleriyle konuşma içinde yer alırlar. Bu katılımcılar arasındaki ilişkiler de arkadaş, akraba gibi belli ünvanları barındırmayan kimliklerdir. Buna karşın, kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi içinde yer alan katılımcılar, gerçek yaşam kimliklerinden uzak, bu konuşma içinde bulunma nedenleri olan kurumsal rolleri ve kimlikleri ile yer alırlar. Katılımcılar yalnızca kurumsal kimlik ve rolleriyle varlıklarını sürdürürler. Bu katılımcılar, karşılıklı-konuşmada yer alma nedenleri olan kurumsal kimlikleriyle birlikte belli ünvanları da taşırlar. Bu ünvanlar, eğer bir tartışma programında ise, örneğin, 'eski bir uyuşturucu bağımlısı' , 'okul müdürü' , 'başbakan yardımcısı' , 'cumartesi annesi' , 'öğrenci velisi' , 'avukat' , 'doktor' olabilir (Ilie 2001: 230):

(13) Y.Özer: İlginç konuklar, ilginç de bir konu tabi etrafında dönen bir ee konuklar zincirimiz var. Yabancı gözüyle Türkler dedik. Yani bizi bize anlatacak kimseler olabilir mi diye düşünürken, yani neden olmasın. Uzun yıllardır Türkiye'de yaşayan biri Japon, diğeri Amerikalı iki konuk. Sizlerle birlikte hem tartışıcaz, umarım sizler de bizimle bu tartışmaya katılırsınız oturduğunuz koltuklarda. İlginç olacağını düşünüyorum. Çünkü her iki konuğum da uzun yıllardır Türkiye'de ve doğrusunu söylemek gerekirse benden daha güzel Türkçe konuşuyorlar. Türkleri ve Türkiye'yi de benden daha iyi tanıyorlar diyebilirim. Bakalım sizler ne düşüneceksiniz? Efendim, ben konuklarımı tabii ki hemen sizlerle tanıştırmak istiyorum. Size hoş geldiniz diyorum. Tatsuya Yamamoto. (Kariyer Dünyası 01.09.2003 TRT)

(14) O.Bayülgen: Çok yani akıllı kız. Evet, Damla Yenigün bizi İstanbul'dan arıyor. Damla Hanım iyi akşamlar.
D.Yenigün: İyi akşamlar.
O.Bayülgen: Buyrun efendim.
D.Yenigün: Benim Lara'ya bir sorum olacak.
O.Bayülgen: Kim efendim?
D.Yenigün: Lara.
O.Bayülgen: Lara peki. (taklidini yapar) Lara.

Lara: Buyrun Damla Hanım.

D.Yenigün: Merhabalar.

Lara: Merhabalar.

D.Yenigün: Ben ilk defa izledim sizi bu akşam.

Lara: Evet.

D.Yenigün: Yalnız bence dansınız sesinizi gölgeliyor, yani bir uyum göremedim. (Zaga 100. program Kanal D)

(13)'deki tartışma programı örneğinde görüldüğü gibi, konukların programa davet edilmelerindeki amaç, taşıdıkları kurumsal kimlikleriyle belli bir konu üzerine fikirlerini sunmalarıdır. Bu katılımcıların programda bulunma nedenleri, taşıdıkları kurumsal kimlikleridir. Dolayısıyla da (13)'deki örnek, kurumsal söylem özelliği göstermektedir. Ancak (14)'deki *talk show* örneğinde, programa telefon ile bağlanan katılımcı olan Yenigün, hiçbir kurumsal kimlik taşımayan, gerçek yaşam kimliği ve rolü ile konuşmaya katılan katılımcıdır ve (14)'deki örnek kurumsal olmayan söylem özelliği taşımaktadır. Katılımcıların, kurumsal rolleriyle karşılıklı-konuşmaya katılmaları, kurumsal söylemin belli bir amaç ve gündeme dayanan bir söylem türü olduğunu göstermektedir. Bu tür söylemin tüm katılımcılarının, program sunucusu da dahil, belli bir görevi vardır ve bu görevin dışına çıkmamaları beklenir. Öte yandan katılımcıların gerçek yaşam rolleriyle katıldıkları kurumsal olmayan söylemde ise, daha esnek bir konumlandırma söz konusudur. Bu katılımcılar, herhangi bir kurumsal kimlik taşımıyor olabilirler ya da program sırasında aynı katılımcı farklı roller sergileyebilir. Bu özellik de, kurumsal olmayan söylemin, kurumsal söyleme göre daha esnek olduğunu göstermektedir. Bu anlamda (13)'deki örneği, katılımcıların taşıdıkları kurumsal kimlikleri ile yer aldıkları kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi olarak niteleyebiliriz. (14)'deki örnek ise, katılımcıların gerçek yaşam kimliği ile yer aldıkları kurumsal olmayan karşılıklı-konuşma söylemi olarak tanımlanabilir.

Bu bölümde karşılıklı-konuşma söyleminin katılımcılarının gerçek yaşam rolleri ve kurumsal rolleri incelenmiştir. Bundan sonraki bölümde konuşmacı hedefli konuşma ve ileti ve dinleyici hedefli konuşma özellikleri incelenecektir.

2.1.1.3.4. Konuşmacı hedefli konuşma - ileti ve dinleyici hedefli konuşma

Kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi dinleyici yönelmeli olabilir, yani, dinleyiciyi hedef albilir. Buradaki dinleyici, eğer bir televizyon programını örnek alacak olursak, tek tip bir dinleyici değil birden fazla türden dinleyicidir. Bu dinleyiciler; (i) karşı karşıya olunan, konuşmanın doğrudan yapıldığı dinleyici, (ii) programın gerçekleştirildiği stüdyoda bulunan dinleyiciler ve (iii) televizyon ekranından izleyen kişilerdir. Bu dinleyicilerin tümü, konuşmacının iletisini alıcı konumdadırlar. Kurumsal olmayan söylemde ise dinleyici, karşılıklı-konuşmanın hedeflendiği dinleyici, yani karşılıklı-konuşma içinde yer alan dinleyicidir. Bu tür söylemde asıl hedef konuşmacıdır; yani konuşmanın hedefi ve amacı konuşmacının (sunucu) kendisidir (Ilie 2001: 235):

(15) Oprah: Sunu sormak istiyorum, bunu tüm ülke boyunca yaptığınızı duydum, manzara nasıl? (Ilie 2001:237)

(16) M.A. Birand : Şunu sorabilir miyim, Pentagon bu olay ile ilgili yeteri kadar kanıt sahibi mi? (Manşet 31.7.2003 CNN TÜRK)

(17) Geraldo: Bize söyler misin, özürlü mühendise ne oldu? (Ilie 2001:237)

(18) M.A.Birand : Sayın kongre üyesi bizi öncelikle kabul ettiğiniz için teşekkür ediyorum. Evet sayın kongre üyesi lütfen bana söyler misiniz, kongredeki haleti ruhiyeden bahseder misiniz? (Manşet 31.7.2003 CNN Türk)

(15) ve (16)'daki altı çizili tümcelerle sunucu kendi amacını ön plana çıkarmış ve hemen sonrasında sorduğu soruyu kendisine yönlendirmiştir. (17)'de ise 'bize' adılıyla sunucu öncelikle kendisini, sonra da dolaylı olarak dinleyiciyi hedef almıştır. (18)'deki örnekte ise, sunucu 'bana' adılının kullanımıyla (15) ve (16)'daki gibi öncelikle kendi amacını ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla, bu tanımlamalara göre (15), (16) ve (18)'deki örnekleri *konuşmacı hedefli ve kurumsal olmayan karşılıklı-konuşma söylemi*, (17)'deki örneği ise, *dinleyici hedefli ve kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi* olarak tanımlayabiliriz.

Bu bölümde, kurumsal ve kurumsal olmayan karşılıklı-konuşma söyleminin temel farklılıkları tartışılmıştır. Bu tartışmaya dayanarak kurumsal ve kurumsal

olmayan karşılıklı-konuşma söyleminin söylemsel özelliklerini şematik olarak gösterelim (Ilie 2001: 241):

Kurumsal olmayan söylem	**Kurumsal söylem**
-özel bir çevre	-kamusal bir çevre
-nispeten homojen bir konuşma biçimi	-homojen olmayan (heterojen) bir konuşma biçimi
-anlık konuşma (daha az konu merkezli)	-amaçlı konuşma (daha fazla konu merkezli ve hedef yönelmeli)
-az oranda konu denetimi ve tahmin edilebilirlik	-yüksek oranda konu denetimi ve tahmin edilebilirlik
-konuşma ile ilgili sınırsızlık (esnek konuşma sırası ve konu, alt konu değişimi)	-konuşma ile ilgili özel sınırlamalar (zaman sınırlaması, konuşmacı seçimi ve konuşma sırasının dağılımı)
-kurumsal olmayan yani gerçek yaşam rolleri (ebeveyn, çocuk vb.)	-kurumsal roller (panelist, uzman vb.) ve kurumsal olmayan roller (ebeveyn,çocuk vb)
-anlık rol değişimi (izleyiciden danışman rolüne geçiş vb.)	-program yöneticisi (sunucu) tarafından denetim edilen gözlemli rol değişimi)
-eşit katılımcı statüsü	-eşit olmayan katılımcı statüsü
-eşit konuşma hakları	-eşit olmayan konuşma hakları
-hem hitap eden hem hitap edilen olarak konumlanabilen sunucu	-hitap edilen olarak birden fazla dinleyici
-sunucu hedefli konuşma	-ileti ve birden fazla dinleyici hedefli konuşma
-hiyerarşik olmayan rol dağılımı	-hiyerarşik rol dağılımı
-simetrik güç ilişkileri	-asimetrik güç ilişkileri
-nispeten esnek konuşma sırası ve konu denetimi	-sıkı bir konuşma sırası ve konu denetimi

Bu şemada da görüldüğü gibi, kurumsal ve kurumsal olmayan karşılıklı-konuşma söylemi birçok konuda farklı özellikler sergilemektedir. Bu özellikler veritabanındaki metinlerin kurumsal ya da kurumsal olmayan karşılıklı-konuşma söylemi olarak tanımlanabilmesine temel teşkil edecektir.

Bundan sonraki bölümde, Ilie'nin (2001: 220-240) yapmış olduğu bu tanım ve sınıflandırmalara göre, bu çalışmanın veritabanı olarak seçilmiş olan tartışma

programları ve *talk show*ların ne tür söylem özellikleri sergiledikleri belirlenecek ve veritabanında kullanılan programlar kurumsal söylem ya da kurumsal olmayan söylem olarak tanımlanacaktır.

2.1.1.4. Kurumsal ya da kurumsal olmayan karşılıklı-konuşma söylemi : tartışma programları ve talk showlar

Bu bölümde tartışma programlarının ve *talk show*ların ne tür karşılıklı-konuşma söylemi (kurumsal ya da yarı-kurumsal) özellikleri sergiledikleri incelenecek; bunun sonucu olarak da, bu programlar kurumsal ya da kurumsal olmayan söylem olarak tanımlanacaktır.

2.1.1.4.1. Tartışma programları

Tartışma programlarını kurumsal ya da kurumsal olmayan söylem açısından incelemeden önce tartışma programları üzerine yapılmış olan çalışmalardan sözetmek uygun olacaktır.

O'Connell, Kowal ve Dill III, kurumsal olmayan, yani özel bir alanda geçen söylemden farklı olarak, tartışma programlarının bir ön hazırlık isteyen programlar olduklarını belirtmişlerdir. Bu ön hazırlık içinde tartışılacak konuların belirlenmesi, bazen de konuşmanın yazılı metin haline getirilmesi sözkonusudur (O'Connell ve diğerleri 2004: 187). O'Connell ve diğerleri, bu tanımlamalarıyla, tartışma programının amaçlı konuşma olduğunu belirtmektedirler. Bir önceki bölümde incelediğimiz gibi, amaçlı konuşma özelliği kurumsal söylemin temel özelliklerinden biridir. Benzer şekilde O'Connell ve diğerleri, tartışma programlarının katılımcılarını program sunucusu ve program konuğu olarak belirlerler. Bu programlarda program sunucusu 'soru soran', program konuğu ise 'yanıtlayan' olarak nitelenmiş ve konumlanmıştır ve bu nitelikler ve konumlar değişmez özellikler göstermektedir (O'Connell ve diğerleri 2004:190). O'Connell ve diğerleri, bu tanımlamalarıyla, tartışma programı katılımcılarının eşit olmayan konuşma haklarına sahip katılımcılar olduklarını belirtmektedirler. Dolayısıyla da, katılımcılar arasındaki eşit olmayan konuşma hakları ve asimetrik güç ilişkileri kurumsal söylemin özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. O'Connell ve diğerlerinin (2004) tartışma programları hakkında yapmış oldukları bu tanımlamalar kurumsal söylem özellikleriyle

örtüştüğünden, tartışma programlarını kurumsal karşılıklı-konuşma söylem türü olarak nitelendirilebileceğini söyleyebiliriz. Bu konuda yapmış oldukları çalışmalarında Heritage ve Greatbatch da, tartışma programlarını açık bir biçimde 'karşılıklı etkileşimin kurumsal şekli' olarak tanımlamışlardır (Heritage ve Greatbatch 1991: 93 aktaran O'Connell ve diğerleri 2004:189). Bu çalışmalardan ve bir önceki bölümde yapmış olduğumuz tanımlamalardan yola çıkarak, tartışma programlarını inceleyebiliriz.

Tartışma programları öncelikle kurumsal bir çevre içerisinde yer alan programlardır. Program içindeki katılımcılar, program sunucusu ve program konuklarıdır. Tartışma programlarında ilk göze çarpan, soru-yanıt yapılarının çok sıkça kullanılması ve genellikle de soruyu soran katılımcının program sunucusu olmasıdır. Bu özellik, yani soru sorma hakkının ağırlıklı olarak program sunucusunda olması, katılımcılar arasında asimetrik güç ilişkilerinin varlığını ve hiyerarşik bir rol dağılımının bulunduğunu gösterir (Ilie 2001: 242; O'Connell ve diğerleri 2004: 190). Program sunucusu dışındaki katılımcılar, önceden saptanmış bir konuyu tartışmak için programa katılırlar. Bu katılımcıların programda bulunmalarının asıl nedeni, tartışılacak konu üzerinde konuşurken, taşıdıkları kurumsal ya da uzmanlık alanlarına ilişkin rolleri ve kimlikleridir. Bu rolleri ve kimlikleriyle verili konuya ilişkin dinleyicileri bilgilendirmek için programda yer almaktadırlar. Karşılıklı-konuşma sırasında, katılımcıların konuşma sırası ve tartışma konuları sunucu tarafından belirlenir. Temel konular ve alt konular önceden belirlendiği için konuşma 'amaçlı-konuşmadır' ve tahmin edilebilirliği yüksektir. Sunucu konuyu belirlediği gibi konuşma sırasını da belirler. Bu durumda ortaya eşit olmayan konuşmacı hakları ve statüsü çıkar. Bütün bu özelliklerini göz önüne aldığımız zaman, tartışma programlarının tamamen kurumsal olduğu ve bu programlara ilişkin baskın söylemin de kurumsal söylem alanı içinde bir örnek oluşturduğu ortaya çıkmaktadır (Ilie 2001: 219-240):

(20) Y.Özer: Efendim konuklarımla sizleri tanıştırmak istiyorum, sizlere de hoşgeldiniz diyorum bu arada.
Konuklar: Hoş bulduk.
Y.Özer: İlk konuğum Sayın Rıdvan Yirmibeşoğlu. Sabancı Holding İnsan Kaynakları Daire Başkanı. İzninizle hemen satırbaşlarından söz etmek istiyorum, kariyerinizde '86 yılında KOÇSA'da görev alıyorsunuz, arkasından '90 yılında Corsa'da İnsan Kaynakları Müdürü, '96 yılında Holding İnsan

Kaynakları Daire Başkan Yardımcısı, '98 yılından bu yana Holding İnsan Kaynakları Daire Başkanı olarak görev alıyorsunuz. Bu arada hemen hatırlatmam gerekir ki PERYÖN yani Personel Yöneticileri Derneği'nin de Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı yürütüyorsunuz. Tekrar hoş geldiniz. (Kariyer Dünyası 25.08.2003 TRT)

Yukarıdaki tartışma programı örneğinde program katılımcıları, uzmanlık alanları olan konular hakkında konuşmak ve bilgi vermek amacıyla programda bulunmaktadırlar. Yani katılımcıların karşılıklı-konuşma söylemine dahil olma nedenleri kurumsal rolleri ve kimlikleridir.

(21) Y.Özer: Bu hafta arada bir seçtiğimiz çok önemli olduğunu düşündüğümüz bir konuyu yine gündeme getirmek istiyoruz. İnsan kaynakları. Konuklarım Türkiye ekonomisine yön veren, özel sektörde büyük iki kuruluşun insan kaynakları üst düzey yöneticisi. Kendilerinden alacağımız çok değerli bilgiler var. Bu arada dünyada aynı konuları tartışıp duruyor aslında. Çağdaş yeni yöntemlerden söz ediliyor. Şirketlerin bunlara uyum sağlayıp sağlayamadığı ama bir taraftan da işin daha ilginç boyutları da var. Kamuda söz konusu. Devlet içerisindeki yapılanmalar, ama bizim bu günkü konumuz insan kaynakları ve temelinde de özel sektördeki yeni oluşumlar. Belki biraz da yeni iş kanununun getirdiği yenilikler. Efendim konuklarımla sizleri tanıştırmak istiyorum, sizlere de hoş geldiniz diyorum bu arada. (Kariyer Dünyası 25.08.2003)

(21)'deki örnekte program sunucusu açılış konuşmasında program konuklarını, konukların programda yer alma nedenlerini ve tartışılacak konuları duyurmaktadır. Bu da bize, tartışma programlarının, konu ve alt konuların önceden belirlendiği amaçlı-konuşma niteliği taşıdıklarını, dolayısıyla da bu programların yüksek oranda tahmin edilebilirlik özellikleri olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, tartışma programları, yüksek derecede denetimli ve esnekliğe izin vermeyen, her türlü konunun (tartışma konusu, katılımcıların konuşma sırası vb.) önceden belirlendiği, dolayısıyla da tahmin edilebilirliğin yüksek olduğu programlardır (Ilie 2001:241).

(22) Y.Özer: Ve şimdi personel dedim, biraz evvel. Hep ben insan kaynakları alanında çalışmaya başlayan, gözüm size takılıyor. Çünkü personel yö- , PERYÖN'ün başkanısınız ya. Bu soru, sizinle başlayalım bir Rıdvan Bey.
R.Yirmibeşoğlu: Buyurun. (Kariyer Dünyası 25.08.2003 TRT)

(22)'deki örnekte program sunucusu, konu ve alt konuları belirlediği gibi konuşma esnasında hangi katılımcının konuşacağını, yani konuşma sırasını,

katılımcıya hitap ederek belirlemektedir. Bu durum, kurumsal söylemin, önceden sınırları çizilmiş, tartışma konularının ve konuşma sırasının rastlantısal değil, denetim altında gerçekleşme özellikleri ile örtüşmektedir.

(23) Y.Özer: ...Efendim hala tartışılıyor mu sizce, Personelcilik ve İnsan Kaynakları Yöneticiliği birbirinden yeterince ayrıldı mı artık, rahat edebilir miyiz?
R.Yirmibeşoğlu: Şimdi şöyle aslında tabi. Yani yıllardır konuşulan konu, yani bu konu bitmez. Yani sohbetimiz bu ama. Yani işin sonunda geldiğimiz noktada, aslında bu ikisi bir. (Kariyer Dünyası 25.08.2003 TRT)

(23)'de soru soran katılımcı olarak program sunucusunu görmekteyiz. Bu durum program sunucusunun diğer katılımcılara göre daha güçlü ve hiyerarşik rol dağılımında en üst konumda olan katılımcı olduğunu göstermektedir. Bu da, yine kurumsal söylemin bir özelliğidir. Bu özelliğinden dolayı kurumsal söylem, genellikle, bir katılımcının (program sunucusunun) diğer katılımcılara göre soru sorma, tartışma konularını belirleme ve konuşma sırasına karar verme yetkilerini elinde bulundurarak daha güçlü konumda olduğunu gösterdiği bir söylem biçimidir. Bu katılımcının, bir kurumu temsil ettiğini göz önünde bulundurursak, aslında güçlü olan ve tüm yetkileri elinde bulunduran tarafın, kurumun kendisi olduğunu söyleyebiliriz. Sonuç olarak, (20), (21), (22) ve (23)'deki tartışma programı örnekleri taşıdıkları özelliklerden ötürü kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi olarak tanımlanmaktadır.

2.1.1.4.2. *Talk show*lar

Bir karşılıklı-konuşma söylem türü olarak *talk show*lar ilk bakışta kurumsal söylemden farklılıklar göstermektedir. Ancak, öncelikle, *talk show*ların da, tıpkı tartışma programları gibi belli bir kurumsal çevre içinde (tv stüdyosu) yer aldığını belirtmeliyiz. Tıpkı kurumsal söylem gibi *talk show*lar da dinleyici hedefli programlardır; aynı anda birden fazla dinleyiciyi hedef alırlar. Bu dinleyiciler doğrudan hitap edilen program katılımcıları (konuklar, uzmanlar vb.), stüdyodaki izleyiciler ve televizyon izleyicileridir (Ilie 2001:240). Ayrıca, kurumsal söylemin aksine, *talk show*lar katılımcıların daha esnek bir rol değişimine izin verirler. Kurumsal söylem örneği olan mahkeme söyleminde zanlı ya da savcı rolünden çıkmak mümkün olmazken, *talk show* da eski bir uyuşturucu bağımlısının, yeni bir

uyuşturucu bağımlısı uzmanı rolüne geçmesi olağan bir durumdur. Bunun yanı sıra kimi *talk show* katılımcıları, örneğin konuklar ve uzmanlar, kurumsal olmayan rollerini, yani gerçek yaşam rollerini ve kurumsal rollerini bir arada koruyabilirler (Ilie 2001:241):

(24) E.Müftüoğlu: Demet bir şey sormak istiyorum sana da. Biz yani çok iyi arkadaşlarız ve maalesef programlardan programlara görüşmeye başladık. Yani bu bizim işimizin diğer işlerden yoğun olması mı? İş stresi mi? Yoksa bizim hayırsız oluşumuzdan mı geliyor?

D.Akbağ: Bazen hayırsız oluşumuzdan oluyor yani bazen hayırsızlık yapıyoruz yani ama aslında hiçbir zaman gerçekten dostluğu arkadaşlığı bir yerinde başında yakaladıysak o aslında hiç bitmiyor. (Show Gecesi 22.08.2003 TRT)

(24)'deki örnekte program sunucusu Müftüoğlu, program konuğu olan Akbağ ile karşılıklı-konuşma sırasında 'Biz yani çok iyi arkadaşlarız' ifadesini kullanmakta ve samimi bir sohbet gerçekleştirmektedir. Görüldüğü gibi, program sunucusu Müftüoğlu, kurumsal kimliği olan 'program sunuculuğunun' yanısıra, program konuğunun 'yakın arkadaşı' olma gibi kurumsal olmayan bir kimlik de taşımakta ve bu durumu söylemine de yansıtmaktadır. Kurumsal rolünü ve gerçek yaşam rolünü bir arada koruyabilme özelliği, kurumsal olmayan söylemin özelliğidir. Bu nedenle, (24)'deki örneği kurumsal olmayan karşılıklı-konuşma söylemi olarak tanımlayabiliriz. Ancak, tıpkı kurumsal söylem gibi *talk show*lar da, bir denetleyicinin (program sunucusu) denetimi altında gerçekleşir. Bu denetleyici, sorular sorarak ya da yorumlar yaparak sohbeti yönlendirir. Kurumsal olmayan söylemde olduğu gibi *talk show*larda da, konuşma sırası, konunun açılışı gibi hususlarda tahmin edilebilirlik derecesi çok düşüktür. Tıpkı kurumsal söylemde olduğu gibi *talk show*larda da ana tartışma konuları önceden belirlenmiştir. Bu konular, *talk show* sunucusu tarafından sunulur ve denetlenir (Ilie 2001: 219-240):

(25) O.Bayülgen: Gördük, peki bunu şimdi gördünüz mü deyince ben televizyondakilerle de konuşuyorum. Öyle her şeye cevap vermeniz gerekmiyor. Gördünüz mü albümü? "Gördük, evet" E şık bu Allah Versin parçası mı, sizin ilk klip çektiğiniz?

Lara: Evet Allah Versin çıkış şarkımız.

O.Bayülgen: Çok güzel, peki bu neden oluyor, yani ben son dönemde şarkı sözlerine bakıyorum, hep böyle çapkınlık yapan erkekler var. Sözler hep, kadınlar

sonra kafayı mı üşütüyorlar çıkıp böyle Allah Versin filan diye?
(Zaga 100. program Kanal D)

(25)'deki durumda *talk show* sunucusu, Bayülgen, denetleyici konumdadır. Dolayısıyla, program sunucusu, denetleyici olarak, sorular sormakta ve konular hakkında yorumlar yaparak karşılıklı-konuşmayı yönlendirmektedir.

(26) O.Bayülgen: Tabi mesela yani biraz deli bir şey. Böyle Yıldız kadar aklı başından gitmiş değil, böyle iyi saatte olsunlar. Ama yine de çok heyecanlı. Kaç yaşındasın Lara?
Lara: 24 yaşındayım.
O.Bayülgen: 24 yaşındasın.
Lara: Evet.
O.Bayülgen: Bir de albümü var, gördünüz mü albümünü?
Seyirci: Gördük. (Zaga 100. program)

(26)'daki örnekte, denetleyici konumda olan program sunucusu kendi istediği zamanlarda farklı katılımcılara, örneğin stüdyo izleyicisine, sorular yönlendirerek hem konuşma sırasını hem de konuşulacak konuları denetlemektedir. Bu nedenle bu örneğin kurumsal söylem özelliği taşıdığını söyleyebiliriz.

(27) O.Bayülgen: Hanımlar, Beyler Lipton Ice Tea'nin sunduğu Zaga'ya hoş geldiniz. Çok üzücü, fakat yaprak dökümü gibi bir yaz yaşıyoruz. Bütün programlar birbiri ardına sona eriyor. Sanıyorum ki canlı programlarda bir tek biz kaldık. Medya arkası hızla tükeniyor. Erman, Şansal, Esra artık çok uzaklardalar. Seren Serengil bugün yine Medya Arkası'nda var. Kimi tekrar programları, çok hoş bir bölüm var Seren'den. Bizden sonra sahne alan, benden sonra sahneye çıkan Melda Duygulu, onunla ilgili bir bölüm var Medya Arkası'nda. Çok, o kim dersin ya tabii ki ama o müthiş, Medya Arkası'nda göreceksiniz. Bugün çok fazla konuğumuz var. Ve hemen şunu göstermek istiyorum, bu Temmuz'da filmi, tabi yazın çok film vizyona girmez, fakat bu Almanya'da yaşayan bizim çok ünlü yönetmenimiz Fatih Akın'ın Temmuz'da filmi İstanbul, Ankara ve birçok şehirde vizyona girdi. Bu filmin yönetmeni Fatih Akın, programın ilerleyen dakikalarında bizlerle olacak. İlhan Şeşen usta bizlerle olacak. Çok tatlı bir adam var, Ateş, o bizlerle olacak. Bir de Lara diye bir kız var, gördünüz mü klibini, o bizlerle olacak. Laaaraaaaa....
(Seyirci bağırarak tezahurat yapar.) (Zaga 100. program Kanal D)

(27)'deki örnekte, *talk show* sunucusu programın açılış konuşmasını yapmakta ve izleyiciye program konusu ve konukları hakkında bilgi vermektedir. Bu davranış, bize, bir *talk show* programı olan bu programda tartışma konularının ve katılımcıların önceden belirlendiğini ve program süresince de sunucu tarafından denetlendiğini göstermektedir. Bu anlamda, kurumsal olmayan bir söylem örneği olan *talk showlar*da, kurumsal söylem özelliği olan önceden belirlenen konu ve konukları görmekteyiz. Bu sonuç da, kurumsal olmayan söylem olarak ele alınan *talk show*ların, kurumsal söylem özellikleri de sergileyerek, bu iki alanın ortasında bir yer alabileceğinin göstergesidir.

Görüldüğü gibi, *talk Showlar,* belirgin biçimde, kurumsal olmayan söylem özellikleri taşımakta, bu yüzden de kurumsal olmayan söylem örnekleri arasında yer almaktadır. Öte yandan, açık bir şbiçimde kural yönetimli ve bazı kısıtlamalarla sınırlandırılmış olduğundan kurumsal söylemin bir alt sınıfı olarak da algılanabilirler. Bu anlamda, *talk showları*, kurumsal olmayanı kurumsal olana aşılayan bir melez söylem türü olarak tanımlamak gerekmektedir (Ilie 2001: 243). Bu tanımlamaya uygun olarak da Ilie'nin, önerdiği gibi 'yarı-kurumsal söylem' tanımını kullanabiliriz. Ilie, talk showları tanımlarken kullandığı 'yarı-kurumsal söylem' kavramını şu şekilde açıklar:

> 'Talk showlar, bir noktaya kadar, kurumsal olmayan söylem özellikleri sergilediklerinden, kurumsal olmayan söylemin bir alt sınıfı olarak kabul edilebilir. Diğer yandan, talk showlar, kural yönetimli ve birtakım sınırlamalara göre yapılandıkları için kurumsal söylemin alt sınıfı olarak da olarak da görülebilirler. Bu anlamda, talk show programlarındaki söyleme 'yarı-kurumsal söylem' demek uygun olacaktır. Yarı-kurumsal söylem, belli bir katılımcı tarafından ortaya konulduğu gibi anlık bölünmeler ve tahmin edilemeyen, planlanmamış durumlarla da yönlendirilen sosyo-kültürel bir eylemdir' (Ilie 2001:218).

Yukarıdaki saptamalardan yola çıkarak bu çalışmanın veritabanını oluşturan metinlerin türü 'kurumsal' ve 'yarı-kurumsal' söylem olarak belirlenmiştir. Bu çalışmanın veritabanını oluşturan metinlerin sağlandığı televizyon programları olarak tartışma programları ve *talk show*lar seçilmiştir. Seçilen tartışma programları ve *talk show*lar, yukarıda tartışılan kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma

söylemi özelliklerini taşıdıklarından kurumsal söylem ve yarı-kurumsal söyleme örnek oluşturmaktadırlar.

2.1.2. Veritabanını belirlemede bazı teknik konular

Bu çalışmada veritabanını oluşturan Türkçe metinler, 2003 yılının Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarının farklı günlerinde, TRT 1, TRT 2, NTV, KANAL D, CNN TÜRK kanallarında yayımlanan sırasıyla Show Gecesi (TRT 1), Kariyer Dünyası (TRT 2), Gündem Dışı (NTV), Yakın Plan (CNN TÜRK), Manşet (CNN TÜRK), Beyaz Show (KANAL D), Zaga (KANAL D), Teke Tek (KANAL D) olmak üzere farklı sekiz programın metinlerinden oluşmaktadır.

Veritabanı için seçilmiş olan bu programlardan tartışma programı özelliklerini taşıyan programlar, *Manşet*, *Kariyer Dünyası*, *Teke Tek* ve *Yakın Plan*'dır. *Talk show* programı özelliklerini taşıyanlar ise, *Beyaz Show*, *Zaga*, *Gündem Dışı* ve *Show Gecesi*'dir. Bu sekiz programın, kurumsal ve yarı-kurumsal söylem olarak farklı iki türde seçilmesinin birinci nedeni, söylemin kurumsal ya da yarı-kurumsal olmasına göre, ölçünlü ve ölçündışı soruların bu söylemlerde dağılımının farklılaşıp farklılaşmadığını, diğer bir deyişle, söylem türünün söylemde yer alan soru türlerinin kullanımında belirleyici olup olmadığını incelemeye uygun olmalarıdır. İkinci nedeni ise, ölçünlü ve ölçündışı soruların söylem türüne göre sav kusuru sergileme sıklıklarını saptayabilmeye, yani söylem türünün, soru yapılarının sav kusuru sergileme sıklıklarıyla bağlantılı olup olmadığını belirlemeye elverişli olmalarıdır.

Veritabanını oluşturan metinler, televizyon programı kayıtlarının çözümlenerek yazıya dökülmesiyle elde edilmiştir. Seçilmiş her program birbirini takip eden 4 hafta süresince kaydedilmiş; böylelikle toplam 32 metin çözümlenmiştir. Programların toplam süreleri yaklaşık 48 saattir.

2.2. Araştırma yöntemi

Bu bölümde, bu çalışmanın araştırma yöntemi olarak belirlenen Eleştirel Savlama Çözümlemesi Yöntemi (Walton 1989 b) tanıtılacaktır.

2.2.1. Eleştirel savlama çözümlemesi yöntemi

Son yıllarda gerek bildirim gerekse soru-yanıt yapılarının birer savlayıcı hareket olarak savlayıcı karşılıklı-konuşma söylemi içinde nasıl şekillendiği konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara örnek olarak Walton (1989a, 1989b), Ilie (1994), Wood ve Walton (1989), Eemeren ve Grootendorst (1984, 1992), Eemeren, Grootendorst, Blair ve Willard (1987)'ın çalışmaları gösterilmektedir. Soru-yanıt yapılarına edimbilimsel bir açıdan yaklaşan ve savlayıcı söylem üzerine yapılmış bu çalışmaların temeli sayılabilecek olan çalışmalardan biri, Eemeren ve Grootendorst'un (1992) çalışmasıdır. Bu çalışmalarında Eemeren ve Grootendorst, savlayıcı söylemi bir eleştirel tartışma olarak ele almış, çözümlenmesi ve değerlendirilmesi için edimbilimsel bir çerçeve çizmişlerdir (Eemeren ve Grootendorst 1992). Eemeren ve Grootendorst, savlamanın bir dil kullanım olgusu olmasına rağmen, savlayıcı söylemin yalnızca dilbilimsel yöntemlerle çözümlenemeyeceğini, çünkü tek başına dilsel öğelerin, savların geçerliliği konusuna eleştirel bir değerlendirme getiremeyeceğini ve betimleyici olmaktan öteye geçemeyeceğini savunurlar. Bunun yerine, savlayıcı söylemin hem betimleyici olarak hem de düzgüsel boyutlarının bağdaştırılarak incelenmesi gerektiğini savunmuşlar ve bunun için de 'edimbilimsel-eytişim yaklaşımı' adını verdikleri yaklaşımı geliştirmişlerdir (Eemeren ve Grootendorst 1992:7).

Eemeren ve Grootendorst (1992), çalışmalarında öncelikle savlayıcı söylemi iletişimsel bir açıdan ele alarak nasıl çözümlenmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini belirtirler. Daha sonra savlayıcı söylemin düzenli bir biçimde ilerleyebilmesi için bir karşılıklı-konuşmada yer alan katılımcıların uyması gereken iletişim kurallarını tanımlarlar. Bu kurallar temel olarak tüm katılımcıların, bir karşılıklı-konuşmada birbirlerinin bir sav öne sürme ve bu savı destekleme haklarına saygı göstermelerini temel alan kurallardır. Eemeren ve Grootendorst, bu kuralları ihlal eden her türlü yapıyı 'kusur' olarak kabul etmişler ve bu kusur yapılarını karşılıklı-konuşmayı engelleme biçimlerine göre adlandırmışlar ve sınıflamışlardır. Bu karşılıklı-konuşma kuralları ve kusur yapıları, bir sonraki bölümde tartışılacak olan Walton'ın (1989a, 1989b) ikna diyaloğu kuralları ve temel sav kusurları ile benzerlik göstermektedir. Böylece, Eemeren ve Grootendorst (1992), hem betimleyici hem de düzgüsel bir yaklaşım geliştirmişler ve savlayıcı söylemi daha belirgin sınırlar içerisine alıp kusur

yapılarını saptayarak edimbilimsel ve eleştirel bir açıdan yorumlayabilme olanağı sağlamışlardır.

Bu alanda yapılmış bir başka çalışma da Ilie'nin (1994), ölçündışı sorular olarak retorik sorular ve yanıtlarını incelediği çalışmasıdır. Ilie'nin (1994) bu çalışması Eemeren ve Grootendorst'un (1992) çalışmalarının bir uygulaması niteliğindedir. Ilie, bu çalışmasında politik söylem ve mahkeme söylemi içinde yer alan retorik soruları birer sav olarak ele almış ve bu soru yapılarının savlayıcı söylem içerisinde, Eemeren ve Grootendorst'un (1992) sunduğu savlayıcı söylem kurallarına göre çözümlendiğinde kusur yapıları oluşturup oluşturmadıklarını incelemiş; elde ettiği bulgular ışığında kusur yapısı olan retorik soruların hangi kusuru sergilediklerini tanımlamıştır.

(28) Neil Kinnock: İngiliz halkı artık böyle bir hükümet istemiyor. İngiliz halkı, İngiltere'yi bir bölünmemiş, adil ve kokunun olmadığı bir ülke olarak görmek istiyor. Ve bunun yaratılması için, tüm insanlara karşı sorumluluk duyan bir hükümet istiyorlar. Hepimizin istediği bu değil mi? (Ilie 1994: 162)

Bir politik söylem örneği olan (28)'de Ilie, altı çizili retorik soruyu Eemeren ve Grootendorst'un (1992) tanımladığı savlayıcı söylem kurallarına göre çözümlenmiş ve bir kusur yapısı oluşturduğunu belirlemiştir. Bu retorik soruda konuşmacı öne sürdüğü savını desteklemek amacıyla bu savın herkesçe doğru olduğu kabul edildiği için onaylanması gerektiğini öne sürmekte ve savının geçerliliğini popüler olan bir duruma dayandırmaktadır. Bu anlamda populist duyarlılığa yönelmekte ve 'ileri sürdüğüm sav doğrudur çünkü herkes bunu istemektedir' diyerek geçerli olmayan bir kanıta başvurmaktadır. Bunun sonucu olarak da, altı çizili retorik soru bir sav kusuru biçimine dönüşmektedir. Bu çalışmasının sonucunda Ilie, politik söylem ve mahkeme söyleminde kullanılan retorik soruların farklı geçerlilik düzeyi sergilediklerini, diğer bir deyişle, farklı kusur yapıları oluşturduklarını saptamıştır. Ilie'nin (1994) çalışması, soru yapılarının da savlayıcı söylem kurallarını ihlal edebilecek kusur yapıları olarak incelenmesine örnek oluşturması açısından önemli bir çalışma niteliğindedir.

Bu çalışmalar arasında temel olarak kabul edilen bir diğer çalışma da Walton'ın 'Informal Logic' (1989a) ve 'Question- Reply Argumentation' (1989b) konulu çalışmalarıdır. Bu çalışmalarında Walton, önermeleri yalın, düz bir anlayışla

inceleyen klasik mantığın yetersiz kaldığını savunmuş ve önermelerin yalnızca biçimsel bir açıdan değil, aynı zamanda ve büyük ölçüde edimbilimsel bir yaklaşımla da incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu çalışmalarında Walton, savlayıcı hareketler içeren karşılıklı-konuşmaları incelemiş ve karşılıklı-konuşmanın düzenli bir biçimde gerçekleşebilmesi için kurallar oluşturmuştur. Bu kuralları ihlal eden yapıları belirlemiş ve ihlal etme biçimlerine göre çeşitli kusur yapıları tanımlamıştır. Böylece kural ve bu kuralı ihlal ederek ortaya çıkan kusur arasında açık bir bağ kurmuştur (Walton 1989a, 1989b).

Soru-yanıt yapılarını, klasik mantığın biçimsel tanımlarından çıkaran edimbilimsel bir bakış açısıyla inceleyen Walton'ın (1989b), karşılıklı-konuşma türlerini tanımladığı ve bu konuşmaların düzenli biçimde sürmesini engelleyen durumları incelediği çalışmasında kullandığı 'Eleştirel Savlama Çözümleme Yöntemi' bu çalışmanın da araştırma yöntemi olarak seçilmiştir. Bu yöntemin seçilmesinin temel nedeni soru ve yanıt yapılarının savlayıcı hareket olarak ele alınmasına ve temel kusurlar olarak yorumlanabilmesine izin vermesidir. Bu yöntem, soru-yanıt yapılarının, katılımcıların birbirlerini kendi savlarının doğruluğuna ikna etmeye çalıştıkları bir karşılıklı-konuşmada ele alınabilmesini ve bu yapıların karşılıklı-konuşmanın hedeflerini engeleyebilen yapılar olarak, diğer bir deyişle 'kusur' yapıları olarak tanımlanabilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle bu yöntem, bu çalışmanın veritabanı olarak seçilen ve bir karşılıklı-konuşma örneği olan tartışma programları ve *talk showlar*da soru-yanıt yapılarının bu konuşmaların hedeflerinin gerçekleşmesine engel olan kusur yapılarının saptanmasına ve yorumlanabilmesine olanak vermektedir. Dolayısıyla da, 'Eleştirel Savlama Çözümleme Yöntemi' bu çalışmanın amacı olan karşılıklı-konuşma söylem türünün soru-yanıt yapılarının sav kusuru sergileme sıklığı üzerinde belirleyici olup olmadıklarını saptayabilmek amacına ulaşmak için en uygun araştırma yöntemidir. Çünkü, Walton'ın Eleştirel Savlama Çözümleme Yöntemi, bir sonraki bölümde incelenecek olan ve bir savlayıcı karşılıklı-konuşma türü olan ikna diyaloğunda yer alan tüm soru yapılarının birer savlayıcı hareket olarak, bu diyaloğun kurallarına ne ölçüde uyduğunu, ne ölçüde bu kuralları ihlal ettiğini belirlemeyi amaçlar. Buradaki nihai hedef, ikna diyaloğunun amacı olan her katılımcının kendi savını sunarak, karşı tarafı bu savın doğruluğuna ikna etme hakkının korunup korunmadığını açığa çıkarmaktır (Walton 1989a: 16). Bu yöntemin daha açık tanımlanabilmesi için

öncelikle Walton'ın (1989a), savlayıcı karşılıklı-konuşma türlerinden 'ikna diyaloğu' türünü daha ayrıntılı incelemek gerekmektedir.

2.2.1.1. İkna Diyaloğu

İkna diyaloğunu daha açık tanımlayabilmek için öncelikle Walton'ın (1989a) savlayıcı karşılıklı- konuşma tanımından ve bu tanıma giren savlayıcı karşılıklı-konuşma türlerinden söz etmek faydalı olacaktır. Walton, savlayıcı karşılıklı-konuşmayı şöyle tanımlar:

> 'Savlayıcı karşılıklı-konuşma, iki ya da daha fazla katılımcı arasındaki iletilerin ve sözeylemlerin değiş tokuş edildiği ardışık düzendir. Her karşılıklı-konuşmanın bir hedefi, bir amacı vardır ve bu amacı yerine getirmek için katılımcıların işbirliği gerekir. Bunun anlamı, önce her katılımcının kendi amacını, sonra da diğer katılımcıların amaçlarını yerine getirmek zorunda olmalarıdır. Bir karşılıklı-konuşmanın kötü olarak adlandırılmasının temel nedeni bu temel zorunlulukları karşılamamış olmasıdır' (Walton 1989a:3).

Walton, karşılıklı-konuşmayı bu şekilde tanımladıktan sonra bu tanımlamada yer alan savlayıcı karşılıklı-konuşma türlerini sınıflandırmıştır. Bu savlayıcı karşılıklı-konuşma türlerinden ilki, katılımcılarının kendi amaçlarına ulaşmak için karşı taraftaki katılımcıya saldırdığı ve kişisel olarak küçük düşürmeye çalıştığı bir savlayıcı karşılıklı-konuşma türü olan *'kişisel kavga'*dır' (Walton 1989a:4).

(1) Petroviç: Ne demek istiyorsunuz? Demek ciddi olarak koca bir milleti peşinizden sürükleyeceğinize inanıyorsunuz,değil mi?
Bazarov: Biliyorsunuz, Moskova bir kıvılcımdan tutuşmuştur.
Petroviç: Demek öyle, demek öyle! Önce ancak şeytanda görülebilecek bir gurur, sonra da en kutsal şeyleri bile ayak altı etme..... eksik olan bir şey var onlarda; çatlasan da patlasan da öyle!
Bazarov: Bence Rafaello da beş para etmez, onlar da Rafaello'dan aşağı kalmazlar.
Petroviç: Bravo! Bravo!, doğrusu! İşte bak, dinle Arkadiy, bugünkü gençler nasıl konuşmalıymış öğren. ....Öyle ya, eskiden böyle tiplere 'serseri' denilirdi. Şimdi ise bireden Nihilist olup çıktılar! (Babalar ve Oğullar:101-102)

Yukarıdaki örnek, Walton'ın (1989a) tanımladığı 'kişisel kavga' örneğidir. Bu karşılıklı-konuşmadaki katılımcılar, birbirlerine kendi savlarını sunarken, hakaret

sayılabilecek ifadeler kullanarak, karşı taraftaki katılımcıyı küçük düşürmeye çalışmakta ve saldırıda bulunmaktadır. Savlayıcı karşılıklı-konuşmanın en alt düzeyinde yer alan bu karşılıklı-konuşma türü son derece saldırgan bir tavır içerdiği için 'kişisel kavga' olarak adlandırılmıştır (Walton 1989a: 4).

Walton'ın sınıflandırdığı savlayıcı karşılıklı-konuşma türlerinden ikincisi *'karşılıklı tartışma'*dır. Bu tür savlayıcı karşılıklı-konuşmada genellikle bir hakem eşliğinde taraflar, kendi savlarını ve savlarının gerekçelerini sunarlar ve karşı tarafın gerekçelerini geçersiz kılmaya çalışarak üstünlük yaratmaya çalışırlar (Walton 1989a: 4).

(2) A. Kırca: .....Bu akşam tartışmayı imam hatiplerle sınırlı tutuyoruz Kim Haklı'nın kendi tartışma anlayışı içinde. Bu akşam dört üniversite katılıyor, çeyrek finalin bu son maçına. Ben önce bu takımları sizlerle tanıştırmak istiyorum. Önce hükümet açılış takımını tanıyoruz hep birlikte. Hükümet açılışta Beykent Üniversitesi'nden Yavuz Selim Soydemir ve Nurten Bulut. Hemen muhalefet açılış takımına geçiyoruz: Ege Üniversitesi'nden Gözde Boğa ve İlkem Kayıca. Hükümet kapanış takımı Koç Üniversitesi Şefika Kumral, Ahmet Ergin Ural. Sevgili seyirciler, bu dört üniversite biraz sonra imam hatipler meselesini tartışacak ve bu dört üniversite tartışmasında her zaman olduğu gibi jüri değerlendirmelerini yapacak ve daha sonra da bu tartışmanın yarışma bölümünün tamamlanmasından sonra uzman jüri kendi arasında tartışmasına ve yorumuna geçecek. Sevgili seyirciler, biz hemen vakit geçirmeden bu tartışmaya başlamak istiyoruz. İlk önce hükümet kanadı 'İmam Hatiplilere üniversite yolu açılmalıdır' tezini savunacaklar. Muhalefet kanadı da 'Hayır' diye karşı tezi, burada kendi argumanlarıyla öne sürecekler ve savunacaklar. Bu bağlamda ben ilk sözü hükümet kanadına veriyorum. Süreniz beş dakika, buyrun. (* Kim Haklı 13.05.2004)

(2)'deki örnekte, program sunucusu Kırca'nın tanımladığı gibi, iki karşıt görüşü savunan iki farklı taraf vardır. Bu taraflar, 'hükümet' ve 'muhalefet' olarak adlandırılmaktadır. Her iki taraf da kendilerine verilen eşit süreleri kullanarak savundukları savı sunacaklar ve jüri üyelerinden puan almaya çalışacaklardır. Bu taraflar, kendi savlarını sunarken, aynı zamanda karşı grubun savını çürütmeye ve geçersiz kılmaya çalışacaklardır. Böylelikle, jüriyi ikna eden taraf kendi savını geçerli kıldığı için jüriden puan alacaktır.

Savlayıcı karşılıklı-konuşma türlerinin sonuncu örneği ise *'ikna diyaloğu'*dur'. Bu tür karşılıklı-konuşmada iki katılımcı vardır ve bu katılımcılardan her birinin de kanıtlamaları gereken savları vardır. Bu karşılıklı-konuşma, her katılımcının diğerini ikna ederek kendi savını kanıtlaması yöntemine dayanır. Bu karşılıklı-konuşma türünün hedefini şöyle özetleyebiliriz: Eğer sen ve ben ikna konuşmasında karşı karşıya isek, benim hedefim seni ikna ederek kendi savımın doğruluğunu kanıtlamaktır; yani amacıma ulaşmak için seni ikna etmem gerekmektedir (Walton 1989a: 5).

(3) S. Küçükay: Ama 21 senedir böyle YÖK'ün çıkmasından beri. Yani şunu söylemek istiyorum; YÖK'te 21 senedir belki 50 kez değişiklik yapıldı, belki de daha fazladır 50 kez derken daha az...

A. Sevgen: Ama esasa ait değişiklikler yapılmadı.

S. Küçükay: Ona geleceğim. Esasa ait değişikliklerin yapılması için de yeni bir yasa, herkes bunu söylüyordu, yeni bir yasa için de çeşitli hazırlıklar yapıldı. Bunların içinde bazen Üniversitelerarası Kurul vardı, bazen Öğretim Üyeleri Derneği vardı ve bütün bunlar da hükümetle işbirliği içinde bir şeyler yapmaya kalktılar. Ve geldiğimiz sonuç bu. Geldiğimiz sonuçta öğretim üyeleri derneği, üniversitelerarası kurul ve rektörler bir anlamda birbirine hasım haline geldi, bir yanda da hükümet vardı. Şimdi hükümet bu aradan çekildi ve kendi başına bir yasa yaptı. Peki bundan sonra ne olacak?

A. Sevgen: Şimdi şöyle söyleyeyim; ümit ediyorum, bir kere şunu söyleyeyim, üniversiteyi derleyip toplamak için yasada yapılması gerekli değişiklikler öyle tonlarca değil. 3-4 tane son derece kritik maddesi var üniversite yasasının. Hiçbir yerine dokunmadan, hatta Anayasa'yı da değiştirmeden, o Anayasa değişikliğine de değineceğim. Çünkü AKP şimdi bir perde arkasına saklanmaya başladı diyeceğim. Diyor ki Anayasa'nın 130-131'inci maddeleri değişmeden, doğrudur yani bunlar değişmeden gerçekten kağıt üzerinde dört dörtlük bir şey yapılmış olamaz. (*Halkın Sesi 04.05.2004)

(3)'deki örnekte, karşı karşıya olan katılımcılar, savundukları savlarına destek bulmaya ve birbirlerini ikna etmeye çalışmaktadırlar. İkna diyaloğu örneği olan yukarıdaki konuşmada katılımcılar, kendi savlarını desteklerken aynı zamanda da karşı tarafın savını, sordukları sorularla irdelemektedirler. Sonuç olarak, bu karşılıklı-konuşmanın hedefine ulaşabilmesi için katılımcıların ortak bir noktada buluşması, yani bir katılımcının diğerini ikna etmesi gerekmektedir.

İkna diyaloğu diğer savlayıcı karşılıklı-konuşma türleri olan kişisel kavga ve karşılıklı tartışma türlerinden oldukça farklı özellikler taşıyan bir karşılıklı-konuşma

türüdür. İkna diyaloğunun en belirgin özelliği belli kurallar çerçevesinde oluşmuş olmasıdır. Bu nedenle de, iyi bir savlayıcı karşılıklı-konuşma örneği oluşturmaktadır (Walton 1989a: 9). İkna diyaloğunda temel hedef bir konuyu çözümlemek için ortaya atılmış bir savı kanıtlamak ve karşı tarafı ikna etmektir. Bu kanıtlama sürecinde içsel ve dışsal kanıt olmak üzere iki tür kanıtlama yöntemi kullanılmaktadır. İçsel kanıt, bir katılımcının karşı tarafın sunduğu önermelerden çıkarımda bulunarak savını kanıtlaması yoluna gitmesidir. Dışsal kanıtta da ise, üçüncü kişilerin, genellikle uzman kişilerin kaynak olarak gösterilmesi yoluyla sunulan yeni bilginin kanıt olarak kullanılması söz konusudur (Walton 1989a: 5).

(4) A. Akgül: Elektronik cihazlarla çok daha ekonomik bir şekilde çok daha görsel olarak çok daha düzgün üretebiliyorlar rekabet imkanı yok, böyle bir sorun var. Şimdi buna yönelik önerileriniz var mı?
F. Altaylı: Bu önemli bir sorun. Sizin de az önce dediğiniz gibi bunu eğitim sürecinin bir parçası haline getirmek gerekir kredilerle. Üretim teknolojilerinin alıp başını gittiği, pazarlamanın büyük önem kazandığı, rekabetin müthiş kırıcı hale geldiği ortamda bir teyzenin ördüğü hırkayı belki Bangladeş'te pazarlaması biraz daha kolaydır. (Teke Tek 09.06.2003 Kanal D)

(4)'deki örnekte görüldüğü gibi katılımcı Altaylı, altı çizili tümcede açıkça belirttiği gibi, desteklemekte olduğu savını, karşı taraftaki katılımcının daha önce ifade ettiği bir kanıta, yani bir içsel kanıta dayandırmaktadır.

(5) A. Akgül: Burada yanlış şeyler tartışıyoruz. Rekabetçi ürün dediğiniz şey nedir biliyor musunuz, İSO 9000 belgesi olan şirkettir. Bu belgeyle tanımlanmıştır. Türkiye'de kaç tane C belgesi olan şirket var? Kaç tane rekabet edebilir şirketimiz var? Yok ki! C belgesi aldıramıyoruz. Şu andaki bütün üretimimiz yerli içerde tüketilmeye yönelik. Şimdi C belgeniz olmadığı zaman o sirkülasyon içine girmeyecek demektir yani mal satamayacaksınız demektir. (Teke Tek 09.06.2003 Kanal D)

(5)'deki katılımcı, kendi savını desteklemek için, herkesçe geçerliliği kabul edilmiş bir belgeyi kanıt olarak sunmaktadır. Altı çizili tümcede açıkça görülen bu kanıtlama, uzman kişilerce kabul edilmiş ve geçerli sayılmış bir belgenin, bir savı desteklemek için kullanıldığını göstermektedir. Bu nedenle, bu katılımcı savını desteklemek için uzman kişileri kaynak olarak göstermekte ve böylelikle dışsal bir kanıta başvurmaktadır.

İkna diyaloğu dört aşamadan oluşur. Walton (1989a: 10), bu bölümleri şöyle tanımlar: birinci aşama, katılımcıların bir karşılıklı-konuşmayı gerçekleştirme konusunda uzlaştıkları *açılış aşamasıdır*. İkinci aşama *yüzleşme aşamasıdır* ve bu aşamada konuşmanın hedefleri belirlenir. Üçüncü aşama olan *savlama aşamasında* katılımcılar uygun yöntemlerle konuşmanın hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırlar. Son aşama ise, hedeflerin gerçekleştiği ve katılımcıların konuşmanın bitebileceğine karar verdikleri aşama olan *kapanış aşamasıdır* (Walton 1989a: 10). İkna diyaloğunun aşamalarının tanımlanması, karşılıklı-konuşmanın başından sonuna kadar bir düzen içinde işleyebilmesine olanak veren kuralların hangi aşamaya ait olduğunun belirlenmesi için gereklidir. İkna diyaloğunun bu aşamalarını daha açık görebilmek için bir ikna diyaloğu örneği olan aşağıdaki karşılıklı-konuşmayı inceleyelim:

(6) F. Altaylı: İyi akşamlar değerli izleyenler Teke Tek'te yine beraberiz. Bu akşam yoksulluğu konuşacağız. Türkiye bir yandan büyürken, zenginleşirken sosyal gruplar arasındaki uçurumun büyümesi ile bir yandan da geniş halk kitlelerinin yoksullaştığı geçinemez, açlık sınırının altında yaşadığı bir ülke haline geliyor. Geçtiğimiz yıllarda ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olduğu dönemde sayın Derviş 'in bir lafı vardı. Türkiye olduğu gibi kalamaz ya büyüyecek, ya da küçülecek Bangladeş gibi olacak demişti ve Bangladeş'in fakirliğini örnek vermişti. Türkiye bugün içinde bulunduğu noktada artık bu konuda Bangladeş'ten akıl alacak hale geldi çünkü yoksullukla mücadele konusunda çok önemli adımlar atan ve projeler gerçekleştiren bir ülke Bangladeş. Şimdi Bangladeşli bir konuğumuz var. Türkiye'de yoksullukla mücadele konusunda bize destek olmaya, akıl vermeye bizimle bu konuda bilgi alışverişinde bulunmaya geldi ve Türkiye'de başlanacak bir projenin de mimarlarından biri olacak. Çünkü kendi ülkesinde böyle bir projeyi başlatıp uyguladı ve bugün inanılmaz boyutlara geldi. Sayın Prof. Muhammed Yunus konuğumuz. Ve bu projeyi Türkiye'ye taşıma konusunda önemli çabaları olan AKP Diyarbakır milletvekili sayın Prof. Aziz Akgül. Deniz Feneri programının mimarı ve Derneğinin Başkanı sayın Avukat Yusuf Atalay. Konumuz yoksulluk. (Teke Tek 09.06.2003 Kanal D)

(6)'daki örnek, bir ikna diyaloğunun açılış ve yüzleşme aşamalarını göstermektedir. İlk aşama olan açılış aşamasında program sunucusu, tüm katılımcıları ve tartışılacak konuyu hem televizyon izleyicilerine hem de katılımcılara duyurmakta ve bir uzlaşma durumu yaratmaktadır (satır 15-18). İkinci aşama olan yüzleşme aşamasında ise, tartışma konuları belirlenmiş olan ikna diyaloğunda, bu

tartışma konularının hangi boyutta tartışılacağı ve hedeflerinin ne olduğu duyurulmaktadır (satır 2-14). Bu örnekte, 'Türkiye olduğu gibi kalamaz ya büyüyecek ya da küçülecek Bangladeş gibi olacak' (satır 6-7) ifadesinden yola çıkarak, Türkiye ile Bangladeş'in ortak noktası olan yoksulluk ve bu yoksullukla mücadele sınırları çerçevesinde, 'Bangladeş'de yürütülen yoksullukla mücadele projesi Türkiye için uygulanabilir mi?' sorusunun yanıtının bulunması hedeflenmektedir .

(7) F. Altaylı: 300 dolarlık krediyi alıp da bir iş başlatıp sonra zengin olan var mı?
M. Yunus: Bazılarının durumu iyi, çok zengin değil ama güzel ev alabiliyorlar, evlerinde televizyon olabiliyor, eskiden TV'ye paraları yetmezdi, çocuklarını üniversiteye gönderebiliyorlar. Bu açıdan yoksulluk durumundan rahat bir duruma ulaşmak mümkün olabiliyor.
F. Altaylı: Bu krediyi siz veriyorsunuz, bu proje işler mi diye bakıyor musunuz ? Kime veriyorsunuz, bu iş olur mu, olmaz mı diye bakıyor musunuz?
M. Yunus: Bizim işimiz çok basit. Ben grubun bir üyesi olarak krediye ihtiyaç duydum diyelim. Grup arkadaşlarımla oturuyorum ve bu benim kredi komitem haline geliyor grup arkadaşlarıma bu paraya niye ihtiyacım olduğunu anlatıyorum, nasıl para kazanacağım, Bankaya bunu nasıl geri ödeyeceğim onu anlatıyorum. Herkes benim fikrime ikna olmazsa krediyi almam mümkün olmaz. (Teke Tek 09.06.2003 Kanal D)

(7)'deki örnek ise, bir bütün olarak ikna diyaloğunun üçüncü aşaması olan savlama aşamasını göstermektedir. Bu aşamada tüm katılımcılar, kendi savlarını ortaya koymakta, birbirlerinin savlarını sorgulamak için sorular yöneltmekte ve savlarını desteklemek için bu sorulara yanıt vermektedirler. Böylelikle her katılımcı karşılıklı-konuşmadaki hedefini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu karşılıklı-konuşmada yer alan ve katılımcıların savlarını ileri sürmek ve desteklemek için kullandıkları soru ve yanıt yapılarını şu şekilde gösterebiliriz;

Soru: 300 dolarlık krediyi alıp da bir iş başlatıp sonra zengin olan var mı?
Yanıt: Bazılarının durumu iyi....
Soru: Bu krediyi siz veriyorsunuz, bu proje işler mi diye bakıyor musunuz ? Kime veriyorsunuz, bu iş olur mu, olmaz mı diye bakıyor musunuz?
Yanıt: Grup arkadaşlarımla oturuyorum ve bu benim kredi komitem haline geliyor grup arkadaşlarıma bu paraya niye ihtiyacım olduğunu anlatıyorum....

(8) F. Altaylı: Bu akşam da Teke Tek'in sonuna geldik. Yoksulluğun ortadan kaldırılması için Bangladeş'te üretilen ve bugün 110 ülkede başarı ile uygulanan mikro kredi uygulamasının nasıl bir uygulama olduğunu bu uygulamanın mucidinden Prof. Dr. Muhammet Yunus'tan dinledik ve çok ilginç örneklerle anlattı meseleyi. Tabii Türkiye'nin sorunlarını düşündüğünüz zaman bu sorunların içinde bu uygulamanın Türkiye'yi kurtaracak bir proje olduğunu söylemek mümkün değil. Bu proje Bangladeş'i kurtaracak bir proje. İnsanları bir adım öteye götürecek aç olanı biraz daha aç ya da aç olanı tok hale getirecek bir proje. Kimin şansı yaver giderse çok ileri gitmesini imkan sağlıyor ama aslolan toplumun en alt hatta en altının da altındaki kesimlerinin biraz olsun yukarı çıkarmak biraz daha nefes almalarını sağlamak. Bu projeyi sizlere biraz olsun anlatmaya çalıştık umuyoruz bu ve benzeri projeler başarılı olur. Bunun Türkiye'nin gelişmişlik seviyesi ile ilgisi olduğunu da düşünmemek lazım belki de çünkü Amerika'dan Norveç'e kadar dünyanın en gelişmiş en yüksek gelirine sahip ülkelerinde bile uygulanan bir proje çünkü herkesin kendine göre bir fakiri, herkesin kendine göre alta kalmış, ezilen bir sınıfı var ve bu sınıfların her zaman yukarıya çıkabilmek için birileri tarafından elinden tutulması gerekebiliyor bu yüzden bunu da bir Bangladeş kompleksi içinde değil, her yerde olan, herkesin ihtiyacı olabilecek bir proje olarak düşünmek ve desteklemek gerekiyor. İyi akşamlar.
(Teke Tek 09.06.2003 Kanal D)

(8)'deki örnek ise, bir ikna diyaloğunun son aşaması olan kapanış aşamasını göstermektedir. Bu karşılıklı-konuşmada, program sunucusu tüm katılımcıların savlarını sunup destekleyerek konuşmanın hedeflerinin gerçekleştiğini ve dolayısıyla konuşmanın kapanabileceği kararına varmıştır. Program sunucusunun, 'Tabii Türkiye'nin sorunlarını düşündüğünüz zaman bu sorunların içinde bu uygulamanın Türkiye'yi kurtaracak bir proje olduğunu söylemek mümkün değil. Bu proje Bangladeş'i kurtaracak bir proje' (satır 5-7) ve '...her yerde olan, herkesin ihtiyacı olabilecek bir proje olarak düşünmek ve desteklemek gerekiyor' (satır 19-20) ifadeleri konuşmanın hedefi olan uzlaşma noktasına gelindiğini duyurmaktadır. Sunucu, 'Bu akşam da Teke Tek'in sonuna geldik' ifadesiyle de hedefleri gerçekleşmiş olan bu konuşmanın kapanabileceğini göstermektedir.

Walton, ikna diyaloğunu 'ideal ve kurallara uygun bir savlayıcı karşılıklı-konuşma türü' olarak da tanımlar (Walton 1989a: 9). Walton'a göre, ikna diyaloğu savlayıcı karşılıklı-konuşmanın nasıl olması gerektiğini düzgüsel kurallar ile ortaya koyan örnek bir karşılıklı-konuşma türüdür (Walton 1989a: 9). Daha somut bir ifade ile, bir katılımcının diğer katılımcıyı kendi savının doğruluğu konusunda ikna

etmeye çalıştığı bu tür karşılıklı-konuşma söyleminde tüm katılımcıların izlemesi gereken kurallar vardır. Walton, katılımcıların yapmaması gereken hareket ve tutumları belirleyen bu kuralları *ikna diyaloğunun olumsuz kuralları* olarak adlandırır (Walton 1989a: 16). Bu kurallar savlayıcı karşılıklı-konuşmanın hedefine ulaşacak biçimde sürebilmesi için düzenleme işlevi görmektedirler. Herhangi bir savlama yapısının bu kurallara uymaması durumunda bu savlama yapısı, Walton tarafından 'kusur' olarak tanımlanır ve 'kusur' savlayıcı karşılıklı-konuşmanın işleyişini engelleyici bir unsur olarak algılanır (1989a:19). Bundan sonraki bölümde, ikna diyaloğunun kurallarından bahsedilecek ve soru-yanıt yapıları bu kurallar çerçevesinde incelenerek birer savlama kusuru olup olmadıkları irdelenecektir.

2.2.1.2. İkna diyaloğunun olumsuz kuralları

Walton'ın ideal ve kurallara uygun bir savlayıcı karşılıklı-konuşma türü olarak tanımladığı ikna diyaloğunun temelini farklı taraflardaki katılımcıların birbirlerini, kendi savlarının doğru olduğu konusunda ikna etmeleri oluşturmaktadır (Walton 1989a: 9). Ancak bu konuşma sırasında katılımcılar birbirlerinin savını ortaya koymalarına ve desteklemelerine engel olacak her türlü davranıştan kaçınmak durumundadırlar. Walton, karşılıklı-konuşmanın ideal ve kurallara uygun bir biçimde ilerleyebilmesi için, katılımcıların, konuşmanın hedeflerini engelleyebilecek, dolayısıyla da kaçınılması gereken, olumsuz kuralları tanımlamıştır (Walton 1989a: 17). Bu bölümde Walton'ın ortaya koyduğu 'ikna diyaloğunun olumsuz kuralları' örneklendirilecektir.

Açılış aşaması

1. Bir savlayıcı karşılıklı-konuşma türünden diğer bir savlayıcı karşılıklı-konuşma türüne izinsiz geçiş yasaktır.

(8) Hatice: Bu çocuklara çok fazla harçlık veriyoruz.
Ethem: Ben de öyle düşünüyordum ama baksana her şey çok pahalı.
Hatice: Sen zaten hep böyle fikir değiştirirsin. Senin sözüne güven olmaz.

Katılımcıların kendi savlarını ortaya koyarak birbirlerini ikna etmeye çalıştıkları bu örnek, bir ikna diyaloğu örneğidir. Ancak bu ikna diyaloğu içinde, katılımcılardan biri olan Hatice, altı çizili olan ifade ile, diğerine kişisel saldırıda bulunmakta ve bu

karşılıklı-konuşma örneğini ikna diyaloğundan kişisel kavga türüne dönüştürmektedir. Bu nedenle, ikna diyaloğunun 1. kuralını ihlal etmiştir.

Yüzleşme aşaması

2. Gündem değişikliğine yönelik izinsiz girişimler yasaktır.

(9) Ceren: Evdeki görevlerini aksatıyorsun. Dün bulaşık yıkama sırası sendeydi ama yine yıkamadın.
Meltem: Şu sıralar sınavlarım var. Geceleri bile uyuyamazken bulaşık yıkamaya nasıl vakit ayırabilirim?

Bu örnekteki gündem, Meltem'in evdeki görevlerini aksatmasıdır. Ceren bu savını Meltem'e kabul ettirmeye çalışırken, Meltem konuyu 'geceleri uyku uyumaya vakit ayıramamasına' değiştirmektedir. Meltem, konuşmanın asıl gündemini bu şekilde değiştirdiği için, ikna diyaloğunun bu kuralını ihlal etmiş olmaktadır.

3. Diyaloğun gündemini reddetmek, bir sonraki aşama olan savlama aşamasının devamını engeller.

(10) Dilek: Sigaranın sağlığını bozduğunu görmene rağmen hala neden vazgeçmiyorsun?
Türker: Bu konuda konuşmak istemiyorum.

Bu örnekte Dilek, savını karşı taraftaki katılımcı Türker'e duyurmuştur. Ancak Türker bu sav hakkında konuşmak istemediğini ifade ederek konuşmanın gündemini reddetmiş olmakta ve bir sonraki aşama olan savlama aşamasını engellemektedir. Böylelikle ikna diyaloğunun 3. kuralını ihlal etmektedir.

Savlama aşaması

4. Bir zorunluluğu gerçekleştirmek için ciddi bir çaba göstermemek yanlış bir stratejidir. Burada kastedilen şey , bir savı kanıtlama zorunluluğu karşısında işlenen kusurlar ya da gerekli olduğu bir durumda öne sürülen bir savın savunulmamasıdır.

(11) Can: Bence insanlar tatile çıkmamalı.
İpek: Neden öyle düşünüyorsun?
Can: Öyle işte.

Bu örnekte Can, 'İnsanlar tatile çıkmamalı' diyerek bir sav sunmakta ancak bu savı desteklemesi istendiğinde karşılık vermemektedir. İkna diyaloğunda bir katılımcı öne sürdüğü savını desteklemek ve savunmak zorundadır. Bu örnekteki katılımcı Can, savını desteklemek ve kanıtlamak zorunluluğundan kaçtığı için ikna diyaloğunun 4. kuralını ihlal etmiş olmaktadır.

5. Bir katılımcının kendi savını kanıtlama zorunluluğunu karşı tarafa yüklemesi ya da kurallara aykırı olarak değiştirmesi yasaktır.

(12) Alper: Spor yapmak gereksizdir.
Canan: Neden gereksiz olduğunu düşünüyorsun?
Alper: Neden gerekli olsun ki?

Bu örnekte Alper, 'Spor yapmak gereksizdir' savını ileri sürmüş ancak bu savı desteklemesi durumunda, bu zorunluluğu karşı taraftaki katılımcıya yüklemiştir. Dolayısıyla Alper, kanıtlama zorunluluğunu başka bir katılımcıya haksız bir şekilde yüklediğinden ikna diyaloğunun 5. kuralını ihlal etmektedir.

6. Karşı tarafın kabul etmediği önermelerin içsel kanıt yoluyla kullanılması ve iknaya gidilmesi yasaktır.

(13) Sunucu: Kumar oynamayı bırakamadığınız için mi karınız sizi terk etti?
Konuk: Ben böyle bir şey söylemedim.

Bu örnekte sunucu, iç içe geçmiş iki sorudan oluşan bir soru yapısı kullanmaktadır. Bu sorulardan ilki 'Kumar oynamayı bırakamadınız mı?' sorusudur. İkinci soru ise bu ilk sorunun yanıtının 'Evet' olması durumunda sorulabilecek olan 'Bu durumun doğru olmasından dolayı mı karınız sizi terk etti?' sorusudur. Ancak sunucu, bu ilk soruyu hiç sormadığı halde, sormuş ve karşı taraftan 'Evet' yanıtını almış gibi davranarak ikinci soruyu sormaktadır. Program konuğunun vermediği bu 'Evet' yanıtını bir içsel kanıt olarak kullanmaktadır. Bu nedenle ikna diyaloğunun bu kuralını ihlal etmektedir.

7. Katılımcının savını destekleyemeyen dış kaynaklı kanıtlara yönelmesi itiraz konusu olabilir.

(14) Öğrenci: Ders aralarında 10 dakikalık tenefüs yeterli değil.
Öğretmen: Neden az olduğunu düşünüyorsun?
Öğrenci: Yalnız ben değil, herkes böyle düşünüyor.

Bu örnekte öğrenci, '10 dakikalık teneffüs aralarının az olduğu' savını desteklerken, 'herkesin kendisi gibi düşündüğünü bu yüzden de savının doğru olduğunu' ifade etmektedir. Öğrenci herkesin kendisi gibi düşündüğünü ifade ederken dışsal bir kanıta başvurmaktadır. Ancak öğrencinin bu dışsal kanıtı, kendi savını desteklemeyen ve kanıtlanmamış bir durumu yansıtmaktadır. Dolayısıyla öğrenci savını destekleyemeyen dışsal bir kanıta başvurmuş; böylelikle ikna diyaloğunun bu kuralına uymamıştır.

8. Yanlış tezi sunma, kanıtlanacak savdan uzaklaşma ya da karşılıklı-konuşmada yanlış soruya yanıt verme, ilişkilendirme kusurları içerisinde yer alır.

(15) Öğrenci: Coğrafya dersinden hiçbir şey anlamıyorum. Çünkü yeni gelen öğretmen coğrafya ile ilgili hiçbir şey bilmiyor.

Bu örnekte öğrenci, 'Coğrafya dersinden hiçbir şey anlamadığını bunun nedeninin de yeni gelen öğretmen olduğunu' ifade etmektedir. Öğrenci bu savını desteklerken, başka bir katılımcıya kişisel saldırıda bulunmakta ve küçük düşürmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, yanlış bir ilişkilendirme içine girdiğinden ikna diyaloğunun 8. kuralını ihlal etmektedir.

9. Uygun soruların kusurlu şekilde sorulması, tıpkı uygunsuz soruların sorulması gibi yasaktır.

(16) Öğretmen: Sigara içtiğini ailen biliyor mu?
Öğrenci: Sigara içmiyorum öğretmenim.

Bu örnekte öğretmenin sormuş olduğu soru, ilk bakışta uygun bir soru gibi görünmektedir. Ancak öğrencinin bu soruya vermiş olduğu yanıt ile birlikte ele aldığımızda, bu sorunun 'sigara içtiğinden emin olmadığımız bir kişiye' sorulduğunu görmekteyiz. Bu nedenle öğretmen, aslında, uygun olan bir soruyu, kusurlu

olmasına neden olan bir durum içinde sormaktadır. Böylelikle ikna diyaloğunun bu kuralını ihlal etmektedir.

10. Sorulara uygun bir şekilde yanıt vermemek ya da kaçamak yanıtlar vermek yasaktır.

(17) Selin: Burçlara ve astrolojiye neden inanıyorsun?
Ayla: Çünkü herkes inanıyor da ondan.

Bu örnekte görüldüğü gibi Ayla, kendisine sorulmuş olan soruya uygun ve ikna edici bir yanıt vermemektedir. Bu nedenle savını desteklememekte ve ikna diyaloğunun 10. kuralını ihlal etmektedir.

11. Savlamada kullanılmış olan belirli bir terim ya da sözcüğün tanımlanması, açıklanması ya da savunulmasının engellenmesi bir ihlaldir.

(18) Banka yetkilisi: Eğer para transferini gerçekleştirmek isteyen kişi, bankamız mudilerinden ise, transfer işlemi daha kolaylaşır. Mudiden kastedilen şey şudur-
Müşteri: Efendim, siz para transferinin kaç gün alacağından bahsedin lütfen.

Bu örnekte banka yetkilisi, bankacılıkla ilgili bir terim olan 'mudi' terimini açıklamak isterken, müşteri tarafından sözü kesilerek engellenmektedir. Bu terimin açıklanmasının engellenmesi, konuşmada geçen savlama yapılarının da anlaşılmasını engelleyeceğinden müşteri ikna diyaloğunun 11. kuralını ihlal etmektedir.

Kapanış aşaması

12. Bir katılımcı, uzlaşma ya da karşılıklı-konuşmanın amacının gerçekleştirilmesi durumlarının dışında karşılıklı-konuşmayı tam olarak olgunlaşmadan bir kapanışa zorlayamaz.

(19) Okul müdürü: Okulumuz, öğrencilerimizin her türlü akademik ve kişisel gelişimine olanak verecek şekilde donatılmıştır. Bilgisayar ve dil labaratuarları, yüzme havuzu bu olanaklara örnektir.
Öğrenci velisi: Siz hep aynı şeylerden bahsediyorsunuz. Artık sizi dinlemek istemiyorum.

Bu örnekte öğrenci velisi, karşı taraftaki katılımcı savını destekleme aşamasındayken, bu konuşmayı bitirmek istemekte ve olgunlaşmadan bir kapanışa zorlamaktadır. Bu nedenle ikna diyaloğunun 12. kuralını ihlal etmektedir.

Bu kurallar savlayıcı karşılıklı-konuşmayı tutarlı ve düzenli davranışlar bütünü haline getiren koşullardır. Savlayıcı karşılıklı-konuşma söyleminin temel amacı, her katılımcının bir konu hakkında kendi düşüncesini ifade etmesi ve savunmasıdır. Bu hakkın kullanılması ve güvence altına alınması ise, yukarıda verilen kurallarla sağlanmaktadır. Bu kurallar içinden herhangi birinin ihlal edilmesi bir *savlama kusuru* olarak ortaya çıkar.

Bundan sonraki bölümde temel savlama kusurlarının tanımlanabilmesi için, katılımcıların karşılıklı olarak birbirlerine kendi savlarını sunduğu ikna diyaloğunun, olumsuz kurallarına uymayan örnek sav yapıları tanımlanacak ve ölçünlü ve ölçündışı soru yapılarının nasıl birer sav kusuru oluşturdukları tartışılacaktır .

2.2.1.3. Bir kusur olarak savlama

Bir konuşmacı bazen doğru olmayan mantıksal çıkarımlar yapabilir. Bu durumda savlama sürecinde de mantıksal karşıtlıklar, tutarsızlıklar ve doğrulanamayan, kanıtlanamayan ifadeler bulunabilir. Bu tür kusurlar, savlamayı zedeler ve geçersiz kılar; diğer bir deyişle, savlamayı bir *kusur* haline getirir. Hamblin, kusuru, 'geçerli gibi görünen ancak geçerli olmayan savlama' olarak tanımlar (Hamblin 1970 aktaran Ilie 1994: 153). Kusurlar üzerine ilk çalışmaları yapmış ve temel kusurları incelemiş olan Hamblin, önermelerin doğru ya da yanlış olabileceğini, savlamaların ise ancak ve ancak geçerli ya da geçersiz olarak nitelendirilebileceğini belirtmiştir (Hamblin 1970 aktaran Ilie 1994: 154). Walton ise kusuru şöyle tanımlar:

> 'Bir kusur, ilke olarak mantıklı olabilen ancak belirli bir konumda yanlış kullanılmış ve bu nedenle de karşılıklı-konuşmanın hedeflerini engellemiş olan savlama tekniğidir.' (Walton 1992:18 aktaran Ilie 1994: 153)

Görüldüğü gibi, Hamblin, *kusuru* yalnızca bir savlamayı geçersiz kılan hatalı önerme olarak ele alırken, Walton *kusuru* bilinçli olarak ortaya çıkarılmış ve bir

hedefi olan savlama tekniği olarak ele almış ve kusurlar üzerine ayrıntılı çalışmalar yapmıştır (Walton 1992: 18 aktaran Ilie 1994: 153). Walton'ın (1992) çalışmasının da katkısıyla, savlama kusurları yalnızca bir hata olarak tanımlanmaktan çıkmış ve bir teknik olarak incelenmeye başlanmıştır. Bu da savlayıcı karşılıklı-konuşmada yer alan savların ve sav kusurlarının daha ayrıntılı yorumlanabilmesine olanak sağlamıştır. Ayrıntılı bir biçimde incelenen sav kusurları, bilinçli olarak yapılmış birer savlama tekniği olarak yorumlandığında, bu kusurların her birinin ikna diyaloğu içinde belli bir amaca ulaşmak için kullanılan ve belli anlamlar taşıyan sav yapıları oldukları saptanmıştır. Böylece bu sav kusurlarının yer aldığı söylemler edimbilimsel açıdan ve eleştirel bir bakışla incelenebilmektedir (Ilie 1994: 155). Bu bağlamda, temel işlevi bilgi ya da yanıt almak olan soru-yanıt yapıları da bir karşılıklı-konuşma söyleminde bilinçli olarak kusurlu hale getirilmiş yapılar olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bilgi ya da yanıt almanın dışında, bir sav yapısı olarak kullanılan ve bir hedefe ulaşmak için bilinçli olarak 'kusurlu sav yapısı' biçimine dönüşen soru- yanıt yapıları da, böylelikle, edimbilimsel bir açıdan ve eleştirel bir bakışla çözümlenebilmekte ve yorumlanabilmektedir.

Bundan sonraki bölümde konuşmacının hedefine ulaşması için bilinçli olarak oluşturduğu ve ikna diyaloğunun kurallarını ihlal ederek karşılıklı-konuşmanın hedeflerini saptıran temel sav kusurları tanımlanacak ve soru-yanıt yapılarının bu kusurları nasıl sergiledikleri örneklerle incelenecektir.

2.2.1.4. Temel savlama kusurları

Bir savlamayı kusurlu hale getiren savlama kusurları mantıksal çıkarım hatalarından oluşan kusurlardır. Walton, ikna diyaloğunun yapısını bozan ve hedeflerini engelleyen kusur yapılarını ortaya çıkış biçimlerine ve sergiledikleri kusurlu davranışa göre tanımlamış ve daha sonra bu kusur yapılarını sınıflandırmıştır. Bu bölümde incelenecek olan savlama kusurları, Walton tarafından temel savlama kusurları olarak tanımlanan *duygu yönelimi kusurları (popülerlik kanıtı kusuru , merhamet kanıtı kusuru, baston kanıtı kusuru, kişilik kanıtı kusuru), bilmezlik kanıtı kusuru* ve *bileşik soru kusurlarıdır* (Walton 1989a: 19, 1989b: 12). Bu temel kusur yapılarını şu şekilde özetleyebiliriz:

1. duygu yönelimi kusurları	**2.** bilmezlik kanıtı kusuru	**3.** bileşik soru kusuru
a. popülerlik kanıtı kusuru **b.** merhamet kanıtı kusuru **c.** baston kanıtı kusuru **d.** kişilik kanıtı kusuru		

Duygu yönelimi kusurları yanlış ilişkilendirmeden kaynaklanır. Savlamada duygunun kullanılması aslında yanlış ya da kusurlu bir davranış değildir. Ancak duygunun yanlış ve kötüye kullanılması bir savlamayı kusurlu hale getirir. Herhangi bir duygu etkileşimi konuşmacı ve dinleyicileri arasında kişisel bir bağ kurabilir ve bu da 'normal' olarak değerlendirilebilir. Ancak, duygu etkileşimi ilke olarak bir yanlışlık olmamasına rağmen, bu etkileşim bazen doğru soru sormayı ya da uygun yanıt vermeyi engelleyen bir kusuru tetikleyebilir ya da bir savlamayı uygun biçimde desteklemeye engel olabilir (Walton 1989a: 82).

(1) F. Altaylı: Bunun avantajı ne olacak Türk-Amerikan ilişkilerinde?

A. Gül: Baştan en sıkıntılı günlerinde Türk- Amerikan ilişkileri iyi olmuş şimdi niye olmasın. Sıkıntıyı çekmişiz biz Sovyetler döneminde, soğuk savaşın olduğu dönemde bütün Avrupa'yı biz adeta korumuşuz, bütün Avrupa'yı NATO'nun buradaki kanadını muhafaza ederek onların güvenliğini sağlamışız, milli gelirimizden önemli bir kısmı savunma harcamalarına harcamışız bütün bunlar sadece Türkiye kendisi için yapmamış, serbest dünya için de yapmış. O sıkıntılı günlerde Türkiye bu fedakarlıkları yapacak şimdi her şey bitip yeni bir dünyada Türkiye bu yeni dostluktan faydalanmayacak, bu haksızlık değil mi? Bir süper ülke ABD; onunla dost olmak, iyi geçinmek karşılıklı çıkar esasına dayalı olarak iyi geçinmek herhalde iyi bir şey olsa gerek. Türk –Amerikan ilişkilerinin ne kadar iyi olursa karşılıklı çıkarımız olduğunu düşüncesindeydim. (Teke Tek 28. 07. 2003)

(1)'deki örnekte katılımcı Gül, 'Türkiye yaptığı fedakarlıkların karşılığını almalı, yeni dostluklardan faydalanmalı' savını desteklemek ve karşı tarafı bu savın doğruluğuna ikna etmek için altı çizili retorik soruyu sormaktadır. Ancak bu altı çizili soruda katılımcı, Türkiye'nin bir haksızlığa uğrayacağı düşüncesini ifade etmekte ve bu durumu acınacak, kötü bir durum olarak göstermektedir. Bu katılımcı, savını desteklerken asıl tartışma konusu olan 'Türkiye yaptığı ferdakarlıkların karşılığını almalı' savından uzaklaştığı ve karşı tarafı etkilemekde acıma duygusunu kullandığı için *merhamet kanıtı* kusuru işlemiş ve karşılıklı-konuşmanın hedeflerini

engellemiştir. *Merhamet kanıtı* kusuru, bir katılımcının savını desteklemek için acındırma, merhamet uyandırma gibi duygulara yöneldiğinde ortaya çıkan duygu yönelimi kusurudur (Bu kusur, bir sonraki bölümde ayrıntılı bir biçimde incelenecektir).

(2) F. Altaylı: Türkiye'nin siyasi çıkarlarına uygun mudur diye bakacağız dediniz. Bunun bir de yurt içi siyasi faturası var. orada bir tek Türk askerinin başına bir şey gelse bunun Türkiye içinde çok ciddi bir siyasi faturası olacak. Partiniz bu siyasi faturayı ödemeye hazır mı? Amerika ile ilişkileri düzeltme, etkin güç olabilme uğruna bu bedeli ödemek niyetinde misiniz? (Teke Tek 28. 07. 2003)

(2) 'deki örnekte ise katılımcı, sorduğu altı çizili iki bilgi sorusunda da açık bir biçimde zararlı ve istenmeyen sonuçlardan söz etmekte ve karşı tarafa kendi savını kabul ettirmek için bir anlamda tehdit savurmaktadır. Bu katılımcı, sorularında 'Aldığınız kararlar yanlıştı ve eğer bu kararları eylemleştirirseniz ağır bir bedel ödersiniz' iletisini göndermektedir. Bu nedenle, bu katılımcı tehdit ederek karşı tarafın hedeflerini engellemekte ve altı çizili sorularında *baston kanıtı* kusuru işlemektedir. *Baston kanıtı* kusuru, bir katılımcının savını desteklemek için kötü sonuçlardan söz ederek karşı taraftaki katılımcıyı tehdit ettiği durumda ortaya çıkan bir duygu yönelimi kusurudur. (Bu kusur yapısı, bir sonraki bölümde daha ayrıntılı bir biçimde incelenecektir).

Duygu yöneliminin yanlış olarak kullanılmasıyla oluşan savlama kusurları *popülerlik kanıtı kusuru , merhamet kanıtı kusuru, baston kanıtı kusuru, kişilik kanıtı kusuru* olmak üzere dört temel biçimi içermektedir (Walton 1989a: 82). Bundan sonraki bölümde öncelikle duygu yönelimi kusurları, daha sonra da *bilmezlik kanıtı kusuru* ve *bileşik soru kusuru* ele alınacaktır.

2.2.1.4.1. *Popülerlik kanıtı kusuru*

Popülerlik kanıtı savlaması, kişilere yapılan savlama ya da halka hitap etme olarak açıklanabilir. Bu savlama, belli bir sonucu desteklemek için populist duyarlılığa yönelmedir. Walton'a göre bu savlama, mantıksal savlama yerine kitlesel duygu yönelimini kullanmaya eğilimli olduğunda bir kusur olmaktadır (Walton 1989a: 84). *Popülerlik kanıtı* savlamasının iki önemli özelliği vardır. Öncelikle bu savlama, savlamanın geçerliliği ile popülerliği arasında doğrudan bir

ilişki olduğunu varsayar. İkinci olarak, bu savlamada nesnel savlama boyutundan daha öznel ve daha kişisel çıkara yönelik bir boyuta geçiş vardır. Bu geçişte belli bir gruba yönelme, dolayısıyla bu gruba ait olmayanları dışlama söz konusudur. Bu savlamada genellikle kullanılan iki çıkarsama biçimi vardır (Walton 1989a: 89):

1. Herkes A'nın doğru olduğunu kabul eder.
   Bu yüzden, A doğrudur.
2. Hiç kimse A'nın doğru olduğunu kabul etmez.
   Bu yüzden, A yanlıştır.

(3) Şimdi, bütün Avrupa'da birbiri ardına tüm Sosyalist dominolar yıkıldı. İngiltere'nin sorunlarının yanıtının, herkesin kayıtsızlığa terk ettiği şeylere geri dönmek olduğuna kim inanır? (Ilie 1994:162)

Bu savlamayı,

> Sosyalizm, tüm Avrupa'da terk edildiği için hiç kimse İngiltere'nin sorunlarının yanıtının, herkesin kayıtsızlığa terk ettiği şeylerde olduğuna inanamaz

biçiminde açımlayabiliriz. (3) 'deki konuşmacı, sosyalist yönetimlerin dünyanın her yerinde başarısız olduğunu ve devrildiğini; bu yüzden de her yerde başarısız olmuş bir yönetim biçiminin, yani sosyalizmin İngiltere'nin sorunlarına çözüm olamayacak bir yol olduğunu savunmaktadır. Bu konuşmacı savlamasında 'İngiltere için sosyalizm iyi bir yol değildir' savını desteklemek için popülist duyarlılığa yönelmiş ve kitlesel duygu yönelimi stratejisini kullanmıştır. Konuşmacı savını 'Hiç kimse sosyalizmin doğru olduğunu kabul etmiyor. O zaman sosyalizm yanlıştır' şeklinde ortaya koymuş ve böylelikle sosyalizmin doğru olduğunu kabul edenleri dışlayarak kabul etmeyenleri kendi grubuna dahil etmiştir. Böylelikle bu savlamanın geçerliliğini popüler olma derecesi ile ölçmüş ve kusur sayılabilecek bir savlama gerçekleştirmiştir (Walton 1989a: 84).

(4) F. Altaylı: Gerek siz gerek sayın Erdoğan, Musevi lobisi ile İsrail devlet adamları ile yakın bir ilişki içindesiniz. Bu neden?

A. Gül: Amerika'da Yahudi lobisi Türkiye'nin geleneksel olarak dünya Yahudilerine kucak açmasından dolayı büyük bir sempati vardır. Türkiye'den bir devlet adamı gittiğinde eğer ABD ile ilişkilerini etkin hale getirmek istiyorsa böyle bir lobiden muhakkak ki faydalanmak isteyecektir. Türkiye'ye orada daima destek vermişlerdir. Neden böyle bir lobiye önem vermesin? ABD söz konusu olduğunda Yahudi lobisini kimse göz ardı etmemiştir. (Teke Tek 28. 07. 2003)

(4)'de program katılımcısı, 'ABD'deki Yahudiler şimdiye kadar Türkiye'ye destek vermişlerdir. O zaman böyle bir lobiye de destek vermemeleri için bir neden yoktur' fikrini savunmakta ve bu düşüncesini altı çizili retorik soruyla dile getirmektedir. Ancak 'Türkiye'ye orada daima destek vermişlerdir' ve 'ABD sözkonusu olduğunda Yahudi lobisini kimse göz ardı etmemiştir' ifadelerinde görüldüğü gibi bu katılımcı kendi savını desteklemek için daha önceden yapılan ve herkesçe doğru kabul edilmiş durumlara kanıt olarak başvurmuş, diğer bir deyişle, popüler olan bu olgulara başvurmuş ve savının doğruluğunu popüler olması ile ilişkilendirmiştir. 'Şimdiye kadar hiç kimse Yahudi lobisini göz ardı etmemiştir' ve 'Türkiye'ye orada daima destek vermişlerdir' gibi dış kaynaklı ve popüler olan kanıtlara yönelerek 'O zaman benim yaptığım doğrudur' sonucuna varmıştır. Böylelikle yanlış bir sonuç çıkarma yoluna gitmiş ve p*opülerlik kanıtı* kusuru işlemiştir. Bu savlama kusuru, Walton'ın 7 numaralı 'Katılımcının savını destekleyemeyen dış kaynaklı kanıtlara yönelmesi itiraz konusu olabilir' kuralını ihlal etmektedir. Çünkü bu savlama kusurunu sergileyen katılımcı, savını kanıtlamak için dış kaynaklı ve popüler olan kanıtlara yönelmektedir. Böylelikle p*opülerlik kanıtı* kusuruna neden olmaktadır.

2.2.1.4.2. *Merhamet kanıtı kusuru*

Merhamet kanıtı savlaması ya da, diğer bir deyişle, *acıma ya da empati yaklaşımı* bazen mantıklı bir savlama olarak algılanabilen bir tür duygu yönelimidir. Aslında merhamet, bazı durumlarda son derece meşru ve insancıl bir tepkidir, dolayısıyla acıma duygusu da bir davranışa mantıklı ve akıllıca düzenlenmiş bir temel oluşturabilir. Bu duygusal yaklaşımı kusurlu yapan bir sonucu desteklemesi için öne sürülmesi gereken bağıntıyı ya da kanıyı şaşırtmaca olarak kullanabilmesidir. Yani, bu savlama karşı tarafın acıma ve merhamet duygularıyla oynayarak baskı uygulamak için kullanıldığında 'kusur' haline gelebilmektedir (Walton 1989a: 101).

(5) M. Heseltine:.....Emekli insanların bozuk asansörlerde, karanlık merdiven boşluklarında, çöple dolu bahçelerde risk alarak bulunduklarında, saldırıya uğrayacakları korkusuyla ya da çürüyen evlerini, kendileri dışarıdayken yıkılacağı korkusuyla terk edemedikleri toplumlarda hangi ahlaktan söz edilebilir? (Ilie 1994:164)

Bu örnekte katılımcı, toplumdaki etik kurallardan söz ederken konuyu yaşlı insanların acınacak durumda olmalarına, çaresizliklerine doğru yönlendirmektedir. İleri sürdüğü savını savunmak için diğer katılımcıların duygularını sömürerek onları ikna etmeye çalışmaktadır; dolayısıyla da bu savlamasını, diğer katılımcıların duygularına yönelerek güvence altına almaya çalışmış ve *merhamet kanıtı* kusuru işlemiştir.

(6) M. Bereket: Son olarak, bugünkü MGK'dan ne tür bir karar çıkmasını bekliyorsunuz?
M. Soysal: Asker tarafının açıkça bunu artık atanmışlar, bilmem seçilmişler tartışmasına girmeden asker mi ağır basacak, siviller mi ağır basacak gibi bir tartışmaya girmemeli. Açıkça bu dava benim döktüğüm kanlar dolayısıyla sağlanmış olan bir durumun davası değil midir? Bu dava Türkiye'nin jeopolitik çıkarlarının davası değil midir? (*Anahtar 05.04.2004)

(6)'daki program sunucusu Bereket, diğer katılımcı Soysal'a bir bilgi sorusu yöneltmektedir. Bu soruya yanıt olarak Soysal altı çizili iki retorik soruyla karşılık vermektedir. Ancak Soysal, MGK ile ilgili düşüncesini örtükleştirmek için, altı çizili sorularla vermiş olduğu yanıtlarında, program sunucusunun sorduğu 'sorudan uzaklaşmakta, konuyu 'benim davam, ben bu davanın uğruna kanlar döktüm' ifadeleriyle duygusal bir boyuta taşımakta ve bir anlamda acıma, merhamet dileme durumu yaratmaktadır. Tartışılan konudan bu şekilde uzaklaştığı için *merhamet kanıtı* kusuru sergileyerek, karşılıklı-konuşmanın hedefine ulaşmasını engellemektedir. Bu savlamayı gerçekleştiren katılımcı, asıl tartışılan konu olan 'MGK'dan çıkacak karar' konusundan uzaklaşarak konuyu 'Bu dava benim uğruna kan döktüğüm davadır, bu dava Türkiye'nin davasıdır.' konusuna yönlendirerek dolaylı olarak gündem değişikliği yarattığından Walton'ın 2. kuralı olan 'Gündem değişikliğine yönelik izinsiz girişimler yasaktır' kuralını ihlal etmektedir. Bu kusurun ortaya çıkması ile tartışma konusu farklı bir yöne çekilerek karşılıklı-konuşmanın ideal ve kurallara uygun biçimde sürdürülmesini engellemektedir. Çünkü böyle bir savlamayı gerçekleştiren katılımcı, merhamet ve acıma duygularını önceleyen konuşmalar yaparak, tartışılan konudan uzaklaşılmasına neden olmaktadır; dolayısıyla da bir savlama kusuru olan *merhamet kanıtı* kusuru işlemektedir.

2.2.1.4.3. *Baston kanıtı kusuru*

Baston kanıtı savlaması, bir sonucu kabul etmeye yol açmak amacıyla yaratılmış tehdit, güç ya da korku olarak tanımlanan bir savlamadır. İlke olarak, bir davranışın sonuçlarına işaret etmek, dikkat çekmeye çalışmak yanlış değildir. Ancak, eğer bir tartışmacı bir davranışın doğruluğunun ya da bir iddianın gerçekliğinin kabul edilmesi için istenmeyen bazı sonuçlar öne sürerek karşı tarafı tehdit ediyorsa, o zaman bu tartışmacı kusurlu bir davranış sergilemekten suçlu konuma düşer. Bir karşılıklı-konuşmada her iki taraftaki katılımcılar, savlamayı temel almış bir sonucu kabul etmek ya da ona karşı olmak konusunda karar verme özgürlüğüne sahip olmalıdır. Zararlı, istenmeyen sonuçların altını çizen ürkütücü bir davranış, karşı tarafı bu özgürlüğünden ve hakkından mahrum edeceği için bir kusur olarak kabul edilmektedir (Walton 1989a: 93; Walton 1992 den aktaran Ilie 1994: 165):

> (7) J. Major: Geçmişte İngiliz halkının mülk sahibi olmasına engel olmak istediler. 1980'lerde bu hakkı kazananlar bunu asla unutmamalıdır. Sakın ola evinizi, senetlerinizi, emekli maaşınızı zamanında sizleri engellemeye çalışan bu insanlara emanet etmeyiniz. Bu salonda bunu kim yapar? (Ilie 1994:165)

Bu örnekteki konuşmacı kendi savının doğruluğunun kabul edilmesi için 'Hiç kimse o günleri unutmamalı' diyerek, istenmeyen bir sonucun olasılığından söz etmekte ve karşı tarafa geçmişte olan kötü olayları hatırlatarak ürkütücü bir tablo çizmektedir. Böylelikle konunun akışını değiştirerek, 'Bu acı olaylar tekrar başınıza gelebilir' diyerek istenmeyen sonuçlardan söz etmekte ve karşı tarafı bir anlamda bu kötü sonuçlara maruz kalma olasılığı ile tehdit etmektedir. Böylelikle kabul etmediği bir önermeyi kendisine göre doğru saydığı bir kanıtı kullanarak karşı tarafı iknaya çalışmaktadır. Bundan dolayı *baston kanıtı* kusuru örneği sergilemektedir.

> (8) F. Altaylı: Türk halkı sordu neden 11 tane en güvendiğim insan silah bile çekmeden teslim oldu? Şimdi bunu herkesin analiz etmesini bekleyemezsiniz. Orada teslim olan subaylar daha büyük bir yük aldılar çünkü çatışmak onların yaşam tarzı ama çatışmadan durmak yaşam tarzları değil belki bireysel güdüleri ile hareket etselerdi beraberlerinde 100 tane de Amerikalıyı alır, götürürlerdi. TSK dünyanın en disiplinli silahlı kuvvetlerinden bir tanesidir ,' öl derse' ölecektir, 'teslim ol' derse teslim olacaktır, 'ateş etme' derse etmeyecektir. Bu anlamda yüzbaşı doğru yapmıştır ancak bunun halk

üzerindeki moral kırıcı etkisi bu önemlidir. Benim bildiğim Türk Silahlı Kuvvetleri bunun intikamını bir yerde muhakkak alır, öyle değil mi binbaşım? (Teke Tek 21.07.2003)

(8)'deki katılımcı ileri sürdüğü savını desteklemek için konuşmasının sonunda altı çizili bilgi seçici soruyu sormuştur. Ancak bu soruda katılımcı, karşı tarafı kendi savının doğruluğuna ikna etmek için, istenmeyen sonuçlardan söz etmekte ve dolaylı olarak karşı tarafı tehdit etmektedir. Bu şekilde, ikna diyaloğu içinde ideal ve kurallara uygun bir şekilde karşı tarafı ikna yolundan uzaklaştığı için kusurlu bir davranış sergilemektedir. Oldukça saldırgan bir soru örneği olan bu savlama kusuru Walton'ın 2. kuralı olan 'Gündem değişikliğine yönelik izinsiz girişimler yasaktır' kuralını ve 6. kuralı olan 'Karşı tarafın kabul etmediği önermelerin içsel kanıt yoluyla kullanılması ve iknaya gidilmesi yasaktır' kuralını ihlal ettiğinden *baston kanıtı* kusuru işlemiş olmaktadır. Böylelikle katılımcı, bilinçli olarak işlediği bu sav kusuru ile karşı tarafın savını sunmasını tehditle engellemiş ve karşılıklı-konuşmanın ideal ve kurallara uygun yapısını bozmuştur. Çünkü böyle bir savlama yapısı, karşı tarafı tehdit ettiği için *baston kanıtı* kusuruna neden olmaktadır.

2.2.1.4.4. *Kişilik kanıtı kusuru*

Kişilik kanıtı savlaması karşı tarafın savının doğru olmadığını göstermek için karşı tarafa kişisel saldırıda bulunan bir savlamadır. Bu savlama biçiminde savlamanın kendisinden çok savlayan kişi eleştirilir. Diğer tüm savlamalar gibi bu savlama da her zaman kusurlu olmayabilir. Bazı durumlarda kişinin güvenilirliği ya da kişinin yaptıklarının yeterli ve güvenilir olması meşru ve konuyla ilintili olabilir. Walton, bunu bir örnekle açıklar: bir politik kampanya söylemi içinde yer alan savlamalarda adayın kişiliği, onun dinleyici önündeki güvenilir olma derecesinin belirlenmesinde önemli bir etmendir (Walton 1989a: 134; Walton 1992 den aktaran Ilie 1994: 167). Ancak bu savlama, konuyla ilintili olmadığında ve savlamanın hedefinin çok dışına çıktığı durumlarda bir kusur sayılır (Walton 1989a: 21). *Kişilik kanıtı* kusuru üç aşamada oluşur. İlk olarak, bir kişinin karşı taraftaki kişiyi yetersiz ya da güvenilmez olarak tanımlaması; ikinci olarak, karşı tarafın hareketlerine ve güdülerine kuşku yüklemesi; son olarak da , karşı tarafın dile getirdiği ilkeleriyle gerçekte yaptıkları arasında bir tutarsızlık olduğuna işaret etmesidir:

(9) A. Gül: Daha da olumlu söyleyelim ben. Biz bütün bunları yapıyoruz. Bütün bunları yapıyoruz. Yani Kopenhag kriterlerini siyasi kriterleri köklü reformları yapıyoruz. Herhangi bir bahane yok. Ben zaten Avrupa Birliği'nin bir bahane bulma çabası içinde olacağını hiç düşünmüyorum. Çünkü onlar da gerçekten çok destekliyorlar, arzu ediyorlar. Farkındalar ki Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne çok şey katacağının. Bu süreçleri hızlandırırsak çözüme katkımız olur. Niçin katkımız olur orada bir güvenlik meselesi var. İnsanlar geleceğinden emin olmak istiyorlar. Hepimiz bir evin içersine girersek o zaman bazı kaygılar çok daha çabuk kaybolur.

Y. Çongar: Şantaj değil mi bu? Siz bir yerde şantaj yapmış olmuyor musunuz Avrupa'ya? (Manşet 28.07.2003 CNN Türk)

Bu örnekte program katılımcısı Gül, kendi savlarını karşı tarafa sunmakta ve desteklemektedir. Ancak karşı taraftaki katılımcı Çongar, altı çizili sorular ile, bu katılımcının hareketlerine ve güdülerine kuşku yüklemeye çalışmaktadır. Gül'ün davranışlarını 'şantaj' olarak yorumlayarak kişisel bir saldırıda bulunmaktadır. Karşı taraftaki katılımcının savını desteklemesine kişisel bir saldırıda bulunarak engel olduğu için Çongar *kişilik kanıtı* kusuru sergilemektedir.

(10) J. Major: İşçi sınıfı, Batı, Sovyet diktatörler tarafından bir askeri oluşumla karşı karşıya kaldığı birzamanda, kendisini silahlanma karşıtı olarak ilan eden bir adam tarafından yönetiliyor. Şu mantıksız soru sorulmalı- Bu adam, İngiltere'nin savunmasından sorumlu olmaya layık ya da muktedir mi? (Ilie 1994:167)

Bu örnekte konuşmacı karşı taraftaki katılımcıya duyurduğu ilkeleriyle gerçekte yaptıkları arasında bir tutarsızlık olduğuna işaret ederek, kişisel saldırının 3. aşamasında gerçekleşen bir saldırıda bulunmaktadır. Konuşmacı 'eğer O (karşı taraftaki katılımcı), geçmişte kendini bir silahsızlanma karşıtı olarak nitelendiriyor ve böyle olmakla gurur duyuyorsa, şimdi bu kişinin İngiltere'nin çıkarlarını koruyacağını düşünemeyiz' diyerek karşı taraftaki katılımcının geçmişte yaptıkları ile şu andaki konumunun çelişkili olduğunu vurgulamakta ve saldırıda bulunmaktadır. Bu katılımcı, tartışmayı asıl tartışma konusu olan 'işçi sınıfından' uzaklaştırarak karşı taraftaki katılımcının kişiliğine yönlendirmektedir. Kendi savının doğruluğunu kabul ettirmek için, bu şekilde konu dışına çıkarak karşı taraftaki katılımcının kişiliğine saldırıda bulunduğu için bu katılımcı *kişilik kanıtı* kusuru işlemektedir. Bu savlama kusuru bir konuşmadan diğerine uygunsuz, hatalı geçişten kaynaklanan bir kusur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle *kişilik kanıtı* savlaması, bir kusur olarak,

Walton'ın 1. kuralı olan 'Bir karşılıklı-konuşma türünden diğer bir karşılıklı-konuşma türüne izinsiz geçiş yasaktır' kuralını ve 8. kuralı olan 'Yanlış savı sunma, kanıtlanacak konudan uzaklaşma ya da karşılıklı-konuşmada yanlış soruya yanıt verme, ilişkilendirme kusurları içerisinde yer alır' kuralını ihlal etmiştir; çünkü ikna diyaloğu içinde yer alan katılımcılardan biri karşı tarafa kişisel saldırıda bulunmuş, dolayısıyla bu katılımcının kendini ifade etme hakkını engellemiş ve tartışmanın ideal ve kurallara uygun akışını bozmuştur. Böylelikle bu katılımcı *kişilik kanıtı* kusuruna neden olmuştur.

Bu bölümde temel savlama kusurularından olan duygu yönelimi kusurları tanımlanmıştır. Bundan sonraki bölümde, diğer savlama kusurları olan *bilmezlik kanıtı kusuru* ve *bileşik soru kusuru* tartışılacaktır.

2.2.1.4.5. *Bilmezlik kanıtı kusuru*

Bilmezlik kanıtı savlaması, duygu yönelimi kusurları dışında kalan ve onlardan farklı olarak bir duygu yönelimi ya da yanlış kullanımının söz konusu olmadığı bir savlama kusurudur. Bu kusur bilgi eksikliğinden kaynaklanan bir kusurdur. Bir karşılıklı-konuşmadaki bir soruya, sorulan kişi tarafından uygun yanıtın verilmesi gerekir. Ancak yanıtlayan her zaman doğru ve bilgi verici olan yanıtı bilmiyor olabilir. Bu durumda yanıtlayan, sorulmuş olan soruyu 'Bilmiyorum' ya da 'Hiç bir fikrim yok' biçiminde yanıtlamak zorunda kalabilir. İşte, *bilmezlik kanıtı* kusuru, yanıtlayanın uygun yanıtı bilmediği bir durumda yanıt vermesi gerekliliğinden ortaya çıkan bir savlama kusurudur (Walton 1989a: 43). *Bilmezlik kanıtı* kusuru iki şekilde karşımıza çıkabilir:

1. A önermesinin doğru olduğu bilinmiyor; bu yüzden A yanlıştır.
2. A önermesinin yanlış olduğu bilinmiyor; bu yüzden A doğrudur.

(11) Mert: Neden o işi almayı bu kadar çok istiyorsun?
Özgül: Neden istemeyeyim ki?

Bu örnekte Mert, karşı taraftaki katılımcı olan Özgül'e bilgi seçici bir soru yönlendirerek 'bu işi almak istemesinin nedenini' açıklamasını istemektedir. Ancak Özgül bu soruya, istenen bilgiyi ve kanıtı sunacak doğru ve bilgi verici yanıtı

veremediğinden, altı çizili bir başka bilgi seçici soruyla, yanıt verme zorunluluğunu karşı taraftaki katılımcıya yüklemektedir. Kanıtlaması istenen savını kanıtlamadan ve bu kanıtlama zorunluluğunu karşı tarafa yönlendirdiğinden, bu katılımcı *bilmezlik kanıtı* kusuru sergilemektedir.

(12) Eliot: Hayaletlerin olmadığını nereden biliyorsun?
Zelda: Hayaletlerin olduğunu şimdiye kadar hiç kimse kanıtlamamış, değil mi?
(Walton 1989a : 43)

Bu örnekte Eliot'ın sorusunu yanıtlayan Zelda, sorulan sorunun yanıtını bilmemekte, ancak altı çizili retorik soruyu sorarak, kanıtlama zorunluluğunu karşı tarafa yönlendirmektedir. Diğer bir deyişle, sorulan bir soruya yanıt olarak bir başka soru ile karşılık vermektedir. Ancak ikinci soruyu soran katılımcı,bu örnekte Zelda, öncelikle kendisine yönlendirilen ilk soruya yanıt vermek zorundadır. Yanıtlamama gerekçesi olarak da, kendi savına karşıt olan savın kanıtlanmamış olmasını göstermektedir. Kendisine yönlendirilen 'hayaletlerin olmadığına neden inandığı' sorusuna ikna edici bir kanıt sunması gerekirken, kanıt olarak kendi savının karşıtı olan 'hayaletlerin olduğu' biçimindeki kanıtlanmamış bir sav ileri sürmektedir. Diğer bir deyişle, kanıtlayamadığı savın doğruluğunu, kanıtlanmamış olan karşı savın varlığı ile açıklamaya çalışmaktadır. Böylelikle kanıtlama zorunluluğunu kendi üzerinden atarak *bilmezlik kanıtı* kusuru işlemektedir. Bu savlama kusuru Walton'ın, 5. kuralı olan 'Bir katılımcının kendi savını kanıtlama zorunluluğunu karşı tarafa yüklemesi ya da kurallara aykırı olarak değiştirmesi yasaktır' kuralını, 8. kuralı olan 'Yanlış tezi sunma, kanıtlanacak konudan uzaklaşma ya da karşılıklı-konuşmada yanlış soruya yanıt verme, yanlış ilişkilendirme kusurları içerisinde yer alır' kuralını ve 10. kuralı olan 'Sorulara uygun bir şekilde yanıt vermemek ya da kaçamak yanıtlar vermek yasaktır' kuralını ihlal etmektedir. Bunun yanısıra, bu savlamanın, katılımcının konuyu kendi uygun gördüğü zamanda ve kendi uygun gördüğü çıkarsama ile sonlandırmak istemesine olanak verdiği için 12. kural olan 'Bir katılımcı, uzlaşma ya da karşılıklı-konuşmanın amacının gerçekleştirilmesi durumlarının dışında konuşmayı tam olarak olgunlaşmadan bir kapanışa zorlayamaz' kuralını da ihlal ettiğini söyleyebiliriz. Tüm bu kurallara uymadığından bu tür bir savlama *bilmezlik kanıtı* kusuru sergilemekte ve karşılıklı-konuşmanın ideal ve kurallara uygun akışını engellemektedir.

2.2.1.4.6. *Bileşik soru* kusuru

Duygu kusurları dışında Walton'ın özel bir alan olarak ele aldığı ve soru kusurları arasında önemli bir alanı oluşturan bir başka sorgulama kusuru da *bileşik soru* kusurudur. Walton, bu kusuru *bileşik soru kusuru* ya da *birden fazla soru kusuru* diye adlandırır (Walton 1989a: 19). Bileşik soru kusuru, herhangi bir sorunun fazlaca saldırgan bir üslupla sorulduğu durumlarda bir savlama kusuru olarak ortaya çıkar. Böyle bir soruda iç içe geçmiş birden fazla soru bulunmaktadır ve soruyu soran kişi henüz sorulmamış olan ilk sorunun yanıtını peşinen kabul etmiş durumdadır. Bu soru kusurunu tanımlarken kullanılan en yaygın örnek 'Eşinizi dövmeyi bıraktınız mı?' sorusudur. Bu soruya 'Evet' ya da 'Hayır' olarak verilen her doğrudan yanıt sorulmamış olan 'Eşinizi hiç dövdünüz mü?' sorusunun yanıtının olumlu olduğunu peşinen kabul eder. Yanıtlayan da, olumlu ya da olumsuz vereceği her yanıtta bunun doğruluğunu peşinen kabullenmiş olur. Ancak Walton, bu tür soruların her zaman kusur sayılamayacağının da altını çizer. Bu sorunun, eşini dövdüğünü daha önceden ifade etmiş olan birisine yöneltildiğinde geçerli bir soru olabileceğini belirtir. Dolayısıyla tüm soru-yanıt yapılarında olduğu gibi bu tür soru-yanıt yapılarının incelenmesinde de sorunun verili durum içinde değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Walton 1989a:19):

(13) M. Howard: Neil Kinnock, İngiliz halkını yanlış yönlendirmeyi ne zaman bırakacak?
(Ilie 1994:168)

Bu örnekte, soruyu soran katılımcı Howard, 'Neil Kinnock İngiliz halkını bir süredir yanlış yönlendirmektedir' savını peşinen doğru kabul etmekte ve dinleyiciyi de bu şekilde yönlendirerek yeni bir sav olan 'Neil Kinnock İngiliz halkını yanlış yönlendirmeye ne zaman son verecek?' savını ortaya atmaktadır. Ancak kanıtlanmamış bir sav barındırdığı için bu soru bileşik soru kusuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

(14) F. Altaylı: O zaman biz Türkiye-Ameriken ilişkilerinde Yahudi lobisinden faydalandığımız için İsrail ile paralel olmak zorunda mıyız?
A.Gül: Hayır. Ortadoğu'da doğru şeyler olsun diye Türkiye elinden geleni yapmak zorunda. Amerika'daki Yahudiler, İsrail ile çok yakın ilişki içinde dolayısı ile onu çok yakın takip ederler. Çok ilgilenirler. Türkiye'nin çok geleneksel olarak bütün Arap dünyası ile ve Filistin ile önemli ilgisi var. O açıdan bu avantajları

değerlendirerek kalıcı bir barışı sağlamakta Türkiye etkin olabilir. Bizde çok aktif olmaya gayret ediyoruz. (Teke Tek 28.07.2003)

(14)'deki program sunucusu Altaylı sorusunda, altı çizili olan varsayımın doğruluğunu kabul ederek soruya eklemektedir. Altaylı, soruyu yönlendirdiği katılımcıya, ilk soru olan 'Yahudi lobisinden faydalandık mı?' sorusunu, sorulmuş ve kabul edilmiş gibi göstererek kullanmakta ve asıl soru olan ikinci soruya eklemektedir. Bu anlamda karşı taraftaki katılımcı, hiç sorulmamış olan ilk soruya 'Evet' yanıtı vermiş kabul edilmektedir. Bu durum, sorunun yönlendirildiği katılımcı için tuzak niteliğinde olduğundan tehlikeli bir sorudur. Bu soruyu soran katılımcı karşı tarafı, hiç sorulmamış olan ilk soruyu peşinen kabul etmek durumunda bıraktığından bileşik soru kusuru sergilemekte ve karşılıklı-konuşmanın hedefini ulaşmasını engellemektedir. Fazlaca saldırgan bir sorgulama stratejisine dayanan bu tür soruların, ikna diyaloğunun 5. kuralı olan 'Bir katılımcının kendi savını kanıtlama zorunluluğunu karşı tarafa yüklemesi ya da kurallara aykırı olarak değiştirmesi yasaktır' kuralını ve 6. kuralı olan 'Karşı tarafın kabul etmediği önermelerin içsel kanıt yoluyla kullanılması ve iknaya gidilmesi yasaktır' kuralını ihlal ettiği görülmektedir. Bu nedenle bu tür savlama yapıları, bir savlama kusuru olan *bileşik soru kusuru*na dönüşmektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, çalışmanın inceleme alanı olan ölçünlü ve ölçündışı sorular tanımlanarak temel farklılıkları belirlenmiştir. Ölçünlü ve ölçündışı soruların ayrıntılı tanımlarının verilmesi, bu çalışmada ele alınan kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi türlerinde yer alan soruların dağılımının belirlenmesi için gerekli görülmüştür. Çünkü bu çalışmada öncelikle karşılıklı-konuşma söylem türünün soru yapılarının dağılımında belirleyici olup olmadıklarının saptanması amaçlanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söyleminin özellikleri tartışılmış ve bu söylem türlerinin özelliklerini taşıdığı için veritabanı olarak elverişli bulunan tartışma programları ve *talk showlar* tanımlanmıştır. Bunun nedeni ise, tartışma programları ve *talk showlar*ın hangi tür karşılıklı-konuşma söylemi özellikleri sergilediklerini saptayabilmektir. Aynı bölümde daha sonra bu çalışmanın araştırma yöntemi olarak seçilen 'Eleştirel Savlama Çözümlemesi' (Walton 1989a, 1989b) yöntemi tanıtılmış ve bu çözümleme yönteminin temel aldığı ikna diyaloğunun kuralları açıklanmıştır.

İkna diyaloğunun ideal işleyişini sağlayan bu kurallar, aynı zamanda sav yapılarının geçerli ya da kusurlu olarak tanımlanabilmeleri için de gereklidir. Böylelikle, ikna diyaloğunda yer alan soru-yanıt yapılarının karşılıklı-konuşmanın hedefine ulaşmasını engelleyen yapılar olup olmadıkları; diğer bir deyişle, bu yapıların bir sav kusuru oluşturup oluşturmadıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. İkna diyaloğunun tanımlanmasından sonra ise, bu diyaloğun kurallarına uymayan ve kusurlu sav yapıları sergileyen, dolayısıyla da birer kusur olarak tanımlanan temel savlama kusurları incelenmiş ve soru-yanıt yapılarının , bu sav kusurularını sergileme biçimleri tartışılmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde öncelikle, ölçünlü ve ölçündışı soruların, kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söylemine örnek oluşturan tartışma programları ve *talk showlar*da görülme sıklıkları ve sergiledikleri savlayıcı yönelim biçimleri incelenecektir. Bu incelemenin amacı, karşılıklı-konuşma söyleminin kurumsal ya da yarı-kurumsal olmasına göre ölçünlü ve ölçündışı soruların, bu söylem türlerinde dağılımının farklılaşıp farklılaşmadığını; yani söylem türünün söylemde yer alan soru türlerinin kullanımında belirleyici olup olmadığını saptayabilmektir. İkinci olarak da, savlama yapısı olarak ele alınan ölçünlü ve ölçündışı sorular, kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söylem türünde, Eleştirel Savlama Çözümlemesi yöntemine göre çözümlenecek ve bu sorular 'geçerli sav yapıları' ya da 'kusurlu sav yapıları' olarak tanımlanacaktır. Buradaki amaç, ölçünlü ve ölçündışı soruların kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi örneklerinden hangisinde ikna diyaloğunun kurallarını ihlal eden kusur yapıları olarak kullanıldıklarını belirleyebilmek; dolayısıyla da kurumsal karşılıklı-konuşma söyleminin, yarı-kurumsal söyleme göre hedeflere ulaşma konusunda daha ısrarcı ve ikne etmeye çabalayıcı bir yapı sergilediği olgusuna dayanarak (Ilie 2001:211) sav kusurlu soru-yanıt yapılarının kurumsal söylemde yarı-kurumsal söyleme göre daha sıklıkla kullanılabileceği varsayımının doğruluğunu kanıtlayabilmektedir. Kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi örnekleri olan tartışma programları ve *talk show*ların Eleştirel Savlama Çözümlemesi yöntemine göre çözümlenmesinden elde edilen bulgular ve sonuçları bir sonraki bölümde açıklanacaktır.

NOTLAR

1. (*) işaretli olan örnekler veritabanına ait olmayan metinlerden alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Giriş

Çalışmanın önceki bölümlerinde ilk olarak, bu çalışmanın inceleme alanı olan ölçünlü ve ölçündışı sorular tanımlanmış ve farklılıkları belirlenmiştir. Bir sonraki aşamada ise, çalışmanın veritabanını oluşturan tartışma programları ve *talk show* programları kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söylem türü olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamaların amacı, çalışmanın veritabanını oluşturan bu program örneklerinde hangi soru türünün kullanımının daha baskın olduğunu belirlemek ve karşılıklı-konuşma söylem türü ile soru türlerinin doğrudan bir ilişki sergileyip sergilemediğini ortaya çıkarmaktır. Daha sonraki aşamada ise, soru-yanıt yapılarının birer sav kusuru olarak tanımlanabilmelerine olanak sağlayan ve bu çalışmanın araştırma yöntemi olarak seçilen Eleştirel Savlama Çözümleme yöntemi açıklanmış ve temel sav kusuru yapıları incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca soru-yanıt yapılarının temel sav kusurlarını sergileme biçimleri de tartışılmıştır. Bu tartışma, soru-yanıt yapılarının da farklı söylem türlerinde kusur sergileyebildiklerini göstermiş ve bir sonraki bölümde tartışılacak olan, söylem türü ile sav kusurlu soruların kullanım sıklığı arasında doğrudan bir ilişkinin olup olmadığının incelenmesine temel oluşturmuştur.

Bu çalışmanın temel savı, soru özellikleri ve söylem özellikleri bir arada ele alındığında, ölçünlü soruların sergiledikleri özellikler kurumsal karşılıklı-konuşma söyleminin özellikleri ile, ölçündışı soruların sergiledikleri özellikler de kurumsal olmayan karşılıklı-konuşma söyleminin özellikleri ile örtüşeceğinden ölçünlü soruların kurumsal söylemde, ölçündışı soruların da yarı-kurumsal söylemde daha sık kullanılacağıdır. Ayrıca bu çalışmada, kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi, yarı-kurumsala göre, hedeflerin gerçekleştirilmesi konusunda daha ısrarcı ve ikna etmeye çabalayıcı bir yapı sergilediği için kurumsal söylemde soru-yanıt yapılarının sav kusuru olarak kullanılma sıklıklarının yarı-kurumsal söyleme oranla daha yüksek olacağı varsayılmaktadır. Bu varsayımlara dayanarak, ilk önce, söylem türü ile soru türleri arasında doğrudan bir ilişki olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. İkinci olarak da, söylem türünün sav kusurlu soru kullanımında

belirleyici olup olmadığının saptanması amaçlanmıştır. Bu anlamda, bu bölümde öncelikle veritabanını oluşturan sözlü metinlerin çözümlemelerinin bulguları açıklanacak ve bu verilerden elde edilen bulguların çalışmanın varsayımlarını doğrulayıp doğrulamadığı ve kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söyleminde kullanılan ölçünlü ve ölçündışı soruların çözümlemelerinden elde edilen sayısal veriler tartışılacaktır. İkinci olarak, söylemin kurumsal ya da yarı-kurumsal olma özelliği ile savlama kusurlarının görülme sıklığı arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için Eleştirel Savlama Çözümlemesinden elde edilen bulgular sunulacak ve değerlendirilecektir. Bir sonraki aşamada ise, veritabanını oluşturan sözlü metinlerdeki kusur yapıları ile karşılıklı-konuşma söyleminin kurumsal ya da yarı-kurumsal olma özelliği arasındaki ilişki elde edilen bulgular ışığında tartışılacaktır.

3.2. Soru- yanıt yapıları ve söylem türleri

3.2.1. Ölçünlü ve ölçündışı soruların kurumsal ve yarı-kurumsal söylemde dağılımları

Bu çalışmanın temel savlarından biri, kurumsal ve yarı-kurumsal söylem olma özelliğinin söylemde yer alan sav kusurlu soruların kullanımında belirleyici olup olmadığını, diğer bir deyişle, söylem türü ile sav kusurlu soru arasında doğrudan bir ilişki olup olmadığını belirlemektir. Bu amaçla, ilk olarak, Türkçe kurumsal söylem örneği olarak seçilen tartışma programlarında ve yarı-kurumsal söylem örneği olarak seçilen *talk show* programlarında ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımı çözümlenmiştir. Daha sonra, bu soruların hangi söylem türünde birer sav kusuru olarak yer aldıkları belirlenmiştir.

İlk olarak veritabanındaki metinlerde ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımını inceleyelim. Daha önce de belirtildiği gibi, veritabanını oluşturan metinler *talk show* programları ve tartışma programlarıdır. Bu program metinlerinde kullanılan tüm sorular, ölçünlü ve ölçündışı olarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırmada yer alan ölçünlü sorular, bilgi seçici ve yanıt seçici sorulardır. Ölçündışı sorular ise, retorik, açıklayıcı ve yansımalı sorulardır. Ölçünlü sorular, önceki bölümlerde tartışıldığı gibi, sorulan soru ve verilen yanıt bakımından her durumda aynılık gösteren, katılımcılara, çevreye ve zamana göre farklılık göstermeyen sorulardır. Bu soruların

iki alt türünü oluşturan sorular ise bilgi seçici sorular ve yanıt seçici sorulardır. Bilgi seçici sorular, sorulan kişiden belli bir bilgi isteyen sorulardır (Ilie 1994: 73):

(1) Y. Çongar: Amerika bu durumu engelleyecek mi?
A. Gül: Evet kesinlikle. (Manşet 28.07.2003 CNN Türk)

Bu örnekte Çongar, bir durum hakkında bilgi almak için altı çizili bilgi sorusunu sormuştur ve karşı taraftaki katılımcıdan da bilgilendirici bir yanıt almıştır.

Ölçündışı soruların diğer bir türü de, karşı taraftan sözel bir yanıt isteyen yanıt seçici sorulardır (Ilie 1994:77):

(2) Y. Özer: Roma'da zor bir dönem geçirdiniz. Anlatır mısınız bize bu dönemi?
İ. Batu: Evet tabii. Roma'da zor bir dönem geçirdik.....
(Kariyer Dünyası 18.08.2003 TRT1)

Bu örnekte Özer, karşı tarafa altı çizili yanıt seçici soruyu yönlendirmekte ve bir yanıt istemektedir. Karşı taraftaki katılımcı da istenen bilgiyi vermektedir. Görüldüğü gibi, yanıt seçici sorular aynı zamanda bilgi seçici sorulardır. Verilen yanıt istenen bilginin taşıyıcısı konumundadır.

Ölçündışı sorular ise, ölçünlü sorulardan farklı olarak her durum ve çevrede aynılık göstermeyen, farklı işlevleri yerine getiren sorulardır. Bu sorulardan ilki, yanıtlayan kişiden bilgi ya da yanıt istemeyen, zaten soruyu soran kişinin kendisinin de bildiği ve karşı tarafa da sezdirdiği bir yanıtın sorulan kişi tarafından çıkarsanmasını amaçlayan retorik sorulardır (Ilie 1994:128):

(3) H. Peker: Mesela sen bize sorsan, bizi bilmiyormuş gibi biz tekrar söylesek daha iyi olmaz mı?
E. Müftoğlu: Tamam tamam hadi soruyorum bilmiyormuş gibi. (Show Gecesi 08.08.2003)

Bu örnekte Peker, altı çizili retorik soruyla aslında karşı taraftaki katılımcıya 'Sen bize tekrar sorsan daha iyi olur' düşüncesini iletmek istemektedir. Karşı taraftaki katılımcı da , vermiş olduğu yanıtında bu iletiyi çıkarsadığını göstermektedir.

Bir başka ölçündışı soru türü de, yansımalı sorulardır. Yansımalı sorular, bir tümcenin tamanını ya da bir kısmını aynen yineleyerek oluşturulan ve bir ifadenin duyulmayan kısmını açıklığa kavuşturmak ya da duyulan bir ifade karşısında şaşkınlık ifade etmek için kullanılan sorulardır (Ilie 1999:980):

(4) İ. Batu: Ben onun için öyle sivri laflar etmem.
Y. Özer: Etmezsiniz?
İ. Batu: Etmem. Gayet ölçülü davranmaya çalışırım her konuda.
(Kariyer Dünyası 18.08.2003 TRT)

Bu örnekte altı çizili yansımalı soruyu soran katılımcı Özer, aslında bilgi ya da yanıt istmemekte, yalnızca karşı taraftaki konuşmacının tümcesinin bir kısmını yansıtarak, şaşkınlığını ifade etmektedir.

Ölçündışı soruların son türü ise, asıl amacı bilgi ya da yanıt almak olmayan, tartışılacak konuyu dinleyicilere duyurmak ve ilgi çekmek için kullanılan açıklayıcı sorulardır (Ilie 1999:980):

(5) F. Altaylı: ...Orada karşılaştığınız hava böylemiydi? Biraz soğuk mu karşılandınız? Süleymaniye'nin izleri var mıydı? Yoksa eski sıcaklıkta daha önceki ziyaretlerde olduğu gibi bir ilgi gördünüz mü?Yani istenmeyen misafir miydiniz? Bunlardan bahseder misiniz? (Teke Tek 28.07.2003 Kanal D)

Bu örnekte görüldüğü gibi, Altaylı, bir dizi açıklayıcı soru sormaktadır. Ancak bu soruların amacı, konuşmanın takip eden bölümünde karşı taraftaki katılımcının bu konulardan sözedeceğini duyurmaktır.

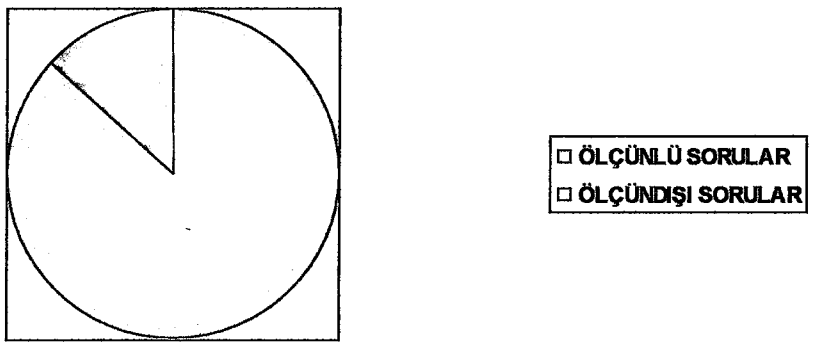
Ölçünlü ve ölçündışı soruları kısaca özetledikten sonra, veritabanını oluşturan kurumsal ve yarı-kurumsal söylem metinlerinden elde edilen bulguları inceleyelim. İlk olarak Çizelge 1'de kurumsal karşılıklı-konuşma söylemine örnek olan tartışma programlarında soru yapılarının dağılımı gösterilmektedir.

Çizelge 1: Ölçünlü ve ölçündışı soruların tartışma programlarında dağılımı

	ÖLÇÜNLÜ SORULAR				ÖLÇÜNDIŞI SORULAR					
	BİLGİ SEÇİCİ		YANIT SEÇİCİ		RETORİK		AÇIKLAYICI		YANSIMALI	
	ADET	%	ADET	%	ADET	%	ADET	%	ADET	%
METİN 1	10	1,9	1	8,3	0	0	0	0	0	0
METİN 2	62	11,7	1	8,3	1	1,2	14	17	1	1,2
METİN 3	17	3,2	4	33,4	0	0	1	1,2	0	0
METİN 4	22	4,1	1	8,3	0	0	0	0	0	0
METİN 5	10	1,9	0	0	1	1,2	0	0	0	0
METİN 6	16	3	0	0	0	0	0	0	0	0
METİN 7	8	1,5	2	16,7	0	0	6	7,3	0	0
METİN 8	10	1,9	0	0	0	0	10	12,2	0	0
METİN 9	10	1,9	0	0	0	0	0	0	0	0
METİN 10	47	8,9	0	0	0	0	1	1,2	0	0
METİN 11	40	7,5	0	0	0	0	4	4,9	0	0
METİN 12	83	15,6	0	0	0	0	16	19,6	0	0
METİN 13	33	6,2	1	8,3	0	0	0	0	4	4,9
METİN 14	49	9,2	1	8,3	0	0	2	2,4	5	6
METİN 15	40	7,5	0	0	0	0	6	7,3	4	4,9
METİN 16	62	11,7	1	8,3	1	1,2	0	0	5	6
TOPLAM	519	97,7	12	2,3	3	3,6	60	73,2	19	23,2
TOPLAM ÖLÇÜNLÜ SORU	531(%100)				TOPLAM ÖLÇÜNDIŞI SORU		82 (%100)			

Bu çizelgede yer alan bulguları aşağıdaki grafikte şöyle gösterebiliriz:

Grafik 1: Tartışma programlarında yer alan toplam 613 sorunun dağılımı

Çizelge 1'de Türkçe tartışma programlarında yer alan ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımları sayısal değerlerle gösterilmektedir. Bu bulgulara göre, Türkçe

kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi örneği olan tartışma programlarında ölçünlü sorular, ölçündışı sorulara göre daha sık kullanılmaktadır. Örneğin, Metin 4'de kullanılan toplam 23 sorunun tamamı ölçünlü sorudur. Aynı şekilde, Metin 3'de kullanılan toplam 22 sorunun yalnızca 1 tanesi ölçündışı soru, 21 tanesi ölçünlü sorudur. Benzer bir kullanım sıklığı da Metin 11'de görülmektedir. Bu metinde kullanılan toplam 44 sorudan 40 tanesi ölçünlü, yalnızca 4 tanesi ölçündışı sorudur. Ölçünlü sorular içinden en çok tercih edilen soru türü bilgi seçici sorulardır. Örneğin, Metin 10'da kullanılan toplam 48 sorunun 47'si bilgi seçici sorudur. Metin 6'da ise, kullanılan toplam 16 sorunun tamamı bilgi seçici soru özelliği taşıyan sorulardır. Çizelge 1'i genel anlamda incelediğimizde tartışma program metinlerinde kullanılan toplam 613 sorunun 531'ini (%86.6) ölçünlü sorular, 82'sini (%13.4) ölçündışı sorular oluşturmaktadır. Ölçünlü soruların, sorulan soru ve alınan yanıt bakımından her durumda aynılık gösteren, çevreye, katılımcılara ve zamana göre farklılık sergilemeyen sorular olmaları, kurumsal karşılıklı-konuşma söyleminin (tartışma programları), belli bir kurumun kuralları çerçevesinde gerçekleşen ve tahmin edilebilirliği çok yüksek olan bir söylem türü olma özelliği ile örtüşmektedir. Bu durumu daha da aydınlatmak için aşağıdaki örneği inceleyelim:

(6) Anne: Neden okuldan geç geldin?
Çocuk: Çünkü bugün ek dersimiz vardı?

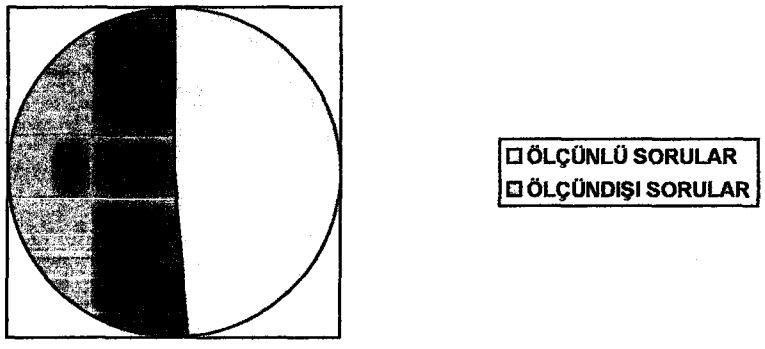
Bu örnekte altı çizili soru bilgi isteyen ölçünlü bir sorudur. Bu soru, katılımcıya, çevreye ya da zamana bağlı olmaksızın her durumda bilgi isteyen bir sorudur. Diğer bir deyişle, bu soru bir aile ortamında da sorulsa, bir kurumun sınırları içinde de sorulsa istediği yanıt bir tür bilgidir. Kurumsal söylem de, içinde geçtiği kurumun önceden belirlenmiş kuralları çerçevesinde kurgulanan ve bu kurallar ya da sınırlardan uzaklaşmayan, dolayısıyla da tahmin edilebililiği oldukça yüksek olan söylem türüdür. Bu anlamda, kendi kurumunun kuralları çerçevesinde kurgulanmış olan kurumsal karşılıklı-konuşma söyleminde, her durumda aynılık gösteren soruların daha sık kullanılması doğal bir sonuç olarak yorumlanabilir. Çizelgede 2'de ise, ölçünlü ve ölçündışı soruların *talk show* programlarındaki dağılımı gösterilmektedir.

Çizelge 2: Ölçünlü ve ölçündışı soruların talk show programlarında dağılımı

	ÖLÇÜNLÜ SORULAR				ÖLÇÜNDIŞI SORULAR					
	BİLGİ SEÇİCİ		YANIT SEÇİCİ		RETORİK		AÇIKLAYICI		YANSIMALI	
	ADET	%	ADET	%	ADET	%	ADET	%	ADET	%
METİN 17	45	8,9	1	0,2	16	3,1	3	0,6	11	2,1
METİN 18	24	4,7	2	0,4	13	2,5	10	2	11	2,1
METİN 19	39	7,7	2	0,4	18	3,5	1	0,2	8	1,6
METİN 20	11	2,1	0	0	13	2,5	1	0,2	4	0,8
METİN 21	28	5,5	0	0	23	4,5	1	0,2	12	2,3
METİN 22	37	7,3	0	0	40	7,8	0	0	9	1,7
METİN 23	67	13,2	1	0,2	31	6	0	0	11	2,1
METİN 24	36	7,1	4	0,8	32	6,2	0	0	4	0,8
METİN 25	20	4	0	0	3	0,6	0	0	2	0,4
METİN 26	13	2,6	0	0	1	0,2	0	0	5	10
METİN 27	24	4,7	0	0	9	1,7	2	0,4	8	1,6
METİN 28	14	2,7	0	0	3	0,6	8	1,5	3	0,6
METİN 29	32	6,3	0	0	53	10,3	0	0	13	2,5
METİN 30	33	6,5	0	0	27	5,2	0	0	5	10
METİN 31	39	7,7	0	0	46	8,9	2	0,4	10	2
METİN 32	35	7	0	0	35	6,8	0	0	8	1,5
TOPLAM	497	98	10	2	363	70,4	28	5,5	124	24
TOPLAM ÖLÇÜNLÜ SORU	507 (%100)				TOPLAM ÖLÇÜNDIŞI SORU		515 (%100)			

Bu çizelgede yer alan bulguları aşağıdaki grafikte şöyle gösterebiliriz:

Grafik 2: Talk show programlarında yer alan toplam 1022 sorunun dağılımı

Çizelge 2'de Türkçe *talk show* programlarında kullanılan ölçünlü ve ölçündışı sorular sayısal değerlerle gösterilmektedir. Çizelge 2'yi genel anlamda incelediğimizde *talk show* metinlerinde kullanılan toplam 1022 sorunun 507'sini (%49.6) ölçünlü sorular, 515'ini (%50.4) ölçündışı sorular oluşturmaktadır. Bu

bulgulara göre, Türkçe yarı-kurumsal söylem örneği olan *talk show* programlarında ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımı birbirine çok yakın görünmektedir. Örneğin, Metin 28'de yer alan toplam 28 sorunun 14 tanesi ölçünlü, diğer 14 tanesi de ölçündışı soru özellikleri sergileyen sorulardır. Metin 30'da kullanılan toplam 65 sorunun 33 tanesi ölçünlü, 32 tanesi ölçündışı sorudur. Bu örneklerde de görüldüğü gibi, *talk show* metinlerinde ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımı anlamlı bir fark oluşturmamaktadır. *Talk show*lar, esnek rol değişimi sergileme, katılımcıları gerçek yaşam rolleri ile barındırabilme ve konu denetiminin zayıf olabilmesi gibi özelliklerinden dolayı kurumsal olmayan söylem olarak tanımlanmaktadırlar (Ilie 2001: 241). Ancak aynı zamanda, açık bir biçimde, kural yönetimli ve kurumsal kısıtlamalarla da yapılanmış olduklarından kurumsal söylem olarak da kabul edilebilmektedirler. Bu anlamda ölçünlü soruların, her durumda aynılık gösteren, çevreye, katılımcılara ve zamana göre farklılık göstermeyen sorular olmaları, *talk show*ların kurumsal olma yönüyle örtüşmekte; buna karşın ölçündışı soruların da çok daha esnek soru-yanıt biçimlerine sahip olmaları, kimi zaman bilgi alma işlevlerinin dışında onaylama, yeni bir konuyu duyurma gibi farklı işlevleri, yerine getirebilmeleri, *talk show*ların kurumsal olmayan yönüyle örtüşmektedir.

(7) D. Akbağ: Ya bildiğin bütün sesleri çıkartırım ben. Ben önce kafamda kuruyorum.
E. Müftüoğlu: Kafanda kuruyorsun?
D. Akbağ: Evet. (Show Gecesi 22.08.2003 TRT)

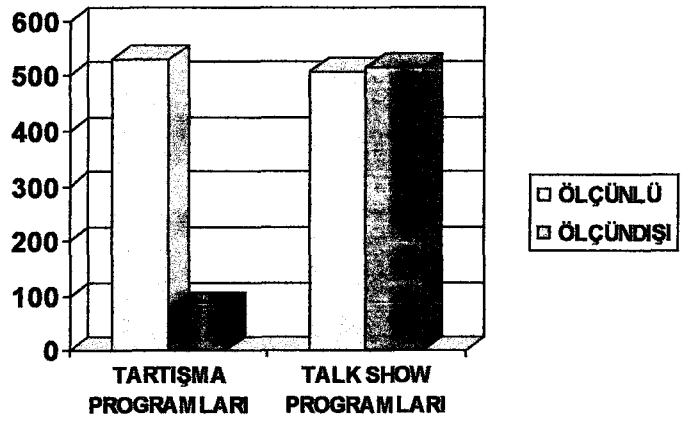
Bu örnekte altı çizili soru, ölçündışı soru türlerinden biri olan yansımalı sorudur. Daha önceden de açıklandığı gibi, yansımalı sorular, anlaşılmayan bir bölümün tekrarı için sorulabildiği gibi, soruyu soran kişinin hayret ve şaşkınlığını belirtmek için de kullanılabilirler. Bu anlamda yansımalı sorular farklı işlevler yüklenebilen sorulardır ve bu kullanımları katılımcıya, zamana ya da çevreye göre değişebilir. Bu nedenle yansımalı sorular, ölçünlü sorulardan farklı olarak, her durumda aynılık gösteren sorular değildirler. Dolayısıyla da kullanılan ölçündışı sorular, kurumsal olmayan söylemin belli sınırlara ve kısıtlamalara göre yapılanmamış söylem özelliği ile, kullanılan ölçünlü sorular da *talk show*ların kurumsal özelliği ile örtüşmektedir:

(8) E. Müftüoğlu: Böyle çok sinirlendiğin zamanlar oluyor mu?
D. Akbağ: Sabahları ortak bir özelliğimiz var.Gerginiz biz. (Show Gecesi 22.08.03.TRT)

Bu örnekte altı çizili olan bilgi seçici soru, zamana, katılımcılara ya da çevreye göre farklılık göstermeyen bir sorudur. Bu sorunun işlevi her zaman için bilgi istemektir. Ölçünlü soruların bu özelliği, kurumsal söylemin belli sınırlar ve kısıtlamalar doğrultusunda yapılanan ve tahmin edilebilirliği yüksek olan söylem özellikleri ile örtüşmektedir. Bu açıdan, hem kurumsal hem de kurumsal olmayan söylemin özelliklerini taşıyan *talk show*ların, kurumsal söylemin bir parçası olan ölçünlü sorular ve kurumsal olmayan söylemin bir parçası olan ölçündışı soruları birbirine çok yakın oranlarda barındırmaları doğal bir sonuç olarak yorumlanabilir. Bu durumda, kurumsal söylem özellikleriyle örtüşen bir yapı içerdikleri için ölçünlü soruların, bu söylem türünde kullanılma sıklığının yüksek olması gerektiği varsayımımız, ölçünlü soruların tartışma programlarında ölçündışı sorulara göre daha yüksek kullanım sıklığı sergilemiş olmaları ile desteklenmiş görünmektedir. Benzer biçimde, kurumsal olmayan söylem özellikleriyle örtüşen bir yapı içerdikleri için ölçündışı soruların, bu söylemde kullanım sıklığının daha yüksek olması gerektiği savımız, yarı-kurumsal söylem örneği olan *talk show* programlarında, her iki soru türünün birbirine yakın sıklıkta kullanılmış olmaları ile desteklenmiş olmaktadır. Çünkü, daha önceden de tartışıldığı gibi, *talk show* programları hem kurumsal hem kurumsal olmayan söylem özellikleri taşıyan ve bu nedenle yarı-kurumsal olarak adlandırılan söylem türüdür. Dolayısıyla da hem ölçünlü hem de ölçündışı soruları birbirlerine yakın oranlarda barındırabilmektedirler.

Bu yorumlamalardan sonra, Grafik 1 ve Grafik 2'de gösterilen tartışma programları ve *talk show* programlarında ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımını Grafik 3'te şu şekilde özetleyebiliriz:

Grafik 3: Veritabanındaki programlarda ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımı

Bu grafikte de açıkça görüldüğü gibi, tartışma programlarında ölçünlü sorular belirgin bir biçimde fazlalık gösterirken, *talk show* programlarında ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımı birbirine çok yakındır.

3.2.2. Ölçünlü ve ölçündışı soruların kurumsal ve kurumsal olmayan söylemde sav kusuru olarak kullanımları

Bu bölümde öncelikle ölçünlü ve ölçündışı soruların Türkçe kurumsal ve yarı-kurumsal söylemde dağılımları incelenecektir. Daha sonra, Eleştirel Savlama Çözümlemesi yöntemine göre çözümlenen metinlerden sav kusuru olarak nitelendirilebilen soru-yanıt yapıları, sergiledikleri kusur türüne göre incelenecektir. Çünkü bu çalışmanın temel sorularından biri de, soru-yanıt yapılarının hangi söylem türünde sav kusuru sergileme sıklıklarının yüksek olduğudur. Dolayısıyla, bu sorunun yanıtı aranmış ve soru-yanıt yapılarının kurumsal ve yarı-kurumsal söylemde sav kusuru olarak kullanım sıklıkları incelenmiştir. Bu amaçla gerçekleştirilen çözümlemeden elde edilen bulgular Çizelge 3 ve Çizelge 4'te gösterilmektedir. Öncelikle Çizelge 3'te kurumsal söylemde soru-yanıt yapılarının sav kusuru sergileme sıklıkları gösterilmiş, daha sonra Çizelge 4'te yarı-kurumsal söylemde soru-yanıt yapılarının sav kusuru sergileme sıklıkları sayısal değerlerle sunulmuştur. Bir sonraki aşamada ise, söylem türü ile soru-yanıt yapılarının sav kusuru olarak görülme sıklıkları arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için tüm çözümlemelerden elde edilen bulgular karşılaştırılmış ve Çizelge 5'te gösterilmiştir.

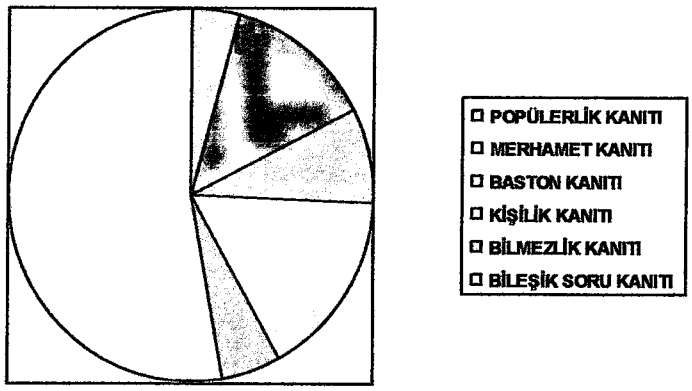
İlk olarak kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söyleminde soru-yanıt yapılarının sav kusurlarına ilişkin çözümleme bulgularını gösteren Çizelge 3 ve Çizelge 4'ü inceleyelim:

Çizelge 3: Tartışma programlarında soru-yanıt yapılarının sav kusuru türlerine göre dağılımları

	popülerlik kanıtı		merhamet kanıtı		baston kanıtı		kişilik kanıtı		bilmezlik kanıtı		bileşik soru		
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	toplam
METİN 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1,3	1
METİN 2	0	0	1	1,3	0	0	2	2,6	2	2,6	3	3,9	8
METİN 3	0	0	2	2,6	1	1,3	2	2,6	0	0	1	1,3	6
METİN 4	1	1,3	1	1,3	1	1,3	0	0	0	0	6	7,8	9
METİN 5	1	1,3	1	1,3	0	0	0	0	1	1,3	1	1,3	4
METİN 6	1	1,3	0	0	0	0	2	2,6	0	0	2	2,6	5
METİN 7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2,6	2
METİN 8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1,3	1
METİN 9	1	1,3	1	1,3	0	0	2	2,6	0	0	3	3,9	7
METİN 10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
METİN 11	2	2,6	1	1,3	2	2,6	2	2,6	1	1,3	3	3,9	11
METİN 12	0	0	1	1,3	2	2,6	2	2,6	0	0	5	6,4	10
METİN 13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1,3	1
METİN 14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2,6	2
METİN 15	0	0	1	1,3	0	0	0	0	0	0	2	2,6	3
METİN 16	0	0	1	1,3	0	0	0	0	0	0	6	7,8	7
TOPLAM	6	7,8	10	13	6	7,8	12	15,6	4	5,2	39	50,6	77 (%100)

Bu çizelgede yer alan bulguları ve soru-yanıt yapılarının kusur türlerine göre dağılımını Grafik 4'de şu şekilde gösterebiliriz:

Grafik 4: Tartışma programlarında soru-yanıt yapılarının sav kusuru türlerine göre dağılımı

Çizelge 3'te ve Grafik 4'te görüldüğü gibi soru-yanıt yapıları, veritabanındaki kurumsal söylem örneğini oluşturan tartışma programlarında incelendiğinde, kusur türleri bakımından bazı farklılıklar göstermektedir. Buna göre, tartışma programlarındaki karşılıklı-konuşmalarda toplam 77 adet soru yapısında sav kusuru görülmektedir. Bu toplam içerisinden en sık karşılaşılan sav kusuru % 50.6 oranıyla *bileşik soru* kusurudur. İkinci olarak en sık görülen sav kusuru % 15.6 oranıyla *kişilik kanıtı* kusurudur. Bu oranı % 13'lük oranla izleyen sav kusuru *merhamet kanıtı* kusurudur. Bu sıralamada dördüncü en sık görülen sav kusurları % 7.8'lik eşit oranla *popülerlik kanıtı* ve *baston kanıtı* kusurlarıdır. Kurumsal söylemde en az görülen sav kusuru % 5.2'lik oranla *bilmezlik kanıtı* kusurudur.

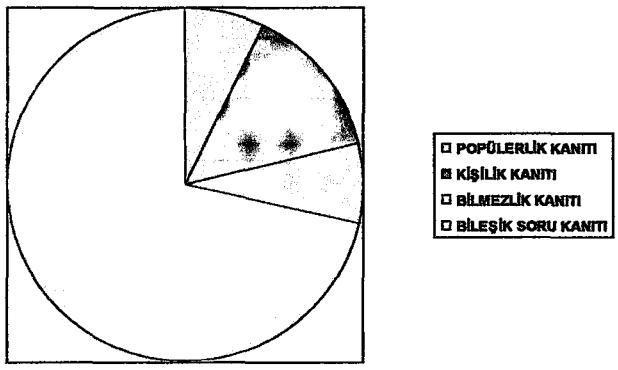
Görüldüğü gibi, kurumsal karşılıklı-konuşma söylemini temsil eden tartışma programlarında en sık karşılaşılan sav kusuru *bileşik soru* kusurudur. Diğer bir deyişle ikna diyaloğu içinde, program katılımcıları birbirlerine iç içe geçmiş birden fazla soruyu yönlendirerek, karşı tarafı sorulmamış olan ilk soruyu yanıtlamaya zorlamak yoluyla kendi savlarının doğruluğunu kanıtlamaya çalışmışlardır. Bu bulgular, bir sonraki bölümde, Çizelge 4 incelendikten sonra yorumlanacaktır.

Çizelge 4: Talk show programlarında soru-yanıt yapılarının sav kusuru türlerine göre dağılımı

	popülerlik kanıtı		merhamet kanıtı		baston kanıtı		kişilik kanıtı		bilmezlik kanıtı		bileşik soru		toplam
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	
METİN 17	1	7,15	0	%	0	0	0	0	0	0	0	0	1
METİN 18	0	0	0	%	0	0	0	0	1	7,15	0	0	1
METİN 19	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	1	7,15	1
METİN 20	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
METİN 21	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
METİN 22	0	0	0	%	0	0	1	7,15	0	0	1	7,15	2
METİN 23	0	0	0	%	0	0	1	7,15	0	0	4	28,6	5
METİN 24	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
METİN 25	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	1	7,15	1
METİN 26	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
METİN 27	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	1	7,15	1
METİN 28	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	1	7,15	1
METİN 29	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
METİN 30	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	1	7,15	1
METİN 31	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
METİN 32	0	0	0	%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	1	7,15	0	0	0	0	2	14,3	1	7,15	10	71,4	14(%100)

Bu çizelgede yer alan bulgular ve soru-yanıt yapılarının kusur türlerine göre dağılımı Grafik 5'te gösterilmiştir:

Grafik 5: Talk show programlarında soru-yanıt yapılarının sav kusuru türlerine göre dağılımı

Çizelge 4'te ve Grafik 5'de görüldüğü gibi, soru-yanıt yapıları veritabanındaki yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söyleminin temsilcisi olarak *talk show* programlarında incelendiğinde, sav kusuru türleri büyük farklılıklar göstermektedir. Bu çizelgeye göre, yarı-kurumsal söylem örneği olan *talk showlarda* toplam 14 adet soruda, sav kusuru görülmektedir ve bu kusurlar arasında en sık karşılaşılan kusur yapısı % 71.4 oranıyla *bileşik soru* kusuru olmuştur. İkinci olarak en sık görülen sav kusuru % 14.3'lük oran ile *kişilik kanıtı* kusurudur. Üçüncü sırada % 7.15' lik oran ile en sık görülen sav kusurları *bilmezlik kanıtı* ve *popülerlik kanıtı* kusurlarıdır. Talk show metinlerinde *baston kanıtı* ve *merhamet kanıtı* kusurularına rastlanmamıştır.

Görüldüğü gibi, yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söylem türünde (talk showlarda), kullanım sıklığı en yüksek olan kusur *bileşik soru* kusurudur. Bu söylem türünün katılımcıları da tıpkı kurumsal söylemde yer alan katılımcılar gibi, savlarının doğruluğunu kanıtlamak için en fazla *bileşik soru* kusuruna başvurmuşlardır. Böylelikle katılımcılar, karşı taraftaki katılımcılara birden fazla soru barındıran soruları yönlendirerek, bu katılımcıları sorulmamış olan soruya da yanıt vermeye zorlamış ve bu hatalı durumu kendi çıkarları için kullanmışlardır. Diğer taraftan, tüm sav kusurlarının, yarı-kurumsal söylemde görülme sıklıklarının kurumsal söylemde görülme sıklığından daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmanın temel sorularından biri de karşılıklı-konuşma söylemi türü ile (kurumsal ya da yarı-kurumsal) soru yapılarının sav kusuru sergileme sıklığı arasında bir ilişki olup olmadığıdır. Bu sorunun yanıtı, daha önce incelenen 1,2,3 ve 4 no'lu çizelgelerdeki sayısal verilerden yararlanılarak yorumlanacaktır. Çizelge 1'e göre, tartışma programlarının temsil ettiği kurumsal söylemde kullanılan ölçünlü ve ölçündışı sorular toplam 613 adettir. Kurumsal söylemde soru yapılarının sav kusuru sergileme sıklıklarının gösterildiği Çizelge 3'e göre ise, bu söylemde toplam 77 adet sorunun sav kusuru sergiledikleri gözlemlenmektedir. Diğer bir deyişle, toplam 16 tartışma programı metninde kullanılan toplam 613 sorudan 77 adeti sav kusuru sergilemektedir. Bu oran % 12.56'dır. Çizelge 2'de ölçünlü ve ölçündışı soruların yarı-kurumsal söylem olarak nitelendirilen *talk show* programlarındaki dağılımlarını incelemiştik. Bu çizelgeye göre, yarı-kurumsal söylemde kullanılan ölçünlü ve ölçündışı sorular toplam 1022 adettir. Yarı-kurumsal söylemde, soru yapılarının sav kusuru sergileme sıklıklarının gösterildiği Çizelge 4'te ise, bu söylemde toplam 14 adet sorunun sav kusuru sergiledikleri gözlemlenmektedir. Diğer bir deyişle, toplam 16 *talk show* metninde kullanılan toplam 1022 sorudan 14 adeti sav kusuru sergilemektedir. Bu oran % 1.36'dır. Bu durum, Çizelge 5'te özetlenmiştir.

Çizelge 5: Kurumsal ve yarı-kurumsal söylemde yer alan soru ve sav kusuru dağılımları

	TOPLAM SORU	TOPLAM SAV KUSURLU SORU	KUSURLU SORU ORANI %
TARTIŞMA PROGRAMLARI	613	77	12.56
TALK SHOWLAR	1022	14	1.36

Çizelge 5'te verilen sayısal değerler tartışma programları ve *talk show*larda kullanılan toplam soru sayılarını ve sav kusurlu soruların bu metinlerdeki dağılımını göstermektedir. Çizelge 5'e göre, kurumsal söylem örneği olan tartışma programlarında ölçünlü ve ölçündışı soruların sav kusuru sergileme oranı % 12.56 iken, yarı-kurumsal söylem örneği olan *talk show* programlarında bu oran %1.36'dır. Tartışma programları, *talk show* programlarına göre daha savlayıcı, iddialı ve karşılıklı-konuşmanın hedefine ulaşmasını gerçekleştirmek için daha ikna edici bir program türü olduğundan (Ilie 2001: 218), bu programların katılımcılarının

hedeflerini gerçekleştirmek için soru-yanıt yapılarını sav kusuru olarak kullanmaları doğal bir sonuç olarak yorumlanabilir. Öte yandan, *talk show* programları, tartışma programlarına oranla daha az savlayıcı ve ısrarcı olduklarından (Ilie 2001: 218) bu programların katılımcılarının hedeflerine ulaşmayı gerçekleştirmede, tartışma programı katılımcıları kadar ısrarcı olmamaları da doğal bir sonuç olarak yorumlanabilir.

Bundan sonraki bölümde, bu çözümlemelerden elde edilen bulgular ışığında, soru-yanıt yapılarının sergiledikleri sav kusuru türlerinin dağılımı örneklerle tartışılacaktır.

3.2.3. Soru-yanıt yapılarının sav kusuru türlerine göre dağılımları

Walton'a göre bir kusur, ilke olarak mantıklı olabilen ancak bir hedefe ulaşmak için bilinçli olarak yanlış kullanılmış, bu nedenle de karşılıklı-konuşmanın hedeflerini engellemiş olan savlama tekniğidir (Walton 1992:18 aktaran Ilie 1994: 154). Walton, soru-yanıt yapılarının temel olarak *duygu yönelimi* kusurları (*popülerlik kanıtı* kusuru, *merhamet kanıtı* kusuru, *baston kanıtı* kusuru ve *kişilik kanıtı* kusuru), *bilmezlik kanıtı* kusuru ve *bileşik soru* kusuru biçiminde ortaya çıktıklarını belirtmektedir (1989a:19). *Popülerlik kanıtı* kusuru, mantıksal savlama yerine kitlesel duygu yönelimini kullanan ve bir savlamanın geçerli olmasını popüler olmasına bağlayan bir savlama kusurudur (Walton 1989a:84). Bu savlama kusurunda belli bir gruba yönelme, dolayısıyla bu gruba ait olmayanı dışlama söz konusudur. Bir diğer duygu yönelimi kusuru ise acıma ve merhamet duygularını kullanarak ikna etmeye çalışma olarak açıklanan *merhamet kanıtı* kusurudur. Bu savlamayı kusurlu yapan, bir sonucu desteklemesi için öne sürülen bağıntıyı şaşırtmaca olarak kullanmasıdır (Walton 1989a: 101). Bir başka duygu yönelimi kusuru ise *baston kanıtı* kusurudur. Walton bu savlamayı, bir sonucu kabul etmeye yol açmak amacıyla yaratılmış tehdit, güç ya da korku olarak tanımlar (Walton 1989a: 93). Zararlı ve istenmeyen sonuçların altını çizen ve karşı tarafı bu istenmeyen sonuçlarla tehdit eden *baston kanıtı* kusuru, karşı tarafın karşılıklı-konuşmadaki hedeflerini engellemiş olmaktadır. Diğer bir duygu yönelimi kusuru ise, kişisel saldırı olarak tanımlanan *kişilik kanıtı* kusurudur. Bu savlama, karşı tarafın savının yanlış olduğunu göstermek için karşı tarafa kişisel saldırı da bulunan bir savlamadır. Bu savlama biçiminde hedef, savlama konusundan çok karşı

taraftaki kişidir (Walton 1989a: 134). Soru-yanıt yapılarının sergiledikleri bir başka savlama kusuru da *bilmezlik kanıtı* kusurudur. Bu kusur, bir soruyu yanıtlayan kişinin uygun yanıtı bilmediği bir durumda yine de yanıt vermesi gerekliliğinden ortaya çıkan bir savlama kusurudur (Walton 1989a: 43). Bu kusur yapısında yanıtlayan kişi, sorunun yanıtını bilmediği bir durumda kanıtlama zorunluluğunu karşı tarafa yöneltir. Soru-yanıt yapılarının sergiledikleri son savlama kusuru ise bileşik soru kusurudur. Bileşik soru kusuru olarak kabul edilen bir soruda iç içe geçmiş birden fazla soru bulunmaktadır ve bu soruyu soran kişi hiç sorulmamış olan ilk sorunun doğruluğunu peşinen kabul etmiş durumdadır (Walton 1989a: 19).

Bu özet bilgilerden hareketle bu çalışmanın veri tabanını oluşturan *talk show* ve tartışma programı metinlerde bu savların geçerli olup olmadığı incelenmiştir. Aşağıda verilen örneklerde çözümlemeden elde edilen bulgular ve bunların sonuçları tartışılacaktır.

3.2.3.1. Soru-yanıt yapılarının *popülerlik kanıtı* kusuru olarak kullanımları

Bir savlamanın geçerli olmasını popüler olmasına bağlayan *popülerlik kanıtı* kusuru örneklerini veritabanındaki metinlerde inceleyelim.

(1) F. Altaylı: Yani, Ramswelt, Wolfowitz grubunu mu izole edici adımlar atmaktadır?
Ü. Özdağ: Evet. 50 senelik bir müttefike yapılan terörist muamelesinin nasıl bir ahlaki gerekçesi vardır? Bunu ABD'nin bir davranışı olarak kabul etmiyoruz çünkü Pentagon'daki küçük bir azınlıktır ve bu azınlık Amerikan menfaatleri ile ters düşen bir süreci izlemektedir. (Teke Tek 21.07.2003 Kanal D)

(1)'deki örnekte katılımcı Özdağ, program sunucusu Altaylı tarafından yöneltilmiş olan bir bilgi sorusuna, altı çizili retorik soru ile yanıt vermiştir. Bu retorik soruda katılımcı Özdağ, '50 yıldan beri herkesçe kabul edilen bir gerçek vardır. O zaman herkes tarafından kabul edilen bu gerçek doğrudur. Aksi yanlıştır.' fikrini savunmakta ve ileri sürdüğü savının geçerliliğini popülerliği ile savunmaktadır. Katılımcı kendi savını desteklemeyen dış kaynaklı kanıtlara yönelmekte ve kitlesel duygu yönelimi stratejisi kullanmaktadır. Bu nedenle bir savlama kusuru işlemektedir.

(2) F. Altaylı: Benim devletim bu adama saygı gösteriyorsa ben de gösteririm mantığı ile mi hareket etti?

S. Sualp: Evet.

F. Altaylı: Peki bu hatalı bir tavır olabilir mi?

S. Sualp: Hatalı olup, olmadığı ortada. İlk zamanlardaki tavırları maalesef şu anda görmek mümkün değil. (Teke Tek 21.07.2003 Kanal D)

(2)'de program sunucusu Altaylı, altı çizili bilgi sorusu ile bir *popülerlik kanıtı* kusuru sergilemektedir. Bu soruyla verilen iletiyi şöyle açıklayabiliriz: 'Benim devletim saygı gösteriyor, o zaman bu doğrudur. Bu durumda ben de bu doğru tutumu sürdürürüm.' Ancak Altaylı, bu soruyu, diğer katılımcının yapmış olduğu açıklamaları özetlemek niyetiyle sormakta ve onay beklemektedir. Dolayısıyla Altaylı'nın sormuş olduğu bu soru aslında, diğer katılımcının savlarını açıklar niteliktedir. Bu nedenle, bu soruya diğer katılımcının 'Evet' yanıtını vermesi, bu katılımcının, kendi savının doğruluğunu desteklerken popüler duyarlılığa yöneldiğini kabul ettiğini göstermekte olduğundan bu katılımcı *popülerlik kanıtı* kusurunu işlemektedir.

(3) E. Cansen: Hayır kim açıklayacak, ben anlamadım da neyse.

V. Kirişçi: Hayır siz bu konda kuşkular taşıdığınızı söylediniz de.. Yani vatandaşımızın, kamuoyunun bilgilenmesi açısından soruyorum. Yani burada hangi tür yanlış yapılabilir? Yani şu son değişiklik sadece bir Anayasa değişikliği, 170'inci maddenin değiştirilmesi. Daha bunun uygulamasıyla ilgili kanunu, hazırlığı yapılmadı. Bu da parlamentoda yapılacak. Yani parlamentoda bu zamana kadar çıkan kanunlar ne şekilde hazırlanıyor ise bunun uygulamasıyla ilgili kanunun da aynı şekilde hazırlanmasının nesi yanlıştır?

E. Cansen: Evet, isterseniz şöyle diyelim; yani ben bir defa bu 25 milyar doların toplanacağına inanmıyorum. (Yakın Plan 30.07.2003 CNN Türk)

(3)' deki altı çizili bilgi sorusu *popülerlik kanıtı* kusuru taşımaktadır. Kirişçi, yöneltmiş olduğu altı çizili soruyla 'Şimdiye kadar çıkan kanunlar bu şekilde hazırlanmıştır, o zaman doğrudur. Bu nedenle bu kanun da aynı şekilde hazırlanmıştır. dolayısıyla bunda bir yanlışlık yoktur' demektedir. Kirişçi, kendi savının doğru olduğunu kanıtlamak için popüler ve çoğunluk grup olan 'şimdiye kadar aynı şekilde kanun çıkarmış ve bunun doğru olduğunu düşünen' gruba yönelmiş, böylelikle savın geçerliliğini popülerlik ile ilişkilendirmiştir. Sonuç olarak *popülerlik kanıtı* kusuru işlemiştir.

Bu bölümdeki tüm örneklerde, katılımcılar savlarını kanıtlamak için savın doğruluğunu popüler olması ile ilişkilendirmişler ve *popülerlik kanıtı* kusuru işlemişlerdir. Bir ikna diyaloğu içinde yer alan katılımcılar, kendi savlarını kanıtlamak için dış kaynaklı kanıtlara yönelebilirler. Ancak bu kanıtlar katılımcının savını destekleyen kanıtlar olmak durumundadır (Walton 1989a:5). Yukarıdaki örneklerde katılımcılar kendi savlarını kanıtlamaya çalışırken, yukarıda tartışılan, dış kaynaklı ancak popüler olan kanıtlara yönelmektedirler. Bu durumda, bu katılımcılar aslında savlarını desteklemeyen dış kaynaklı bir kanıta yönelmiş olduklarından kusurlu bir davranış sergilemekte ve ikna diyaloğunun hedeflerini engellemektedirler (Walton 1989a). Bu nedenle, söz konusu karşılıklı-konuşmalar ideal ve kurallara uygun akışlarını kaybetmektedirler.

3.2.3.2. Soru-yanıt yapılarının *merhamet kanıtı* kusuru olarak kullanımları

Acıma ve merhamet duygularını kullanarak karşı tarafı ikna etmeye çalışma olarak tanımlanan *merhamet kanıtı* kusurunu (Walton 1989a: 101) veri tabanındaki metinlerde inceleyelim:

(4) F. Altaylı: Siz yılda kaç kişiye yardım ediyorsunuz yaklaşık?
Y. Atalay: Ailede genç bir kız var, erkek var onu bilgisayar kursuna gönderiyoruz veya ehliyet kursuna gönderiyoruz veya kadını dikiş, nakış kursuna gönderiyoruz bir vasıf kazandırmaya çalışıyoruz ve onun neticesinde de o vasfı ile ailesine katkı sağlayacak bir gelir elde edecek bir imkan oluşmasına destek veriyoruz bir araç gerekiyorsa o aracı temin ediyoruz onlara bu şekilde de onların kendi ayakları üzerinde durmalarına katkı sağlıyoruz. Bütün bu çalışmalarda önümüze çıkan tablo çok korkunç bir tablo; insanlar ürettiklerini paraya dönüştüremiyorlar ciddi bir Pazar sorunu var. Yani Aziz beyin orlon ve tığ alıp örgü örecek ninesi veya teyzesinin örgüsü elinde mi kalacak? (Teke Tek 09.06.2003 Kanal D)

(4)'deki katılımcı Atalay, insanların pazar sorunu yaşadıklarından söz etmektedir. Ancak bu katılımcı, pazar sorunundan söz ederken diğer katılımcı olan Aziz Bey'in ninesi ya da teyzesini örnek almış ve bu yaşlı insanların çaresizliğini vurgulamıştır. Asıl konu olan 'yardım iletme' ve yaptıkları çalışmaların olumlu yönlerini savunurken konuyu farklı bir yöne çekmiş ve yardım götürdükleri bu insanların ürettiklerini paraya dönüştüremeyen zavallı insanlar olarak göstermiştir.

Acıma duygusu uyandırarak, karşı tarafı, savının doğruluğuna ikna etmeye çalışmıştır. Böylelikle altı çizili retorik soru ile *merhamet kanıtı* kusuru işlemiştir.

(5) E. Aktaş: Öyle zannediyorum ki geçen yıl ki sonuçlar açıklandıktan sonra bir komisyon oluşturmayıp mesela tecrübeli bir eğitimci olarak size ya da bir başka meslektaşınıza ya da bir köy okulundaki öğretmene gidip sorsalardı herhalde bir 10 madde daha ekler alt alta yazardı.

A. Baykal: Yani evet, bunlar açıkçası tebessüm ettim diyeyim, yani bunun için komisyon kurmaya ne gerek var bilmiyorum. Bunu sokaktan geçen birine sorsanız da söyleyebileceği şeyler bunlar, bunlar bilinmeyen şeyler değil öğretmenlerin yetişme koşulları, sayıların yetersizliği, ücretlerinin düşüklüğü vesaire. Yani sonra öğretmene de yüklemek de tek başına doğru değil. Öğretmen 40-50 kişilik sınıflarda ne yapabilir? (Yakın Plan 29.07.2003 CNN Türk)

(5)'de, öğrencilerin başarısızlıklarının nedenlerinden birinin öğretmenler olduğu dile getirilerek konuşmada katılımcı Baykal, konuşmayı farklı bir yöne çekerek öğretmenlerin çaresizliğinden söz etmektedir. Altı çizili retorik soruyla bu katılımcı, birdenbire sorunun nedeninin öğretmenler olamayacağını, öğretmenlerin 40-50 kişilik sınıflarda çaresiz ve zor durumda olduklarını ifade etmektedir. Asıl tartışılan konudan bu şekilde uzaklaştığı için altı çizili soru ile *merhamet kanıtı* kusuru sergilemektedir.

(6) T.Yamamoto: İş alan bir sanayici bana çağırıyor, bir fabrika tasarım yapar mısınız?

Y.Özer: Evet.

T.Yamamoto: Hay hay, şu şu. Böyle dediğiniz zaman ya bir tane kağıtla böyle böyle çizmişsiniz.

Y.Özer: Diyor dimi?

T.Yamamoto: Diyor, yani n'olacak ki bunları ee-

Y.Özer: Kasa kasa domates-

T.Yamamoto: Hemen yaparsınız.

Y.Özer: gibi bir şey bu fikirde.

T.Yamamoto: Al beş tane çiz bakalım. Hatta on tane çiz.

Y.Özer: Ya.

T.Yamamoto: Ne olacak ki on tane kağıt? Bir kağıt çizmek için belki de çocuklarımızın vaktinden bir ay harcıyoruz.

Y.Özer: Evet.

T.Yamamoto: Hatta benim meslek hayatımda 30 senelik birikim de beraber geliyoruz. Onları ben bile çizerim diyor, böyle olsun, şu bu böyle, böyle, ne olur diye şöyle, şöyle. Ben de çizdim bu kadar diyor. Böyle olunca fikir, buna hiç saygı yoktur.

Y.Özer: Saygı yok. (Kariyer Dünyası 01.09.2003 TRT)

(6)'daki katılımcı Yamamoto, kendisine müşteri olarak gelen kişilerin, mesleği olan mimarlığı küçümsediklerini, çizim yapmayı çok basit bir olay olarak gördüklerini anlatmakta ve bu durumdan yakınmaktadır. Ancak savını desteklemek için kullandığı altı çizili retorik soruda ve yine kendisinin verdiği yanıtta, tartışılan konudan uzaklaşmış ve bu iş için harcadığı emeği, yaptığı fedakarlığı vurgulamak için çocuklarının vaktinden çaldığından söz etmiştir. Savını desteklemesi için öne sürdüğü bu bağıntıyı şaşırtmaca amacıyla kullandığından altı çizili soru *merhamet kanıtı* kusuruna dönüşmüştür.

Görüldüğü gibi, bu bölümdeki tüm örneklerde katılımcılar kendi savlarını desteklemek için karşı tarafın acıma ve merhamet duygularını kullanarak baskı uygulamakta ve *merhamet kanıtı* kusuru oluşturmaktadırlar. Bu katılımcılar, acıma ve merhamet duygularını önceleyen konuşmalar yaparak asıl savunmaları gereken konudan uzaklaşmaya neden oldukları için, uygunsuz bir gündem değişikliği yaratmakta ve kusurlu bir davranış sergilemektedirler (Walton 1989a: 101). Katılımcıların kullandıkları bu kusurlu soru teknikleri, ikna diyaloğunun hedefini engellemekte ve karşılıklı-konuşmayı saptırmaktadır.

3.2.3.3. Soru-yanıt yapılarının *baston kanıtı* kusuru olarak kullanımları

Bir savlamayı bir sonucu kabul etmeye yol açmak için yöneltilmiş tehdit, yaratılmış bir güç ya da korku olarak tanımlanan *baston kanıtı* kusurunu (Walton 1989a: 93) veri tabanındaki metinlerde inceleyelim:

(7) F. Altaylı: Türkiye'nin siyasi çıkarlarına uygun mudur diye bakacağız dediniz. Bunun bir de yurt içi siyasi faturası var. Orada bir tek Türk askerinin başına bir şey gelse bunun Türkiye içinde çok ciddi bir siyasi faturası olacak. Partiniz bu siyasi faturayı ödemeye hazır mı? Amerika ile ilişkileri düzeltme, etkin güç olabilme uğruna bu bedeli ödemek niyetinde misiniz?

A. Gül: Türkiye'nin çıkarı neyi gerektiriyorsa onu yapmak gerekir. Diyelim ki Irak'ın bölünmesi varsa bunu önleyebiliyor musunuz veya PKK ile mücadelede bunun bir etkisi olacak mı, olmayacak mı, bir çok risk analizleri olacaktır,bir çok avantajları olacaktır. Bütün bunlar değerlendirilecektir. Bir kişinin burnunun kanamaması herkesin hedefidir, herkesin amacı bu olur. Şu anda bütün bunlar hesaplanacak, değerlendirilecek. (Teke Tek 28.07.2003 Kanal D)

(7)'de Türk askerinin Irak'ta görevlendirilme yeri konusunun tartışıldığı konuşmada, program sunucusu Altaylı, diğer katılımcı Gül'e sorduğu altı çizili iki bilgi sorusunda 'Bunun karşılığı olarak bir siyasi fatura, bir bedel ödemek zorunda kalacaksınız' diyerek açık bir biçimde zararlı ve istenmeyen sonuçlardan söz etmekte ve karşı tarafa 'Orada bir tek Türk askerinin başına bir şey gelse bunun Türkiye içinde çok ciddi bir siyasi faturası olacak' savını kabul ettirmek için bir anlamda tehdit savurmaktadır. Altaylı, bu sorularda 'Türk askerini göndermenin siyasi faturası vardır ve eğer gönderirseniz bunun bedelini ödersiniz' iletisini göndermektedir. Böylelikle Altaylı, karşı tarafta olan aktılımcı Gül'ün hedeflerini engellemiş olduğundan bu iki soru *baston kanıtı* kusuru sergilemektedir (Walton 1989a: 93).

(8) F. Altaylı: Kuzey Irak'ta neo İsrail mi yaratılmaya çalışılıyor?
Ü. Özdağ: Bugün Cumhurbaşkanının ziyareti sırasında da Türk-İsrail ilişkilerinde bir kriz olmadığı veya zorluklar olmadığı imajı verildi ama Türk-Amerikan ilişkileri böyle bir süreçten geçerken Türk-İsrail ilişkilerinin çok olumlu geçmeyeceğini artık internet'te açık istihbarat kaynakları çok net bir şekilde de tartışıyorlar, yazılıyor. Bende İsrail'deki uzmanlarla yaptığım yazışmalarda, telefon görüşmelerinde bunu sık sık gündeme getiriyorum. Ancak yanlış yapıyorsunuz. Türk-İsrail ilişkilerinin bu şekilde gelişmesi ve sağlıklı bir zemin üzerine oturması mümkün olabilir mi? Önümüzdeki dönemde daha ağır krizlerle karşı karşıya kalabiliriz. (Teke Tek 21.07.2003 Kanal D)

(8)'deki katılımcı Özdağ, Türk- İsrail ilişkilerinin karşı tarafın savunduğu şekilde gelişemeyeceği düşüncesini altı çizili bilgi seçici sorusunda belirtmektedir. Ancak bu savını sunarken, durumun karşı tarafın istediği gibi olması halinde ağır krizler yaşanacağından, yani istenmeyen sonuçlardan söz etmektedir. Bu anlamda, altı çizili bilgi seçici soru *baston kanıtı* kusuruna neden olmaktadır.

(9) M.S. Kirk: Ben bir cumhuriyetçi ve demokrat olarak, demokrasiyi destekleyen birisi olarak, bu kararın seçilmiş yetkililer tarafından alınmasını istiyorum. Ben karar bu şekilde hayır olursa saygı duyacağım ama bu Türkiye'nin Bağdat'taki elçiliğinin Belçika elçiliği kadar önemli olacağı anlamına gelir.
M. A. Birand: Artık bu kadarı da sizce fazla değil mi? (Manşet 31.07.2003 CNN Türk)

(9)'daki katılımcı Kirk, Türkiye'nin olası 'hayır' kararının kabul edilebilir ve saygı duyulması gereken bir karar olacağını söylemektedir. Ancak diğer katılımcı Birand, bu durumun normal olmayacağını, hatta kabul sınırlarını taşıracağını belirtmektedir.

Altı çizili bilgi seçici soruyla Birand, olası durumun, olumsuz ve istenmeyen bir durum olduğunun altını çizmekte ve bunu karşı tarafa belirtmektedir. Böylelikle hem gündem değişikliğine yol açtığı için hem de karşı tarafa olumsuz sonuçları, tahammül sınırlarını aşan sonuçlar olarak duyurduğu için *baston kanıtı* kusuru sergilemektedir.

(7), (8) ve (9)'daki örneklerde katılımcıların sergiledikleri *baston kanıtı* kusuru görülmektedir. Bu katılımcılar, karşı taraftaki katılımcıların bir sonucu kabul etmesine yol açmak için istenmeyen bir sonucun olasılığından sözederek ürkütücü bir tablo çizmişler ve karşı tarafı bir anlamda tehdit etmişlerdir. Bu durum ikna diyaloğunda her iki taraftaki katılımcının, savlamayı temel almış bir sonucu kabul ya da red etmek özgürlüğüne sahip olması ilkesiyle ters düştüğünden kusurlu bir davranıştır. Bu katılımcılar, kusurlu soru yapıları kullanarak karşı tarafı bu özgürlüğünden ve hakkından mahrum ettiklerinden karşılıklı-konuşmayı hedefinden saptırmışlardır.

3.2.3.4. Soru-yanıt yapılarının *kişilik kanıtı* kusuru olarak kullanımları

Karşı tarafın savının doğru olmadığını göstermek için karşı tarafa kişisel saldırıya olanak veren *kişilik kanıtı* kusurunu (Walton 1989a: 134) veritabanındaki metinlerde inceleyelim:

(10) Ü. Özdağ: Türk ordusunun bölgede bulunuşunun hukuksal bir alt yapısı yoktu. ABD bunu kabul etmiyordu; çünkü bu da ilişkilerde bir krize neden olacaktı ancak saldırıdan sonra yapılan komisyon toplantısında her iki taraf arasında irtibat görevlilerinin bulundurulmasının karar altına alınması ile TSK'nin bölgede bulunmasının politik meşruluk alt yapısı oluşmuş oldu. bundan sonra ABD'nin PKK bölgede faaliyette bulunduğu sürece Türkiye'ye bölgeden askerini çekmemesinin artık çerçevesi daha zayıflamış durumdadır.

F. Altaylı: Bir bölgede iki ordu hatta İngilizleri de sayarsak 3 ordu var ve Amerika bölgede hakim. Türk askerinin orada artık hareket serbestisi yok ve tam aksine Türkiye'nin orada bir şey yapması mümkün değil görünüyor. Amerika gelip o gün 11 Türk askerini öldürebilirdi de, yarın öldürmeyeceğinin bir garantisi yok veya tamamını toplayıp götüreceğinin ve serbest bırakmayacağının da bir garantisi yok ve Türk ordusu artık bölgede herhangi bir operasyona katılamıyor. Bir işe yaramayan bir askeri gücün orada var olması hala bu söylediğiniz gerekçeleri

açıklayabilir mi? Bana kalırsa bu söylediklerinizde bir tutarsızlık var. Çünkü PKK'lı önünden geçse Türk askeri şu anda bir şey yapacak hali yok. (Teke Tek 21.07.2003 Kanal D)

(10)'da program sunucusu Altaylı, diğer katılımcının Türkiye-ABD ilişkileri konusunda öne sürdüğü savında tutarsızlık olduğunu öne sürmekte ve altı çizili bilgi seçici soru ile bu tutarsızlık suçlamasını yinelemektedir. Altaylı, diğer katılımcının tutarsız olduğunu savunurken, tartışma konusunu bu katılımcının kişiliğine yönlendirerek bir konuşma konusundan diğerine uygunsuz geçiş yapmış ve tartışmanın ideal ve kurallara uygun akışını bozmuştur. Böylelikle *kişilik kanıtı* kusuru işlemiş olmaktadır.

(11) A. Gül: Bir daha olmasın diye çeşitli tedbirler alındı, ve geliştirilecek...
F. Altaylı: Süleymaniye krizinde askerimize çuval geçirildiği dönemde, Türkiye'nin onurunun kırıldığını hepimiz kabul ediyoruz. Niçin bir nota vermedik? Amerika nota verilemez bir ülke mi? Biz çok basit olaylarda nota veriyoruz gerektiği zaman. Yunanistan'a, Suriye'ye, İran'a gerektiği zaman veriyoruz niçin Amerika'ya bu konuda bir nota vermedik? Niçin çekindik..?
A. Gül: Nota da verilir tabi ama müttefik olduğunuz bir ülkeyi işin neticesinin de ortaya çıkması gerekir eğer burada bir kasıt, çok derin bir planlama söz konusu olsaydı muhakkak ki o da olabilirdi. Türk kamuoyunda yarattığı bu infiali Amerikalılar çok iyi okudular. (Teke Tek 28.07.2003 Kanal D)

ABD-Türkiye ilişkilerinin tartışıldığı (11)'deki örnekte , program sunucusu Altaylı, diğer katılımcı Gül'ü ve onun temsil ettiği hükümeti tutarsız ve çelişkili davranışlar sergilemekle suçlamaktadır. Altaylı, Gül ve hükümetinin, diğer ülkelere çok basit nedenlerle bile nota verilebilirken, ABD için nota vermediklerini belirtmekte ve altı çizili olan bilgi seçici soruyla karşı tarafın davranışlarında bir çelişki olduğunu duyurmaktadır. Altaylı, bu sorusu ile kanıtlanması gereken savdan uzaklaşmaya neden olduğu için *kişilik kanıtı* kusuru sergilemektedir.

(12)F. Altaylı: Musevi lobisi ile yakın diyalog içindesiniz. Baktığınız zaman siyasi geçmişiniz Sadet partisi, Refah Partisi Musevilerle çok yakın olması gereken hatta biraz mesafeli duruyordunuz ama durması gereken bir siyasi çizgiydi ancak gerek Refah partisi döneminde o dönemdeki genel Başkanınız Necmettin Erbakan gerek siz gerek sayın Erdoğan, Musevi lobisi ile İsrail devlet adamları ile yakın bir ilişki içindesiniz. Bu neden? İktidara gelince hayatın gerçekleri farklı mı niçin böyle bir yaklaşım içinde oluyorsunuz?
A. Gül: Şimdi Antisetimizm doğru değil tabi yani Refah Partisi de belki dışarıya

öyle yansımıştır ama öyle değil. o zaman bir din düşmanlığı, Yahudi düşmanlığı söz konusu olur ki bu doğru bir şey değil. Filistin meselesi Türkiye'yi de çok yakın ilgilendiriyordu. O zamanlar tabi bu barış süreçleri de yoktu dolayısı ile bütün hassasiyetler oradan geliyordu. (Teke Tek 28.07.2003 Kanal D)

(12)'de, Türkiye ve İsrail ilişkilerinin tartışıldığı karşılıklı-konuşmada, program sunucusu Altaylı, Gül'ü temsil ettiği ve savunduğu ideolojiye ters düşen davranışlarda bulunmakla suçlamaktadır. Altaylı, Gül'ün savunduğu ideolojiye göre Musevilerle çok yakın olmaması gerektiğini, ancak iktidar oldukları zaman, özellikle İsrailli devlet adamları ile yakın bir ilişki içine girdiklerini, bunun da büyük bir çelişki olduğunu savunmakta ve altı çizili bilgi seçici sorular ile bu düşüncesini ifade etmektedir. Altaylı, tartışılan konudan uzaklaştığı ve kanıtlanacak savı başka yöne çektiği için *kişilik kanıtı* kusuru sergilemektedir.

Bu bölümdeki örneklerde katılımcılar, kendi savlarını kanıtlamak için karşı taraftaki katılımcıların kişiliğine yönelik saldırıda bulunmuşlar ve karşılıklı-konuşmayı asıl tartışılan konudan uzaklaştırmışlardır. Bir anlamda, bu katılımcılar yanlış bir sav ileri sürdüklerinden ve karşılıklı-konuşmada farklı bir konuya izinsiz geçiş yaptıklarından ilişkilendirme kusuru işlemişlerdir (Walton 1989a: 16). Bir ikna diyaloğu içindeki bu katılımcılar, ikna diyaloğunun kuralları gereği, kendi savlarını kanıtlamaya çalışırken diğer katılımcının da kendi savını kanıtlamasına engel olamazlar (Walton 1989a: 16). Tüm katılımcılar savlarını desteklemek ve kanıtlamak konusunda aynı haklara sahiptirler (Walton 1989a: 16). *Kişilik kanıtı* kusuru taşıyan altı çizili sorular, yönlendirildikleri katılımcının konuşmadaki hedeflerini engellediğinden, söz konusu karşılıklı-konuşma saptırılmış olmaktadır.

3.2.3.5. Soru-yanıt yapılarının *bilmezlik kanıtı* kusuru olarak kullanımları

Bir soruyu yanıtlayan kişinin, uygun yanıtı bilmediği bir durumda yine de yanıt vermesi gerekliliğinden ortaya çıkan savlama kusuru olan *bilmezlik kanıtı* kusurunu (Walton 1989a: 43) veritabanındaki metinlerde inceleyelim.

(13) F. Altaylı: Neden Genel Kurmayın bir karşı tavrı yok?
Ü. Özdağ: Neden olsun ki? Sadece CHP zaman zaman karşı taraf tavrı içinde.
(Teke Tek 21.07.2003)

(13)'de, program sunucusu Altaylı'nın yöneltmiş olduğu bir soruya, diğer katılımcı Özdağ, altı çizili retorik soruyla yanıt vermiştir. Altaylı'nın, kendisinden kanıtlamasını istediği bir bilgiyi Özdağ kanıtlamamış, ancak yanıt verme durumunda olduğundan bu kanıtlama zorunluluğunu Altaylı'ya yöneltmiştir. Özdağ, Altaylı'nın 'Neden' sorusuna 'Neden olmasın' şeklinde karşılık vererek, kanıtlama zorunluluğunu kendi üzerinden atmak istemekte ve *bilmezlik kanıtı* kusuru yaratmaktadır.

(14) E.Müftüoğlu: Şöyle bir şey söyledi Davut. Aranjörümü değiştirmedim tone maisterimi değiştirmedim. Davut'un enteresan inançları ve şeyleri var ve adetlerine düşkün olduğunu biliyorum bu nedenle arkadaş, mekan vs. bunları değiştirmemek onlardan kopmamak gibi çok ciddi bir özenin olduğunu biliyorum. Biz de öyleyiz. Neden uzun süre birlikte çalışan insanlar birbirlerinden ayrılamıyorlar?

D.Akbağ: Hep alıştığı sesine nefesine alıştığı insanlarla birlikte olmak, birlikte de güzel şeyler üretiliyorsa zaten neden ayrılınsın ki?
(Show Gecesi 02.08.2003 TRT)

(14)'deki program sunucusu Müftüoğlu, diğer katılımcı Akbağ'a 'Neden' soru sözcüğüyle başlayan bir bilgi sorusu yöneltmekte ve bir düşünceyi kanıtlamasını, savunmasını istemektedir. Diğer katılımcı Akbağ ise, bu kanıtlama zorunluluğunu 'Neden olmasın?' anlamına gelen altı çizili retorik soruyla karşı tarafa yönlendirmektedir; böylelikle kanıtlama zorunluluğunu kendi üzerinden atarak *bilmezlik kanıtı* kusuru yaratmaktadır.

(15) Y. Çongar: Peki o zaman isterseniz başlayalım biraz konulara girmeye. Bu sıkıntının aşılması bağlamında. Konu konu gidersek. Örneğin Kuzey Irak. Kuzey ırak'ta çok ciddi meselelerimiz var. PKK KADEK'in varlığı söz konusu oradan başlarsak, gezinizde siz PKK, KADEK'in varlığına son verilmesi yönünde Amerika'dan nasıl bir güvence aldınız, nasıl bir talepte bulundunuz şimdi beklentiniz ne?

A. Gül: Net değil mi? (Manşet 28.07.2003 CNN Türk)

(15)'de program katılımcısı olan Çongar, diğer katılımcı Gül'e bir bilgi sorusu yönlendirmekte ve Türk askerinin bahsedilen yerden ayrılıp ayrılmayacağını sormaktadır. Gül de, bu soruya doğrudan yanıt vermek yerine altı çizili retorik soru ile kendi kanıtlaması gereken konudan uzaklaşmakta ve soruyu soran kişi olan Çongar'a kanıtlamasını istediği bir başka soruyla karşılık vermektedir. Böylelikle

kanıtlama zorunluluğunu karşı taraftaki katılımcıya yöneltmiş ve *bilmezlik kanıtı* kusuru yaratmıştır.

(13), (14) ve (15)'deki örneklerde altı çizili olan soruları yönlendiren katılımcılar, kendi kanıtlamak zorunda oldukları savlarını kanıtlayamadıklarından, bu kanıtlama zorunluluğunu karşı tarafa yüklemektedir. *Bilmezlik kanıtı* kusurunu taşıyan soruları yönlendiren katılımcılar, sorulara uygun bir yanıt vermedikleri ve konudan uzaklaştıkları için ikna diyaloğunun akışını bozmuşlar kusurlu duruma getirmişlerdir.

3.2.3.6. Soru-yanıt yapılarının *bileşik soru* kusuru olarak kullanımları

Bileşik soru kusuru, tek bir soru gibi görünen ama iç içe geçmiş birden fazla sorunun bulunduğu durumda ortaya çıkabilen bir sav kusurudur (Walton 1989a: 19). Bu savlamayı kusurlu yapan, karşı taraftaki katılımcıyı, sorulmamış bir sorunun doğruluğunu kabul etmek durumunda bırakmasıdır. Veritabanındaki metinlerde bu sav kusurunu inceleyelim.

(16) Özge: E benim sormak istediğim soru şuydu. Gün Doğarken Grubundayken siz, zaten biz sizi tanıyoruz. Ben 19 yaşındayım. Fakat bir şarkıyla bütün bir halka duyulmuş olmanız size ne gibi fikirler yaptı, yani gücünüze gitmedi mi?
O.Bayülgen: Ne ben anlamadım soruyu, siz anladınız mı?
İ.Şeşen: Ben biraz anladım ama, işte o kadar. (Zaga 100. program)

(16)'da, program katılımcılarından biri olan Özge, diğer katılımcı Şeşen'e, altı çizili soruyla bileşik soru kusurlu bir bilgi seçici soru yönlendirmiştir. Özge, bu sorusunda, Şeşen'in 'bir şarkıyla bütün bir halka duyulmuş olma' durumunun doğruluğunu varsaymaktadır. Şeşen'in bu soruya vereceği her türlü yanıt (Evet ya da Hayır) bu varsayımı peşinen kabul ettiğini gösterecektir. Bu nedenle Özge, bu sorusuyla karşı taraftaki katılımcı Şeşen'in, kabul edip etmediği belli olmayan 'bir şarkıyla bütün bir halka duyulmuş olma' önermesini bu katılımcının kabul etmiş olduğunu varsaymakta ve *bileşik soru kusuru* işlemektedir.

(17) Beyaz: Şimdi bak, sessiz olmadınız, duymadı. Kalite, sahiden de Candan Erçetin deyince bir kalite şeyi var. Bu biraz kendini saklamandan dolayı mı? Kendini saklamaktan ne zaman vazgeçeceksin Candan? Çok ortaya çıkmıyorsun.Mesela bizim programımıza biz çağırdık çağırdık-
C.Erçetin:Hiç çağırmadınız. (Beyaz Show 36. program)

(17)'de, program sunucusu Beyaz, program katılımcısı Erçetin'e altı çizili bilgi seçici soruyu yöneltmektedir. Ancak, 'Kendini saklamaktan ne zaman vazgeçeceksin?' sorusuyla Erçetin'in 'kendini saklıyor olma' durumunun doğru olduğunu varsaymaktadır. Erçetin'in bu soruya bir zaman bildirerek vereceği her yanıt bu varsayımın doğruluğunu kabul ettiğini göstermektedir. Bu tür bir soruyu yönlendiren program sunucusu Beyaz, saldırgan olarak tanımlanabilecek bir biçem kullanmakta ve *bileşik soru kusuru* yaratmaktadır (Walton 1989a: 19).

(18) F. Altaylı: Bu kadar anti-Amerikancılığı pompalayan bir Amerikan politikasının uzun vade de Amerika'ya fayda sağlaması mümkün mü?

Ü. Özdağ: Hayır. ABD'yi Bush yönetimine hakim olan neo konular bence yalnızlaştırıyorlar ve doğal olarak karşısında belli bir süre içinde yeni bölgesel ama büyük oluşmasının da zeminini hazırlıyorlar. Bizim gördüğümüz bu hususu bunlar görmüyorlar mı? (Teke Tek 21.07.2003 Kanal D)

(18)'de, program sunucusu Altaylı, altı çizili bilgi seçici soruda 'anti Amerikancılığı pompalayan bir Amerikan politikasının varlığının' doğruluğunu varsaymakta ve sorusunu bu varsayımla bütünleştirmektedir. Sorunun yöneltildiği katılımcı Özdağ, bu soruya vermiş olduğu 'Hayır' doğrudan yanıtıyla bu varsayımın doğruluğunu peşinen kabul etmiş durumdadır. Bu nedenle, Altaylı bu sorusunda kanıtlanmamış bir savı barındırdığından *bileşik soru* kusuru işlemektedir.

(19) F. Altaylı: Siz bu güçünüzü Bangladeş'te siyaseti etkilemek için kullanıyor musunuz, belli bir siyasi partiye, düşünceye daha yakın durmak onlara taban yaratmak içinde bu yarattığınız fakir-fukara üzerindeki potansiyelden faydalanıyor musunuz?

M. Yunus: 2,7 milyon aileden oluşan bir kuruluş söz konusu sizinle doğrudan temas halindeler her hafta fiziksel olarak onlarla toplantı yapıyoruz ve çok da güçlü bir iletişim sistemimiz var ve eğer bir mesaj iletmek istiyorsanız 24 saat içine bütün Bangladeş'e ulaşabiliriz. (Teke Tek 09.06.2003)

(19)'da program sunucusu Altaylı, altı çizili soru ile bir bilgi seçici soru yönlendirmektedir. Ancak Altaylı, bu sorusunda 'fakir fukara üzerinde bir potansiyel yarattınız' varsayımını doğru olarak kabul etmekte ve karşı taraftaki katılımcı Yunus'a bu varsayımı doğru sayan bir soru yöneltmektedir. Yunus'un bu soruya vereceği her 'Evet' ya da 'Hayır' yanıtı, söz konusu varsayımı peşinen kabul ettiğini

gösterecektir. Bu anlamda altı çizili soru, kanıtlanmamış bir savı barındırdığı için *bileşik soru* kusuru taşıyan bir sorudur.

(16), (17), (18) ve (19)'daki örneklerde altı çizili sorularda hiç sorulmamış bir sorunun doğruluğunu varsayarak birden fazla soru yönlendiren katılımcılar, karşı taraftaki katılımcıları, haksız ve saldırgan bir biçimde sorguladıklarından kusurlu bir davranış sergilemekte ve ikna diyaloğunun hedeflerini saptırmaktadırlar.

3.2.4. Soru türleri ve sav kusurlu soru yapıları

Bu çalışmanın bir başka temel sorusu da, hangi soru türlerinin söylem metinlerinde sav kusurlu soru yapısı ortaya çıkardığı olduğundan, karşılıklı-konuşma söyleminde kusurlu soru yapılarının soru türlerine göre dağılımını da belirlemek gerekmektedir. Çizelge 6 ve 7'de kurumsal ve yarı-kurumsal söylemde sav kusurlu soru yapılarının soru türlerine göre dağılımları gösterilmektedir.

Çizelge 6: Tartışma programlarında sav kusurlu soru yapılarının soru türlerine göre dağılımı

	ÖLÇÜNLÜ SORULAR			ÖLÇÜNDIŞI SORULAR			
	BİLGİ SEÇİCİ	YANIT SEÇİCİ	TOPLAM	RETORİK	AÇIKLAYICI	YANSIMALI	TOPLAM
popülerlik kanıtı	5	0	5	1	0	0	1
merhamet kanıtı	8	0	8	2	0	0	2
baston kanıtı	6	0	6	0	0	0	0
kişilik kanıtı	12	0	12	0	0	0	0
bilmezlik kanıtı	3	0	3	1	0	0	1
bileşik soru kanıtı	38	1	39	0	0	0	0
Toplam	72	1	73	4	0	0	4
Oran %	% 93.5	% 1.3	%94.8	% 5.2	0	0	%5.2

Çizelge 6'da görüldüğü gibi, kurumsal karşılıklı-konuşma söyleminin temsilcisi olan tartışma programlarında, sav kusurlu soru yapılarının soru türlerine göre dağılımında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Sav kusurlarının en fazla görüldüğü soru türü %94.8 oranıyla ölçünlü sorulardır. Ölçündışı sorularda sav kusuru görülme sıklığı ise % 5.2 dir. Bu bulguları çizelge 7'deki bulgular ile karşılaştırarak yorumlamak uygun olacaktır.

Çizelge 7: Talk show programlarında sav kusurlu soru yapılarının soru türlerine göre dağılımı

	ÖLÇÜNLÜ SORULAR			ÖLÇÜNDIŞI SORULAR			
	BİLGİ SEÇİCİ	YANIT SEÇİCİ	TOPLAM	RETORİK	AÇIKLAYICI	YANSIMALI	TOPLAM
popülerlik kanıtı	0	0	0	1	0	0	1
merhamet kanıtı	0	0	0	0	0	0	0
baston kanıtı	0	0	0	0	0	0	0
kişilik kanıtı	1	0	1	1	0	0	1
bilmezlik kanıtı	0	0	0	1	0	0	1
bileşik soru kanıtı	8	0	8	2	0	0	2
Toplam	9	0	9	5	0	0	5
Oran %	%64.2	0	%64.2	%35.8	0	0	%35.8

Çizelge 7'de görüldüğü gibi, yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söyleminin temsilcisi olan *talk show* programlarında kullanılan ölçünlü sorularda sav kusuru görülme sıklığı % 64.2 dir. Bu metinlerde kullanılan ölçündışı sorularda sav kusuru görülme sıklığı ise % 35.8 dir. Görüldüğü gibi, her iki söylem türünde de ölçünlü sorularda sav kusuru görülme sıklığı, ölçündışı sorulardakine göre çok daha yüksektir. Ölçünlü sorular, sorulan soru ve alınan yanıt bakımından her durumda aynılık gösteren, çevreye, katılımcılara ve zamana göre farklılık sergilemeyen sorulardır (Ilie 1999:977). Bu anlamda, ölçünlü soruların birer savlayıcı hareket barındırdırma olasılıklarının daha düşük olması beklenebilir. Ancak görüldüğü gibi, her iki söylem türünde de ölçünlü sorular, bilgi ya da yanıt seçici sorular olma özelliklerinin yanısıra birer sav barındırdıklarından, ölçündışı sorulara göre daha savlayıcı ve saldırgan edimler olarak ortaya çıkmakta ve ikna diyaloğunun hedeflerini engeleyen kusurlu yapılar haline gelmektedirler. Elde edilen bu bulgular ışığında, soru-yanıt yapılarının söylemin türü ile belirlendiğine ilişkin ilk savımız desteklenmiş görünmektedir. Ölçünlü soruların, ölçündışı sorulara göre, karşılıklı-konuşma söyleminin türünden bağımsız olarak sav kusuru sergileme sıklıklarının daha yüksek olacağı savımız Çizelge 6 ve 7'deki bulgularla da desteklenmektedir. Bu bulgular ve sonuçları bir sonraki bölümde tartışılacaktır.

Tartışma programları ve *talk show*larda kullanılan soru yapılarının dağılımını, yayınlandıkları televizyon kanallarına göre incelediğimiz zaman ise karşımıza Çizelge 8 ve Çizelge 9'daki durum çıkmaktadır.

Çizelge 8: Tartışma programlarında kullanılan soruların TV kanallarına göre dağılımı

	Tartışma Programları		
	Ölçünlü sorular	Ölçündışı sorular	**Sav kusurlu toplam soru**
TRT	187 (%87.4)	27 (%12.6)	13 (%6)
KANAL D	180 (%89.5)	21 (%10.5)	28 (%14)
CNN TÜRK	164 (%82.8)	34 (%17.2)	36 (%18)
Toplam	531	82	77

Çizelge 8'de tartışma programlarında kullanılan ölçünlü ve ölçündışı soruların televizyon kanallarına göre dağılımı görülmektedir. Bir devlet kanalı olan TRT'de yer alan tartışma programlarında ölçünlü sorular (%87.4), ölçündışı sorulardan (%12.6) anlamlı sayılabilecek bir farkla daha fazla kullanılmaktadır. Ancak benzer bir durumun, özel kanal konumunda olan Kanal D ve CNN Türk için de aynı şekilde olduğu görülmektedir. Bu iki özel kanaldaki tartışma programlarında kullanılan ölçünlü sorular, ölçündışı sorulara göre çok daha yüksek kullanım sıklığı sergilemektedir. Bu anlamda, tartışma programlarında kullanılan soru türlerinin dağılımının televizyon kanallarına göre anlamlı sayılabilecek bir farklılık sergilemediğini söyleyebiliriz.

Çizelge 9: *Talk show* programlarında kullanılan soruların TV kanallarına göre dağılımı

	Talk Showlar		
	Ölçünlü sorular	Ölçündışı sorular	**Sav kusurlu toplam soru**
TRT	124 (%53.3)	109 (%46.7)	3 (%1)
KANAL D	312 (%46.2)	362 (%53.8)	8 (%1)
NTV	71 (%61.7)	44 (%38.3)	3 (%2.6)
Toplam	507	515	14

Çizelge 9'da *talk show*larda kullanılan ölçünlü ve ölçündışı soruların televizyon kanallarına göre dağılımı görülmektedir. Bir devlet kanalı olan TRT'de yayınlanan *talk show*larda ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımı birbirine oldukça yakındır (ölçünlü sorular %53.3; ölçündışı sorular %46.7). Aynı durumun özel kanal niteliğinde olan Kanal D ve NTV içinde geçerli olduğunu görmekteyiz. Bu kanallardaki *talk show*larda kullanılan ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımı birbirine yakın durumdadır. Önceki bölümde incelediğimiz Çizelge 2'de, yarı-

kurumsal söylem örneği olan *talk show* programlarında ölçünlü ve ölçündışı soruların hemen hemen eşit bir dağılım sergilemelerini doğal bir sonuç olarak yorumlamıştık. Sonuç olarak, *talk show*larda kullanılan soru türlerinin televizyon kanallarına göre dağılımını incelediğimiz Çizelge 9'da da bu durumun farklılaşmadığını, televizyon kanallarının ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımında belirleyici olmadığını görmekteyiz.

Öte yandan, tartışma programlarında kullanılan sav kusurlu soruların görülme sıklığının, *talk show*lardakine göre çok anlamlı sayılabilecek bir oranda yüksek olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Ancak Çizelge 8 ve 9, sav kusurlu soru-yanıt yapılarının televizyon kanallarının devlet kanalı ya da özel kanal olma durumlarına göre farklılaşmadığını, yani televizyon kanalının niteliğinin sav kusurlu soru dağılımında belirleyici olmadığını göstermektedir. Bu durum, daha önce Çizelge 5'te de incelediğimiz gibi, tartışma programlarında *talk show* programlarına göre sav kusurlu soruların kullanım sıklığının daha yüksek olduğunun bir başka açıdan sağlaması olarak yorumlanmalıdır.

3.3. Tartışma

Ilie (1994), bu çalışmanın bir benzeri niteliğinde olan çalışmasında retorik soruları birer savlayıcı hareket olarak ele almış ve bu soruları mahkeme söylemi ve politik söylemde incelemiştir. Bu incelemesinde, Eemeren ve Grootendorst'un (1992) *edimbilimsel-eytişim* yaklaşımını temel alarak yine Eemeren ve Grootendorst'un (1992) *eleştirel tartışma diyaloğu* için öne sürdükleri kuralları politik söylem ve mahkeme söylemine uygulamıştır. Bunun sonucu olarak, iki söylem türünde de *eleştirel tartışma diyaloğunun* kurallarını ihlal eden retorik soruları belirlemiş ve birer savlayıcı hareket barındıran retorik soruların kural ihlal eden sav kusurları oldukları sonucuna varmıştır.

(20) Hakim: Sizin hapishanede bugünden itibaren 42 gün kalmanız durumunu kurtarabilecek bir öneriniz var mı?
Savunma: Hayır hayır-Yani hiç kimse hapse girmek istemez değil mi? (Ilie 1994:212)

(20)'deki örnek, mahkeme söyleminden alınmış bir örnektir. Bu örnekte hakimin sormuş olduğu soruya karşılık savunmanın vermiş olduğu altı çizili yanıt bir retorik

sorudur. Bu retorik soruda savunma, 'Hiçkimse hapse girmek istemez. O zaman benim hapse girmek istememem de doğrudur' düşüncesini ifade etmekte ve böylelikle, ileri sürdüğü savının geçerliliğini popüler olmasına bağlamaktadır. Bu nedenle, Ilie, bu retorik sorunun sav kusuru olduğunu belirtmektedir (Ilie 1994:212).

Ilie (1994), öncelikle, retorik soruları kullanım biçimlerine göre karşı tarafa yöneltilen bir ileti içeren retorik sorular ve bir soruya yanıt olarak verilen retorik sorular olarak sınıflandırmış ve ikinci gruba giren retorik soruların diğerlerine göre daha savlayıcı olduklarını belirlemiştir (Ilie 1994: 217). Ilie, çalışmasında retorik soruların birer savlayıcı hareket olarak yer aldıkları metinlerde farklı geçerlilik düzeyi segileyerek farklı sav kusurları oluşturduklarını belirlemiştir (Ilie 1994: 226). Ilie, bu çalışmasında retorik soruların en fazla sergiledikleri sav kusurlarının, popülerlik kanıtı kusuru, merhamet kanıtı kusuru ve kişilik kanıtı kusuru olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda, Ilie'nin (1994) çalışmasında elde ettiği bulgular, bu çalışmada incelenen tüm ölçünlü ve ölçündışı soruların tartışma ve talk show programlarında sergiledikleri temel sav kusurları ile örtüşmektedir (Çizelge 3-4).

Ilie, bir sav barındıran ve savlayıcı hareket olabilen retorik soruları, kurumsal söylem örneği olan politik söylem ve mahkeme söyleminde ele almıştır. Politik söylem, bir tekil konuşma örneği olmasına rağmen, mahkeme söylemi bir karşılıklı-konuşma örneğidir. Dolayısıyla, Ilie'nin çalışmasında veritabanı olarak seçtiği metinler, kurumsal söylem örneği olan tekil konuşma ve karşılıklı-konuşma söylemleridir. Bu çalışma da ise, veritabanı olarak seçilen metinler kurumsal ve yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma örnekleridir. Ilie'nin seçmiş olduğu metinler, bu çalışmanın veritabanını oluşturan metinlerden farklı olmalarına rağmen, Ilie'nin retorik sorular için elde ettiği bulgular, bu çalışmada incelenen tüm ölçünlü sorular (bilgi seçici, yanıt seçici) ve ölçündışı sorular (retorik, açıklayıcı, yansımalı) için elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir.

Bu çalışmada, Ilie'nin çalışmasından farklı olarak, ölçünlü ve ölçündışı sorular bir arada ele alınmış ve tek tip söylem türünde değil, farklı iki söylem türü olan kurumsal ve yarı-kurumsal söylemde incelenmiştir. Bu incelemenin sonunda ise, soru-yanıt yapılarının bir sav barındıran savlayıcı hareket olabildikleri ve çeşitli sav kusurları sergiledikleri belirlenmiştir. Bu çalışma, Ilie'nin inceleme alanından (retorik

sorular) ve veritabanındaki metinlerin özelliklerinden (kurumsal söylem) farklı olmasına karşın elde edilen bulgular Ilie'nin bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Bu çalışmanın temel varsayımı, karşılıklı-konuşma söylem türlerinin, savlayıcı soru-yanıt yapılarının kullanımında belirleyici rol oyandıklarıdır. Bu anlamda, bu çalışmanın birincil amacı, söylemin türü ile söylemde kullanılan soru-yanıt yapıları arasında doğrudan bir ilişki olup olmadığının belirlenmesidir. Diğer bir deyişle, karşılıklı-konuşma söyleminin kurumsal ya da yarı-kurumsal olmasına göre, ölçünlü ve ölçündışı soruların, bu söylemlerde dağılımının farklılaşıp farklılaşmadıklarının incelenmesidir. Bu çalışmanın ikinci varsayımı ise, sav kusurlu soru yapılarının, kurumsal söylemde kullanım sıklığının yarı-kurumsal söylem türüne göre daha yüksek olacağıdır. Bu varsayımın temeli de, kurumsal söylemin, yarı-kurumsal söyleme göre ikna etme amacına yönelik olarak daha çabalayıcı ve daha iddiacı bir özellik taşıması; dolayısıyla da karşılıklı-konuşmadaki hedeflerin gerçekleşmesinde çok daha ısrarcı olması olgusudur. Bu ikinci varsayımdan yola çıkarak, soru-yanıt yapılarının karşılıklı-konuşma söylemi türüne göre sergiledikleri sav kusuru dağılımları belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, karşılıklı-konuşma söylemi türünün, soru-yanıt yapılarının sav kusuru sergileme dağılımları ile ilişkili olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çizelge 1'de görüldüğü gibi, kurumsal söylem örneği olan tartışma programı metinlerinde ölçünlü sorular %86.6'lık bir kullanım sıklığı sergilemektedirler. Ölçündışı soruların, bu söylem türünde görülme sıklığı ise %13.4'dür. Kurumsal söylem, belli bir kurum çerçevesinde gerçekleşen, asimetrik güç ilişkilerinin baskın olduğu, yüksek oranda konu denetimi ve tahmin edilebilirliği olan ve zaman sınırlaması, konuşmacı seçimi ve konuşma sırası dağılımı gibi konuşma ile ilgili özel sınırlamaların yer aldığı bir söylem türüdür (Ilie 2001:241). Diğer bir deyişle, kurumsal söylem sınırları çok net çizilmiş olan bir söylem türüdür. Ölçünlü sorular ise, sorulan soru ve alınan yanıt bakımından her durumda aynılık gösteren, çevreye, katılımcılara ve zamana göre farklılık göstermeyen sorulardır. Dolayısıyla, kurumsal söylemde, bu söylemin özellikleri ile paralellik gösteren ölçünlü soruların, kullanım sıklığının yüksek olması doğal bir sonuç olarak yorumlanabilir.

Çizelge 2'de ise, yarı-kurumsal söylem örneği olan *talk show* program metinlerinde yer alan soru dağılımları görülmektedir. Buna göre bu söylem türünde,

ölçünlü soruların kullanım sıklığı %49.6, ölçündışı soruların kullanım sıklığı ise %50.4 tür. Kurumsal olmayan söylem, anlık konuşmalara yer verebilen, konu ve konuşmacı sırası gibi konularda esnek bir yapı sergileyebilen, konuşmacılara eşit konuşma hakkı veren, yani göreceli olarak simetrik güç ilişkilerine dayanan ve anlık rol değişimlerine izin veren bir söylem türüdür (Ilie 2001:241). Ölçündışı soruların, daha esnek soru sorma ve yanıtlama özellikleri taşımaları, kimi zaman bilgi alma işlevlerinin dışında onaylama, yeni bir konuyu duyurma gibi farklı işlevler yüklenebilen bir yapıya sahip olmaları, *talk show*ların kurumsal olmayan yönüyle paralellik göstermektedir (Ilie 1994). Daha önce de söz edildiği gibi, kurumsal söylem de ölçünlü soruların nitelikleriyle paralellik göstermektedir. *Talk show*lar hem kurumsal hem de kurumsal olmayan söylem özellikleri taşıdıklarından yarı-kurumsal söylem olarak adlandırılmaktadır. Bu anlamda, bu söylem türünde her iki soru türünün de hemen hemen eşit oranlarda kullanılmasını, ölçünlü soruların kurumsal söylem özellikleriyle; ölçündışı soruların da kurumsal olmayan söylem özellikleriyel paralellik göstermesine bağlayabiliriz. Bu anlamda, bu çalışmanın ilk varsayımı olan 'söylem türlerinin, soru türünün seçiminde belirleyici oldukları, söylemin türünün, o söylemde kullanılacak soru türlerini belirlediği savımız desteklenmiş olmaktadır.

Çizelge 3'te tartışma programlarında yer alan tüm soru-yanıt yapılarının sav kusuru sergileme dağılımları görülmektedir. Çizelge 4'te ise, *talk show* programlarında kullanılan tüm soru-yanıt yapılarının, sav kusuru sergileme dağılımları belirtilmiştir. Tüm çizelgelerin özeti niteliğinde olan Çizelge 5'te ise, bu iki farklı söylem türünün örneği olan program metinleri karşılaştırılmıştır. Buna göre, kurumsal söylemde soru-yanıt yapılarında sav kusuru görülme sıklığı % 12.56 iken yarı-kurumsal söylemde soru-yanıt yapılarında sav kusuru kullanım sıklığı % 1.36 dır. İkna diyaloğu bağlamında incelendiğinde, tartışma programları, *talk show* programlarına göre daha savlayıcı, iddiacı ve karşılıklı-konuşmanın hedeflerini gerçekleştirmek için ikna etmede daha ısrarcı bir program türüdür. *Talk show*lar ise, katılımcıların belli hedeflere yöneldiği ama aynı zamanda eğlendirici özelliği de taşıyan programlar olduklarından, tartışma programlarına oranla daha az savlayıcı ve ısrarcı oldukları söylenebilir. Bu anlamda, tartışma programlarının, karşılıklı-konuşmanın hedeflerini gerçekleştirme açısından, *talk show*lara göre daha kararlı olması gerekmektedir. Sav kusurlu soruların, tartışma programlarında anlamlı sayılabilecek bir farkla daha sıklıkla kullanılıyor olmasını, bu programlarda yer alan

katılımcıların hedeflerini gerçekleştirmek için daha ısrarcı ve kararlı olmalarına bağlayabiliriz. *Talk show* programlarının katılımcıları ise, programların eğlendirici olma özelliği nedeniyle de karşılıklı-konuşmadaki hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırken, tartışma programı katılımcıları kadar ısrarcı ve iddiacı olmamakta ve bu nedenle de sav kusurlu soru yapılarını kullanmayı yeğlemeyebilmektedirler. Bu anlamda, sav kusurlu soru yapılarının görülme sıklığının kurumsal söylemde daha yüksek olabileceği, dolayısıyla bu söylem türünde kullanılan soru yapılarının sav kusurlu olma olasılıklarının, yarı-kurumsal söylemde kullanılan soru yapılarına göre daha yüksek kullanım sıklığı sergileyeceğine ilişkin savımız da desteklenmiş olmaktadır. Diğer bir deyişle, kurumsal söylemin kullanılan soru-yanıt yapılarının sav kusurlu olmaları ile doğrudan bir ilişkisi bulunduğu savımız bu bulgularla desteklenmektedir.

Çizelge 6 ve 7'de ise, söylem metinlerinde sav kusurlu soru yapılarının soru türlerine göre dağılımı görülmektedir. Buna göre, tartışma programlarında kullanılan ölçünlü sorularda sav kusuru görülme sıklığı % 94.8 iken ölçündışı sorularda sav kusuru görülme sıklığı % 5.2 dir. *Talk show* programlarında ise ölçünlü sorularda sav kusuru kullanım sıklığı % 64.2 olarak saptanmış; buna karşın ölçündışı soruların sav kusuru sergileme sıklığı % 35.8 olarak belirlenmiştir. Görüldüğü gibi her iki söylem türünde de en fazla sav kusuru sergileyen soru türü ölçünlü sorulardır. Ölçünlü soruların, kurumsal söylem özellikleriyle paralellik gösteren sorular oldukları olgusunu göz önünde bulundurursak, veritabanını oluşturan metinlerde sav kusuru olarak yer alan ölçünlü soruların, tartışma programları ve *talk show*ların kurumsal söylemi temsil etme yönleriyle belirlenen sorular olduklarını ifade edebiliriz. Söylem türünün soru türlerinin seçiminde belirleyici rol oynadığını, dolayısıyla da kurumsal söylemin, kendi özellikleriyle benzerlik gösteren ölçünlü sorular üzerinde seçiciliği olduğunu daha önceden de belirtmiştik. Saptadığımız bir başka nokta da, kurumsal söylemin, sav kusurlu soruların kullanım sıklığı yüksek olan bir söylem türü olduğudur. Bu anlamda, bu iki bulgudan yola çıkarak şöyle bir sonuca varabiliriz: kurumsal söylem ölçünlü soruları seçiyorsa ve sav kusurlu soruların kullanım sıklığı yüksek olan bir söylem türü ise, ölçünlü sorular büyük olasılıkla sav kusurlu sorular olarak söylem yapısı içinde yer alır. Bu sonuca dayanarak 'kurumsal söylem ve sav kusurlu soru yapıları arasında doğrudan bir ilişki olduğu' savımızın bir kez daha desteklenmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Çizelge 8'de tartışma programlarında kullanılan ölçünlü ve ölçündışı soruların televizyon kanallarına göre dağılımı görülmektedir. Buna göre, bir devlet kanalı olan TRT'de yer alan tartışma programlarında ölçünlü sorular (%87.4), ölçündışı sorulardan (%12.6) anlamlı sayılabilecek bir farkla daha fazla kullanılmaktadır. Ancak benzer bir durum, özel kanal konumunda olan Kanal D ve CNN Türk için de geçerli görülmektedir. Bu anlamda, tartışma programlarında kullanılan soru türlerinin dağılımı televizyon kanallarına göre anlamlı sayılabilecek bir farklılık sergilememektedir. Çizelge 9'da ise, *talk show*larda kullanılan ölçünlü ve ölçündışı soruların televizyon kanallarına göre dağılımı görülmektedir. Buna göre bir devlet kanalı olan TRT'de yayınlanan *talk show*larda ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımı birbirine oldukça yakındır (ölçünlü sorular %53.3; ölçündışı sorular %46.7). Aynı durumun özel kanal niteliğinde olan Kanal D ve NTV içinde geçerli olduğu görülmektedir. Bu anlamda, tüm kanallardaki *talk show*larda kullanılan ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımı birbirine yakın durumdadır. Bu nedenle televizyon kanallarının ölçünlü ve ölçündışı soruların dağılımında belirleyici olmadığını söyleyebiliriz. Öte yandan, tartışma programlarında kullanılan sav kusurlu soruların görülme sıklığının, talk showlardakine göre anlamlı sayılabilecek bir oranda olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Ancak Çizelge 8 ve 9, sav kusurlu soru-yanıt yapılarının televizyon kanallarının devlet kanalı ya da özel kanal olma durumlarına göre farklılaşmadığını, yani televizyon kanalının niteliğinin sav kusurlu soru dağılımında belirleyici olmadığını göstermektedir. Bu durum, daha önce Çizelge 5'te de incelediğimiz gibi, tartışma programlarında *talk show* programlarına göre sav kusurlu soruların kullanım sıklığının daha yüksek olduğunun bir başka açıdan de desteklendiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

SONUÇ

Soru-yanıt yapıları, temel işlevleri olan bilgi alışverişinin dışında farklı işlevleri yüklenebilen yapılar olarak ele alındığından beri birçok dilbilimcinin farklı söylem türlerinde çalışma yapması için oldukça ilginç ve elverişli bir alan olarak görülmüştür. Bu konuda yapılan çok sayıdaki çalışmada soru-yanıt yapıları, farklı işlevleri yerine getiren yapılar oldukları için bir sav barındıran, dolayısıyla da savlayıcı işlevi olan yapılar olarak görülmüştür. Soru-yanıt yapılarının savlayıcı işlevli yapılar olmaları, bu yapıların farklı sav özellikleri sergileyen yapılar olarak incelenmelerine de olanak vermiştir. Bu durum, farklı sav özellikleri sergileyen soru-yanıt yapılarının, karşılıklı-konuşmada kusurlu sayılan sav hareketleri barındıran, yani sav kusuru sergileyen yapılar olduklarını göstermiştir. Sav kusuru sergileyen soru-yanıt yapıları, bir karşılıklı-konuşmada taraflardan birinin kendi düşüncesini sunmasına, desteklemesine engel olan yapılar olarak ortaya çıkmaktadır. Bir katılımcının karşılıklı-konuşmadaki hedeflerine ulaşmaya engel olan bu yapılar, sergiledikleri kusur biçimine göre farklı gruplara ayrılarak incelenmiştir. Bu incelemelere temel oluşturan Eleştirel Savlama Çözümleme yöntemine göre soru-yanıt yapıları, bir karşılıklı-konuşma söyleminin kurallarını ihlal edebilen yapılar olarak ele alınmakta ve ihlal ettikleri kurala göre belli kusurlar olarak tanımlanmaktadır.

Soru-yanıt yapılarının sav kusuru olarak kullanılmalarının, içinde bulundukları söylemin türüne göre değişiklik gösterip göstermediklerinin incelendiği bu çalışmada, Türkçe kurumsal söylem örneği olan televizyon kanallarında yayınlanan tartışma programlarında ve yarı-kurumsal söylem örneği olan *talk show*larda, soru-yanıt yapılarının sav kusuru olma biçimleri incelenmiştir. Bu incelemede, sav kusurlu soru-yanıt yapılarının kullanılmarının, söylem türü ile yakından ilişkisi olduğu savı doğrulanmaya çalışılmıştır. Türkçe tartışma programları ve *talk show*lardan elde edilen toplam 32 metinden oluşan veritabanındaki metinlerde Eleştirel Savlama Çözümleme yöntemi kullanılarak ikna diyaloğunun kurallarını ihlal eden sav kusuru sergileyen soru-yanıt yapılarının dağılımları belirlenmiştir. Çözümlemelerden elde edilen bulgular aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Tartışma programlarında ağırlıklı olarak ölçünlü sorular kullanılmasına rağmen, *talk show*larda ölçünlü ve ölçündışı sorular hemen hemen eşit bir dağılım sergilemektedir (Bkz. Grafik 3). Buna göre kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi örneği olan tartışma programlarında ölçünlü soruların tercih edildiğini, yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi örneği olan *talk show*larda ise ölçünlü ve ölçündışı soruların eşit dağılım sergilediklerini göstermektedir. Bu durumda, karşılıklı-konuşma söyleminin türü soru türünü belirlemektedir.
2. Tartışma programlarında yüksek bir dağılım sergileyen ölçünlü sorularda sav kusuru görülme sıklığı %12.56 iken, *talk show*larda kullanılan ölçünlü ve ölçündışı sorularda sav kusuru kullanım sıklığı % 1.36'dır. Kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi örneği olan tartışma programlarında sav kusurlu soru soru dağılımının yüksek olması (%12.56), buna rağmen, yarı-kurumsal karşılıklı-konuşma söylemi örneği olan *talk show*larda düşük olması (%1.36) sonucuna göre karşılıklı-konuşma söyleminin türü sav kusurlu soru dağılımında belirleyicidir.
3. Soru-yanıt yapılarının tartışma programlarında ve talkshowlarda sav kusuru olarak kullanılma dağılımı, bu programların yer aldığı televizyon kanallarına göre farklılık sergilememektedir. Televizyon kanallarının, devlet kanalı ya da özel kanal olma durumları, bu kanallarda yer alan programlardaki soru-yanıt yapılarının sav kusuru olarak sergilenme dağılımları üzerinde belirleyici bir rol oynamamaktadır.

Soru-yanıt yapılarının bir sav kusuru olarak tanımlanabilmesi, bu yapıların edimbilimsel bir bakış açısıyla incelenmesini gerektirmektedir. Walton'a göre soru-yanıt yapıları da diğer kusurlu sav yapıları gibi, bir hedefe ulaşmak için bilinçli olarak ortaya çıkarılmış bir savlama tekniğidir (Walton 1992:18 aktaran Ilie 1994: 155). Bu anlamda, temel işlevi bilgi ya da yanıt almak olan soru-yanıt yapıları, bir karşılılı-konuşmada bilinçli olarak kusurlu biçime getirilmiş yapılardır. Bir savlamayı kusurlu biçime dönüştüren, bu savlamanın bir karşılıklı-konuşmada karşı tarafın hedeflerini engelleyen yapılar olarak ortaya çıkmaları durumudur (Walton 1989a:19). Bu yapılar, karşı tarafın hedeflerini engelleme biçimine göre farklı geçerlilik düzeyi sergileyerek, farklı türde kusur yapılarına dönüşmektedir (Walton 1989b:12). Böylelikle, sav kusurlu soru-yanıt yapısını kullanan katılımcının karşı

taraftaki katılımcının hedeflerine engellerken hangi yanlış savlamaları gerçekleştirdiği belirlenebilmektedir (Walton 1989a:16).

Bu çalışmada araştırma yönetemi olarak kullanılan Eleştirel Savlama Çözümleme yöntemi bu çalışmanın amacı olan 'söylem türünün soru-yanıt yapılarında sav kusuru görülme sıklığı üzerinde belirleyici olup olmadıklarını saptayabilmek' amacını gerçekleştirmek için en uygun araştırma yöntemidir. Çünkü, Walton'ın Eleştirel Savlama Çözümleme Yöntemi, savlayıcı bir karşılıklı-konuşma türü olan ikna diyaloğunda yer alan tüm soru yapılarının birer savlayıcı hareket olarak karşılıklı-konuşma kurallarına ne ölçüde uyduğunu, ne ölçüde bu kuralları ihlal ettiğini belirlemeyi amaçlar. Buradaki nihai hedef, ikna diyaloğunun amacı olan her katılımcının kendi savını sunarak, karşı tarafı bu savın doğruluğuna ikna etme hakkının korunup korunmadığını açığa çıkarmaktır (Walton 1989a: 16).

Çalışmada elde edilen bulgular, Ilie'nin (1994) politik söylem ve mahkeme söylemi metinlerinde kullanılan retorik soruların sav kusuru sergileme biçimlerinin incelendiği çalışmasından elde ettiği bulgularla karşılaştırılmış ve bu iki çalışma sonucunda elde edilen bulguların birbiriyle örtüştüğü gözlemlenmiştir. Ilie (1994), çalışmasında karşılıklı-konuşma ve tekil konuşma metinlerinde incelediği retorik soruların konuşmanın hedeflerini engelleyen yapılara dönüştüklerini; diğer bir deyişle, ölçündışı sorular grubundan olan retorik soruların sav kusurlu sorular olabileceklerini belirlemiştir. Ilie'nin bulguları ile bu çalışmanın bulgularının sonucunda tüm soru-yanıt yapılarının, retorik sorular gibi, konuşmanın hedeflerini engelleyen sav kusurlarına dönüşebilen yapılar olduklarını ortaya çıkarmaktadır.

Türkçe kurumsal ve yarı-kurumsal söylemde kullanılan soru-yanıt yapılarını edimbilmsel ve eleştirel bir açıdan inceleyen bu çalışmanın, bu alanda daha önce bir çalışma yapılmamış olması nedeniyle, soru-yanıt yapılarının incelenmesine farklı bir bakış açısı ve farklı bir değerlendirme getireceği düşünülmektedir. Bu çalışmada, şimdiye kadar yalnızca dilbilgisel açıdan incelenmiş olan soru-yanıt yapıları, edimbilimsel alana taşınarak eleştirel bir açıdan incelenmiştir. Ancak, Türkçede sav kusurlu soru-yanıt yapıları, daha kapsamlı çalışmaların yapılması gereken önemli bir alandır. Bu nedenle, bundan sonraki çalışmalarda ölçünlü ve ölçündışı sorular ile yanıtları, örneğin yazılı söylem, politik söylem, mahkeme söylemi, doktor-hasta söylemi gibi farklı söylem türlerinde incelenebilir ve daha

sonra bu çalışmalardan elde edilen bulgular, farklı dillerde yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular ile karşılaştırılıp soru-yanıt yapılarının evrensel bir yapıya sahip olup olmadıkları ortaya çıkarılabilir.

KAYNAKÇA

Åqvist, L. (1975). *A New Approach to the Logical Theory of Interrogatives.* Tubingen: Gunther Narr.

Åqvist, L. (1983). On the 'tell me truly' approach to the analysis of interrogatives . Kiefer, F. (haz.). *Questions and Answers.* Dordrecht/Boston/Lancaster: Reidel Publishing içinde, s. 9-14.

Artstein, R. (2002). A focus semantics for echo questions . Agnes, B.F. ve Arndt, R. (haz.). *Workshop on Information Structure in Context.* Stuttgart: University of Stuttgart içinde, s. 98-107.

Barth, E. ve Krabbe, E.C.W. (1982). *From Axiom to Dialogue.* New York: De Gruyter.

Baumert, M. (1977). Classification of English question-answer structures. *Journal of Pragmatics*, 1: 85-92.

Bayyurt, Y. (2001). Olumlu nezaket stratejileri olumsuz stratejilerine karşı: televizyondaki 'Talk Show' programlarına edimbilimsel bir bakış . *XIV. Dilbilim Kurultayı Bildirileri.* Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınevi içinde, s. 147-159.

Belnap, D.N. ve Steel, T.B. (1976). *The Logic of Questions and Answers.* London: Yale University Press.

Bennett, M. (1979). *Questions in Montague Grammar.* Bloomington: Indiana Linguistics Club.

Benoit, W.L. (1987). Argument evaluation Van Eemeren, F.H. , Grootendorst, R. , Blair, J.A. ve Willard, C.A. (haz.). *Argumentation: Across the Lines of Discipline. Proceedings of the Conference on Argumentation.* Dordrecht: Foris Publications içinde, s. 299-305.

Black, E. (1992). *Rhetorical Questions: Studies of Public Discourse.* Chicago/London: The University of Chicago Press.

Boudier, C.E.M.S. (1988). Toward a history of the question . Meyer, M. (haz.). *Questions and Questioning.* New York: De Gruyter içinde, s. 9-35.

Bublitz, W. (1981). Conducive yes-no questions in English. *Linguistics*, 19: 851-870.

Clayman, S.E. (1992). Footing the achievement of neutrality: The case of news interview discourse. Drew, P. ve Heritage, J. (haz.). *Talk at Work.* Cambridge: Cambridge University Pres içinde, s. 163-198.

Cox, J.R. (1987). Argument and usable traditions. Van Eemeren, F.H. , Grootendorst, R. , Blair, J.A. ve Willard, C.A. (haz.). *Argumentation: Across the Lines of Discipline. Proceedings of the Conference on Argumentation.* Dordrecht: Foris Publications içinde, s. 93-99.

Dillon, J.T. (1990). *The Practice of Questioning.* London/New York: Routledge.

Doherty, M. (1983). The epistemic meaning of questions and statements. Kiefer, F. (haz.). *Questions and Answers.* Dordrecht/ Boston/ Lancaster: Reidel Publishing Company içinde, s. 15-44.

Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change.* Cambridge: Polity Press.

Finocchiaro, M.A. (1987). A historical approach to the study of argumentation. Van Eemeren, F.H. , Grootendorst, R. , Blair, J.A. ve Willard, C.A. (haz.). *Argumentation: Across the lines of discipline. Proceedings of the conference on argumentation.* Dordrecht: Foris Publications içinde, s. 81-92.

Frank, J. (1990). You call that a rhetorical question? Forms and functions of rhetorical questions in conversation . *Journal of Pragmatics*, 14: 723-738.

Fries, U. (1978). On a typology of answers. Wolfgang, U.D. ve Wolfgang, M. (haz.). *Proceedings of the Twelfth International Congress of Linguists.* Innsbruck: Ernst Becvar Verlag.

Grewendorf, G. (1981). Answering as desicion making: A new way of doing pragmatics . Parret, H. (haz.). *Possibilities and Limitations of Pragmatics.* Amsterdam: John Benjamins Publishing içinde, s. 263-284.

Grewendorf, G. (1983). What answers can be given?. Kiefer, F. (haz.). *Questions and Answers.* Dordrecht/Boston/Lancaster: Reidel Publishing içinde, s. 45-84.

Goffman, E. (1976). Replies and responses. *Language in Society*, 5: 257-313.

Groenendijk, J. ve Stokhof, M. (1984). On the semantics of questions and pragmatics of answers. Landman F. ve Veltman, F. (haz.). *Varieties of Formal Semantics 3.* Dordrecht: Foris içinde, s. 143-170.

Grootendorst, R. (1987). Some fallacies about fallacies. Van Eemeren, F.H. , Grootendorst, R. , Blair, J.A. ve Willard, C.A. (haz.). *Argumentation: Across the lines of discipline. Proceedings of the conference on argumentation.* Dordrecht: Foris Publications içinde, s. 331-342.

Hamblin, C.L. (1970). *Fallacies.* London: Methuen.

Hamblin, C.L. (1973). Questions in Montague English. *Foundations of Language*, 10: 41-53.

Hançerlioğlu, O. (1993). (haz.). *Felsefe ansiklopedisi kavramlar ve akımlar.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hausser, R. R. (1983) The syntax and semantics of English mood. Kiefer, F. (haz.). *Questions and Answers.* Dordrecht/Boston/Lancaster: Reidel Publishing Company içinde, s. 97-190.

Hausser, R.R. (1980). Surface compositionality and the semantics of mood. Searle, J.R. , Kiefer, F. ve Bierwisch, M. (haz.). *Speech Act Theory and Pragmatics.* Dordrecht: Reidel içinde, s. 71-95.

Heritage, J. ve Greatbatch, D. (1991). Institutional talk: news interviews. Boden, D. ve Zimmerman, D.H. (haz.). *Talk and Social Structure: Studies in Ethnomethodology and Conversation Analysis.* Cambridge: Polity Press.

Hintikka, J. (1976). The semantics of questions and the question of semantics. *Acta Philosophica Fennica,* 28/4.

Hintikka, J. (1978). Answers to questions. Hiz, H. (haz.). *Questions.* Dordrecht: Reidel içinde, s. 279-300.

Hintikka, J. (1983). New foundations for a theory of questions and answers. Kiefer, F. (haz.). *Questions and Answers*. Dordrecht: Reidel içinde, s. 159-190.

Hoepelman, J. (1983). On questions. Kiefer, F. (haz.). *Questions and Answers.* Dordrecht/Boston/Lancaster: Reidel Publishing Company içinde, s. 191-227.

Ilie, C. (1994). *What else can I tell you? A pragmatic study of English rhetorical questions as discursive and argumentative acts*. Stockholm: Almqvist and Wiksell International.

Ilie, C. (1999). Question-response argumentation in talk shows. *Journal of Pragmatics*, 31: 975-999.

Ilie, C. (2001). Semi-institutional discourse: The case of talk shows. *Journal of Pragmatics*, 33: 209-254.

Karttunen, L. (1997). Syntax and semantics of questions. *Linguistics and Philosophy*, 1/1: 3-44.

Kiefer, F. (1980). Yes-no questions as Wh- questions. Searle, J. R. , Kiefer, F. ve Bierwisch, M. (haz.). *Speech Act Theory and Pragmatics*. Dordrecht: Reidel Publishing Company içinde, s.97-119.

Kiefer, F. (1988). On the pragmatics of answers. Meyer, M. (haz.). *Questions and Questioning*. New York: De Gruyter içinde, s. 255-279.

Kopperschmidt, J. (1987). The function of argumentation: A pragmatic approach. Van Eemeren, F.H. , Grootendorst, R. , Blair, J.A. ve Willard, C.A. (haz.). *Argumentation: Across the Lines of Discipline. Proceedings of the Conference on Argumentation.* Dordrecht: Foris Publications içinde, s. 179-187.

Lawrence, D. H. (1995) *Oğullar ve Sevgililer.* İstanbul: E Yayınları

Leech, G. (1981). Pragmatics and conversational rhetoric. Parret, H. , Sbisa, M. ve Verschueren, J. (haz.). *Possibilities and Limitations of Pragmatics.* Amsterdam: John Benjamins Publishing içinde, s. 413-441.

Lehnert, W. G. ve Stucky, B. K. (1988). Understanding answers to questions . Meyer, M. (haz.). *Questions and Questioning.* New York: De Gruyter içinde, s. 222-242.

Leonardi, P. ve Santambrogio, M. (1981). Pragmatics, language games, questions and answers. Parret, H. , Sbisa, M. ve Verschueren, J. (haz.). *Possibilities and Limitations of Pragmatics.* Amsterdam: John Benjamins Publishing içinde, s. 443-471.

Meyer, M. (1987). Argumentation without proposition. Van Eemeren, F.H. ; Grootendorst, R. , Blair, J.A. ve Willard, C.A. (haz.). *Argumentation: Across the Lines of Discipline. Proceedings of the Conference on Argumentation.* Dordrecht: Foris Publications içinde, s. 121-127.

McHoul, A. W. (1987). Why there are no guarantees for interrogators. *Journal of Pragmatics*, 11: 455-471.

Morpurgo-Tagliabue, G. (1981). Grammar, logic and rhetoric in a pragmatic perspective. Parret, H. ; Sbisa, M. ve Verschueren, J. (haz.). *Possibilities and Limitations of Pragmatics.* Amsterdam: John Benjamins Publishing içinde, s. 493-508.

O'Connell, D. ; Kowall, S. ve Dill III, E.J. (2004). Dialogicality in TV news interviews. *Journal of Pragmatics*, 36: 185-205.

Oktar, L. (1998). Gazete söylemi ve ideoloji ilişkisinin dilbilimsel ve toplumsal çözümlemesi. *XII.* Dilbilim *Kurultayı Bildirileri.* Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınevi içinde, s. 281-293.

Parret, H. (1988). The epistemics of the question, answer sequence and its psycho-pragmatic limitations. Meyer, M. (haz.). *Questions and Questioning.* New York: De Gruyter içinde, s. 280-303.

Poggi, I. ; Castelfranchi, C. ve Parisi, D. (1981). Answers, replies and reactions . Parret, H. , Sbisa, M. ve Verschueren, J. (haz.). *Possibilities and Limitations of Pragmatics.* Amsterdam: John Benjamins Publishing içinde, s. 569-591.

Searle, J. R. (1980). The background of meaning. Searle, J. R. , Kiefer, F. ve Bierwisch, M. (haz.). *Speech Act Theory and Pragmatics.* Dordrecht: Reidel Publishing Company içinde, s. 221-232.

Schlick, M. (1988). Unanswerable questions?. Meyer, M. (haz.). *Questions and Questioning.* New York: De Gruyter içinde, s. 36-40.

Stenström, A.B. (1984). *Questions and Responses in English Conversation.* Malmö: Liber Förlag Malmö.

Stenström, A. B. (1988). Questions in conversation. Meyer, M. (haz.). *Questions and Questioning*. New York: De Gruyter içinde, s. 304-325.

Tichy, P. (1978). Questions, answers, and logic. *American Philosophical Quarterly*, 15: 275-284.

Turgenyev, İ. (1995) *Babalar ve Oğullar.* İstanbul: E Yayınları

Van Eemeren, F.H. ve Grootendorst, R. (1984). *Speech Acts in Argumantative Discussions: A Theoretical Model for the Analysis of Discussions Directed towards Solving Conflicts of Opinion.* Dordrecht/Cinnaminson: Foris Publications.

Van Eemeren, F.H. , Grootendorst, R. , Blair, A. ve Willard, C.A. (haz.). (1987). *Argumentation: Across the Lines of Discipline- Proceeding of the Conference on Argumentation.* Dordrecht: Foris Publications.

Van Eemeren, F.H. , Grootendorst, R. (1992). *Argumentation, Communication and Fallacies. A Pragma-Dialectical Perspective.* Hillsdale: Lawrence Erlbaum.

Van Eemeren, F.H. (1987). For reasons's sake: Maximal argumentative analysis of discourse. Van Eemeren, F.H. , Grootendorst, R. , Blair, J.A. ve Willard, C.A. (haz.). *Argumentation: Across the Lines of Discipline. Proceedings of the Conference on Argumentation.* Dordrecht: Foris Publications içinde, s. 201-215.

Walton, D.N. (1987). What is a fallacy? Van Eemeren, F.H. , Grootendorst, R. , Blair, J.A. ve Willard, C.A. (haz.). *Argumentation: Across the Lines of Discipline. Proceedings of the Conference on Argumentation.* Dordrecht: Foris Publications içinde, s. 323-330.

Walton, D. N. (1988). Question-asking fallacies. Meyer, M. (haz.). *Questions and Questioning*. New York: De Gruyter içinde, s. 195-221.

Walton, D.N. (1989a). *Informal Logic: A Handbook for Critical Argumentation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Walton, D.N. (1989b). *Question-reply argumentation*. New York: Greenwood.

Walton, D. N. (1991). Critical faults and fallacies of questioning. *Journal of Pragmatics*, 15: 337-366.

Walton, D. N. (1992). *The Place of Emotion in Argument*.Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Walton, D. N. (1993). Commitment, types of dialogue, and fallacies. *Informal Logic*, 14/2,3 : 93-103.

Walton, D. N. (1994). Begging the question as a pragmatic fallacy. *Synthese*, 100: 95-131.

Walton, D. N. (1997). Judging how heavily a question is loaded: A pragmatic method. *Inquiry: Critical Thinking Across the Disciplines*, 17/2: 53-71.

Walton, D. N. (1999). The fallacy of many questions: On the notions of complexity, loadedness and unfair entrapment in interrogative theory. *Argumentation*, 13: 379-383.

Walton, D. N. (2000). Argumentation and theory of evidence. *New Trends in Criminal Investigation and Evidence*, 2: 711-732.

Woods, J. (1987). Ad baculum, self iInterest and pascal's wager. Van Eemeren, F.H. , Grootendorst, R. , Blair, J.A. ve Willard, C.A. (haz.). *Argumentation: Across the Lines of Discipline. Proceedings of the Conference on Argumentation.* Dordrecht: Foris Publications içinde, s. 343-349.

Woods, J. ve Walton, D. (1989). *Fallacies: Selected papers 1972-1982.* Dordrecht: Foris Publications.

Yağcıoğlu, S. ve Cem-Değer, A. (2001). Logos or mythos: (de)legitimation strategies in confrontational discourses of sociocultural ethos . *Discourse and Society*, 12 (6): 817-852.

EK 1. Çözümlenen kaynaklar

Metin 1: *Manşet* (16.07.2003)
Yayımlandığı Kanal: CNN TÜRK
Hazırlayan ve yöneten: Mehmet Ali Birand
Program konuğu: Sulhi Özel, Sosyolog Nilüfer Göle, Rıza Türmen

Metin 2: *Manşet* (28.07.2003)
Yayımlandığı Kanal: CNN TÜRK
Hazırlayan ve yöneten: Mehmet Ali Birand
Program konuğu: Dışişleri Bakanı Abdullah Gül,
CNN TÜRK Washington temsilcisi Yasemin Çongar

Metin 3: *Manşet* (31.07.2003)
Yayımlandığı Kanal: CNN TÜRK
Hazırlayan ve yöneten: Mehmet Ali Birand
Program konuğu: Illinoy Kongre Üyesi Mark Steven Kirk

Metin 4: *Manşet* (01.08.2003)
Yayımlandığı Kanal: CNN TÜRK
Hazırlayan ve yöneten: Mehmet Ali Birand
Program konuğu: Kenneth Pollack

Metin 5: *Yakın Plan* (29.07.2003)
Yayımlandığı Kanal: CNN TÜRK
Hazırlayan ve yöneten: Erdoğan Aktaş
Program konuğu: Final Dergisi Dershanesi Rehber Öğretmen Pembe Bulut,
Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ali Baykal

Metin 6: *Yakın Plan* (30.07.2003)
Yayımlandığı Kanal: CNN TÜRK
Hazırlayan ve yöneten: Erdoğan Aktaş
Program konuğu: Hürriyet Gazetesi Ekonomi Yazarı Ege Cansen,
Marmara Üniversitesi Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu, AKP Adana Milletvekili - TBMM Tarım Orman ve Köy işleri Komisyonu Başkan vekili Vahit Kirişçi

Metin 7: *Yakın Plan* (31.07.2003)
Yayımlandığı Kanal: CNN TÜRK
Hazırlayan ve yöneten: Erdoğan Aktaş
Program konuğu: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölüm Başkanı Prof. Dr. Esfender Korkmaz, Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Şükrü Kızılot

Metin 8: *Yakın Plan* (01.08.2003)
Yayımlandığı Kanal: CNN TÜRK
Hazırlayan ve yöneten: Erdoğan Aktaş
Program konuğu: Galatasaray Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Seyfettin Gürsel

Metin 9: *Teke Tek* (09.06.2003)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Fatih Altaylı
Program konuğu: AKP Diyarbakır Milletvekili Prof. Dr. Aziz Akgül,
Prof. Dr. Muhammed Yunus,
Deniz Feneri Derneği Başkanı Av. Yusuf Atalay

Metin 10: *Teke Tek* (14.07.2003)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Fatih Altaylı
Program konuğu: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Gürtuna, Naci Görür

Metin 11: *Teke Tek* (21.07.2003)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Fatih Altaylı
Program konuğu: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı Ümit Özdağ,
Binbaşı Sertap Sualp

Metin 12: *Teke Tek* (28.07.2003)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Fatih Altaylı
Program konuğu: Dışişleri Bakanı Abdullah Gül

Metin 13: *Kariyer Dünyası* (04.08.2003)
Yayımlandığı Kanal: TRT 2
Hazırlayan ve yöneten: Yaprak Özer
Program konuğu: Tiyatro Sanatçısı Gülriz Sururi

Metin 14: *Kariyer Dünyası* (18.08.2003)
Yayımlandığı Kanal: TRT 2
Hazırlayan ve yöneten: Yaprak Özer
Program konuğu: TBMM 22. Dönem Milletvekili İnal Batu,
Oyuncu Pelin Batu

Metin 15: *Kariyer Dünyası* (25.08.2003)
Yayımlandığı Kanal: TRT 2
Hazırlayan ve yöneten: Yaprak Özer
Program konuğu: Sabancı Holding İnsan Kaynakları Daire Başkanı Rıdvan
Yirmibeşoğlu, Borusan İnsan Kaynakları Genel Müdür Yardımcısı
Can Biy

Metin 16: *Kariyer Dünyası* (01.09.2003)
Yayımlandığı Kanal: TRT 2
Hazırlayan ve yöneten: Yaprak Özer
Program konuğu: Tago Mimarlık Kurucu Ortağı Tatsuya Yamamoto,
Kavrakoğlu Danışmanlık Eğitim Danışmanı David Jackson

Metin 17: *Show Gecesi* (08.08.2003)
Yayımlandığı Kanal: TRT 1
Hazırlayan ve yöneten: Emel Müftüoğlu
Program konuğu: Şarkıcı Reyhan Karaca, Şarkıcı Hakan Peker

Metin 18: *Show Gecesi* (22.08.2003)
Yayımlandığı Kanal: TRT 1
Hazırlayan ve yöneten: Emel Müftüoğlu
Program konuğu: Şarkıcı Davut Güloğlu, Oyuncu Demet Akbağ

Metin 19: *Show Gecesi* (05.09.2003)
Yayımlandığı Kanal: TRT 1
Hazırlayan ve yöneten: Emel Müftüoğlu
Program konuğu: Şarkıcı Asya, Sanatçı Yılmaz Erdoğan, Şarkıcı Kubat

Metin 20: *Show Gecesi* (07.10.2003)
Yayımlandığı Kanal: TRT 1
Hazırlayan ve yöneten: Emel Müftüoğlu
Program konuğu: Şarkıcı Funda Arar, Tiyatro Sanatçısı Kadir Çöpdemir,
Sunucu İclal Aydın

Metin 21: *Zaga* (95. Program)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Okan Bayülgen
Program konuğu: Şarkıcı Davut Güloğlu, Şarkıcı İzel

Metin 22: *Zaga* (98. Program)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Okan Bayülgen
Program konuğu: Manken Gizem Özdilli, Manken Nigar Talinova,
Manken Doğa Bekleriz

Metin 23: *Zaga* (100. Program)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Okan Bayülgen
Program konuğu: Şarkıcı İlhan Şeşen, Şarkıcı Lara, Şarkıcı Ateş

Metin 24: *Zaga* (101. Program)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Okan Bayülgen
Program konuğu: Şarkıcı Banu, Şarkıcı Feridun Düzağaç, Şarkıcı Göksel

Metin 25: *Gündem Dışı* (04.08.2003)
Yayımlandığı Kanal: NTV
Hazırlayan ve yöneten: Gani Müjde
Program konuğu:Şarkıcı Kenan Doğulu

Metin 26: *Gündem Dışı* (05.08.2003)
Yayımlandığı Kanal: NTV
Hazırlayan ve yöneten: Gani Müjde
Program konuğu: Oyuncu Nevra Serezli, Oyuncu Metin Serezli

Metin 27: *Gündem Dışı* (07.08.2003)
Yayımlandığı Kanal: NTV
Hazırlayan ve yöneten: Gani Müjde
Program konuğu: Şarkıcı Sibel Tüzün

Metin 28: *Gündem Dışı* (21.08.2003)
Yayımlandığı Kanal: NTV
Hazırlayan ve yöneten: Gani Müjde
Program konuğu: Şarkıcı Ferdi Özbeğen

Metin 29: *Beyaz Show* (35. Program)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Beyazıt Öztürk
Program konuğu: Şarkıcı Emre Altuğ, Oyuncu Zeyno Gönenç,
Oyuncu Hande Ataizi

Metin 30: *Beyaz Show* (36. Program)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Beyazıt Öztürk
Program konuğu: Şarkıcı Candan Erçetin, Sunucu Fatih Altaylı,
Basketbol Oyuncusu Hidayet Türkoğlu

Metin 31: *Beyaz Show* (38. Program)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Beyazıt Öztürk
Program konuğu: Şarkıcı Emre Altuğ, Şarkıcı Reyhan Karaca, Akut Başkanı Nasuh
Mahruki, Hürriyet Gazetesi Köşe Yazarı Feyza Algan,
Şarkıcı Kuzey

Metin 32: *Beyaz Show* (39. Program)
Yayımlandığı Kanal: Kanal D
Hazırlayan ve yöneten: Beyazıt Öztürk
Program konuğu: Şarkıcı Hayal Şahin, Şarkıcı Davut Güloğlu, Şarkıcı Aslı Hünel

EK 2. Sözlükçe

A

açıklayıcı sorular expository questions
anlık ve amaçlı konuşma spontaneous and purposeful talk
ardışıklık consecutive

B

baston kanıtı ad baculum
biçim form
bileşik soru kusuru fallacy of complex questions
bildiri message
bildirim tümcesi declarative sentence
bilgi-buyrum yaklaşımı epistemic-imperative approach
bilgi seçici sorular information eliciting questions
bilmezlik kanıtı ad ignorantiam
birden fazla soru kusuru fallacy of many questions

D

dağılım occurence
denetlenen konu monitored topic
denetleyici monitor
doğrudan indirect
durum yönelimli yaklaşım case oriented approach
duygu yönelimi kusurları appeal to emotion fallacies
düzgüsel normative

E

edimbilimsel-eytişim yaklaşımı pragma-dialectic approach
edimbilimsel soru-yanıt yaklaşımları pragmatic approaches to questions and anwers
eylem seçici sorular action eliciting questions

G

gerçek yaşam rolleri real life roles
görüş noktası standpoint

İ

ikna diyaloğu persuasion dialogue
ileti message

ileti ve dinleyici hedefli-konuşma message and audience-oriented talk
izin isteyen sorular permission asking questions

K

karşılıklı-konuşma dialogue
karşılıklı-tartışma debate
kişilik kanıtı ad hominem
konuşma sırası turn-taking
konuşmacı-hedefli konuşma interloculer-oriented talk
kullanım sıklığı frequency of occurence
kurumsal kimlik institutional identity
kurumsal roller institutional roles

M

merhamet kanıtı ad misericordiam

N

Ne-soruları Wh-questions

O

onaylama isteyen sorular confirmation eliciting questions

Ö

ölçünlü soru standard question
ölçündışı soru non- standard question
önerme proposition
önermesel yaklaşım propositional approach

P

popülerlik kanıtı ad populum

R

retorik sorular rhetorical questions

S

sav argumentation
savlama kusurları argumentation fallacies
savlayıcı argumentative
savlayıcılık özelliği argumentative feature
sohbetsel söylem conversational discourse
sözeylem kuramı speech act theory

T

tartışmaya açık konu negotiated topic

tekil konuşma monologue

tepki seçicilik özelliği response eliciting feature

U

ulamsal uygunluk categorial fit

ulamsal yaklaşım categorial approach

Y

yanıtın edimbilimselliği pragmatics of answer

yanıt seçici sorular anwer eliciting questions

yansımalı sorular echo questions

yararlılık usefulness